

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИК ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

М. С. ГОРДІЙЧУК
І. Л. ПУКАС

ЕТНОПЕДАГОГІКА ДИТИНСТВА

Навчально-методичний посібник

2023

УДК 373.2.016(075.8)
ББК 74.100.24
М-54

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
Протокол № 8 від 29 червня 2023 року*

Рецензенти:

Бахмат Н. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Вінцюк О.А., вихователь-методист закладу дошкільної освіти №16 «Вишиванка» Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Куриш Н.К., кандидат педагогічних наук, в. о. директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

М-54 Гордійчук М.С., Пукас І.Л. Етнопедагогіка дитинства: навчально-методичний посібник / авт.-упор. М.С. Гордійчук, І. Л. Пукас, Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. 168 с.

Матеріали навчально-методичного посібника вміщують теми та плани практичних занять, загальні методичні рекомендації до них, завдання для самостійної роботи, список використаних джерел та глосарій термінів. Також є тестові завдання для самоконтролю.

Навчально-методичне видання допоможе майбутнім вихователям закладів дошкільної освіти глибше освоїти основні теми дисципліни «Етнопедагогіка дитинства», підготуватись до практичних занять, опрацювати рекомендовану літературу, зорганізувати самостійну роботу. Наведені матеріали допоможуть майбутнім вихователям ЗДО організувати роботу дошкільників під час проходження педагогічної практики.

Навчально-методичний посібник адресовано здобувачам вищої освіти зі спеціальності 012 Дошкільна освіта, педагогам закладів дошкільної освіти, викладачам закладів вищої освіти педагогічних спеціальностей.

УДК 373.2.016(075.8)
ББК 74.100.24

© Гордійчук М.С.
© Пукас І.Л.

ЗМІСТ

1. Вступ.....	4
2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни...	5
3. Стислий виклад основних питань	7
4. Методичні вказівки до практичних занять	43
5. Теми та плани практичних занять	45
6. Завдання для самостійної роботи	69
7. Матеріали для самостійної роботи	70
8. Тестові завдання з курсу	81
9. Питання гарантованого рівня знань	93
10. Критерії оцінювання результатів навчання	98
11. Список використаних джерел	109
12. Глосарій термінів та понять	115

ВСТУП

Останнім часом у нашій країні з'явилась велика кількість публікацій, присвячених різноманітним проблемам етнополітики, етнососунків, міжетнічної взаємодії, етновиховання, рідномовного навчання і їм подібних. Науковці прагнуть пояснити причини тих чи інших подій або явищ, вдаються до їх детального аналізу, обґрунтовуючи доцільність та актуальність наведених фактів. Вагомим аспектом їх діяльності є підготовка і видання підручників, навчальних, навчально-методичних, методичних посібників для студентської молоді, оскільки вона потребує детальної і систематизованої інформації з багатьох наукових проблем, у тому числі й етнопедagogічного змісту.

Пропонований у посібнику матеріал скомпонований так, щоб навчаючись, здобувачі вищої освіти одночасно могли виконувати різноманітні завдання і при цьому збагачуватись духовно, з вдячністю згадуючи про неймовірну силу духу і високий рівень творчого потенціалу своїх предків. В основі тем, розглядуваних у посібнику, представлено досвід виховання, навчання, формування цілісної особистості у житті етнічних українців, але представники різних етносів, які населяють територію України і інших держав, можуть подібним чином проаналізувати не менш цікаві матеріали, які стосуються етнопедagogічних надбань їх попередників і сучасників.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1.

Змістовний модуль I. Соціально-гуманітарна сутність дитинства.

Тема 1: Дитинство як об'єкт досліджень різних наук.

Етнографія дитинства як наука. Історія розвитку етнографії дитинства. Інтегрований підхід до проблеми дитинства. Зв'язок етнографії дитинства з іншими науками.

Тема 2: Своєрідність стилів виховання в різні історичні епохи.

Дитинство як соціально-історичне явище. Психоісторія як наука. Засновник психоісторії Л.Демоз. Характеристика стилів виховання за Л.Демозом. Система заохочення / покарання дітей на різних етапах історичного поступу.

Тема 3: Особливості уявлень про дитинство на різних етапах історії людства.

Дитинство у Первісному суспільстві. Дитинство в епоху Середньовіччя. Дитинство в епоху Відродження. Дитинство в епоху Просвітництва. Дитинство в II половині XIX – I половині XX століття. Дитинство II половини XX століття. Портрет сучасної дитини.

Тема 4: Етнопедагогічні проблеми дитинства.

Дослідження історії дитинства Ф. Арієса. Екологія дитинства У. Бронфенбреннера. Сучасні дослідження екології дитинства. Етнопсихологічні дослідження дитинства (З. Фрейд, Е. Еріксон). Дослідження Маргарет Мід у галузі порівняльного вивчення дитинства.

Змістовний модуль II. Педагогічна етнографія.

Тема 1: Родильна обрядовість.

Вікові періоди розвитку людини у народній виховній практиці. Сутність поняття “родильна обрядовість”. Українська “родильна обрядовість”. Етнокультурна варіативність “родильної обрядовості”.

Тема 2: Дитяча субкультура.

Культура дитинства. Поняття “дитяча субкультура”, соціальні

детермінанти її формування. Дозвілля дітей та молоді. Народні ігри, іграшки. Значення дитячого фольклору. Символіка українського народу як засіб виховання дітей та молоді. Права дитини.

Тема 3. Історико-демографічні проблеми сім'ї.

Історичні форми сім'ї та шлюбу. Первісна община та її виховні функції. Характеристика багатоядерної і нуклеарної сімей. Демографічні проблеми сучасної сім'ї. Явище внутрісімейних відносин. Батько і мати як вихователі.

Тема 4: Виховання родинної спільності.

Виникнення і розвиток родинного виховання. Місце родини у соціалізації дітей. Основні напрями родинного виховання українців: моральне, трудове, фізичне, естетичне, розумове. Принципи, методи засоби родинного виховання українців.

Тема 5: Виховні етнотрадиції українців.

Трактування поняття “традиція”, “етнотрадиція”. Зміст основних виховних етнотрадицій українців: Традиція пошани до старших представників свого роду. Традиція любові до дітей та відповідальності за їх долю. Традиція передачі трудового досвіду. Традиція збереження пам'яті родоводу. Хліборобські традиції. Промислові та ремесленні традиції. Мистецькі виховні традиції українців. Побутові виховні етнотрадиції. Релігійні виховні етнотрадиції.

Тема 6: Етнічна культура педагога.

Матеріальна і духовна форми існування культури. Поняття про етнічну самосвідомість. Значення етнокультури педагога, критерії та показники сформованості етнічної самосвідомості.

СТИСЛИЙ ВИКЛАД ОСНОВНИХ ПИТАНЬ

Етнографія дитинства, як наука. Історія розвитку етнографії дитинства

На підставі узагальнення існуючих у науці підходів та здійснених нами досліджень “етнографію дитинства” визначаємо як синтез педагогіки та етнографії, що об’єднує матеріальну і духовну культуру дитини, особливості її побуту, способу життя, звичаїв, мови, культури тощо.

Етнографія дитинства не може розглядатися окремо від широкого соціокультурного контексту, а лише в системі різних міжособистісних стосунків (родових, сусідських, дитячих, природних тощо), а також у системі ціннісних орієнтацій (релігії, виховання, культури).

Етнографія дитинства - це сума психолого-педагогічних знань про дітей набутих протягом віків у процесі навчально-виховної практики батьків і родин в цілому, воно вміщує в собі вироблене народом відношення до дітей, емпіричні знання про умови та рушійні сили дитинства, особливості формування дитини як особистості.

Значимими для етнографії дитинства є праці Ю. Дрогобича, К. Ставровецького, О. Потєбні, В. Антоновича, М. Грушевського, Ф. Вовка.

Першими в культурантропології процес розвитку особистості стали цілеспрямовано вивчати прихильники концепції «Культура і особистість». Як уже зазначалося, їх цікавили передусім «ранні досліді» людини: регулярність годування, способи сповивання, купання, привчання до гігієни. Для деяких дослідників характерна тенденція відокремленого розгляду одного з перерахованих елементів догляду за дитиною, наприклад особливостей сповивання, що підпадає, на їхню думку, «. . . під рубрику тих питань виховання дитини, які повинні мати суттєве відношення до образу світу цілісної культури» (Еріксон, 1996 а, с. 541).

Зв’язок етнографії з іншими науками

Етнографія (від грецького етнос — плем'я, народ; графо — пишу) — суспільствознавча наука, об'єктом дослідження якої є народи, їхня культура і побут, походження (етногенез), розселення, процеси культурно-побутових відносин на всіх етапах історії

людства. Концентрує увагу на розробці проблем етно- і націогенезу, етнічної історії, міжнаціональних відносин, етнонаціональних процесів, традиційно-побутової культури, народних знань, побуту, народного мистецтва.

Етнографія — це історія народу, яка включає в себе історію його житла, одягу, харчування, його родинного укладу, форм побуту у широкому сенсі цього слова. Це історія його світогляду, народних знань, вірувань і марновірства, обрядів і звичаїв. Останнім часом більшість учених відносять етнографію не до історичної, а до суспільствознавчої науки

До міждисциплінарних галузей знань відносяться етноархеологія, аграрна етнографія, етнопедагогіка, етнографічне музеєзнавство, етнічна антропологія та ін. Етнографія якнайтісніше серед етнографічних проблем найважливіші:

- вивчення етнічного складу окремих країн і всього світу;
- етногенез і етнічна історія народів;
- реконструкція древніх форм суспільного життя і культури з пережитків цих форм, які збереглися в сучасних відсталих у соціально-економічному розвитку народів;
- вивчення сучасних станів етнічних традицій, оцінка їх позитивної чи негативної ролі в житті людей;
- вивчення різних аспектів сучасної перебудови побуту і культури;
- вивчення сучасних етнічних процесів, тобто змін у ході історичного розвитку окремих етнічних ознак і народів у цілому.

Безпосереднє спостереження і опис звичаїв, побуту, світогляду народу – це основний метод етнографії. Крім того, вона широко використовує писемні джерела, речові пам'ятки, дані археології, антропології, географії, фольклористики, мовознавства.

Світоглядні уявлення та вірування українського народу, їх роль у формуванні світогляду дітей

Світогляд українського народу завжди мав яскраво виражене релігійне спрямування.

Уявлення — це образ якогось предмета чи явища, який міг сприйматися раніше і відтворився в пам'яті або створений уявою. Воно стосується не лише минулого й теперішнього, а й майбутнього. У народному світогляді переважають уявлення як плід власне уяви,

що стосується таких ситуацій, яких людина повністю ніколи не реалізовувала в дійсності. Отже, йдеться про перетворювальне, а також спотворене . відображення реальних предметів і явищ. Релігійні уявлення людей називаються віруваннями. Вони сприймаються за істинні без перевірки, на віру. Віра становить основу релігійного світогляду. Релігійні люди переконані в існуванні надприродних сил та в їх визначальній ролі у світі.

Вірування необхідно відрізнити від повір'їв — своєрідних народних уявлень про залежність людини та її долі від явищ навколишнього світу. Народні повір'я широко відображені в усній народній творчості, зокрема в переказах, легендах тощо.

Релігійність українців виявляється в тому, що за їхніми віруваннями Доля дається Богом. Проте не заперечується, що батько й мати також обдаровують своїх дітей Долею. Згадаймо пісні про матір, яка не могла дати синові ні щастя, ні Долі.

У первісних віруваннях живі істоти — тварини, птахи, рослини — нагадували людей; вони жили, відчували, сприймали світ. Наші предки вірили, що напередодні Нового року воли розмовляють людською мовою. Чайка вважалась перевтіленою жінкою-удовицею, яка після смерті чоловіка літає й кигикає над його могилою. І навпаки, зозуля — це жінка, яка вбила свого чоловіка і тому приречена блукати й поневірятись.

Вогонь і вода були для наших предків святими. Плювати у вогонь чи воду, як і вживати лайливі слова, вважалось за тяжкий гріх.

Вода з деяких джерел була цілющою. У Галичині такі джерела називались "криничками". В усіх місцевостях України біля води здійснювались різні обряди, насамперед, на свято Купали. На Йордан на берегах річок і озер відправлялись богослужіння з освяченням води. Така вода зберігалась у кожній хаті, а в деяких місцевостях (приміром, на Харківщині) її ніколи не давали сторонньому. Крім йорданської, цілющої сили, за народними віруваннями, набирала також святвечірня і стрітенська вода. Свяченою водою скроплювали хату, господарські будівлі, двір, аби вигнати з них "нечисту силу".

Вогонь посідав важливе місце у віруваннях гуцулів, прикладом чого є ватра. її запалювали біля хати напередодні всіх великих свят. Вогонь використовувався у різних обрядах як охоронний засіб від чарів. Він вважався талісманом, опікуном дому. Неодмінним

ритуалом у різних заходах був "живий вогонь", що добувався тертям шматків дерева.

У деяких селах Галичини вогонь і досі запалюється біля церкви у суботу перед Великоднем і горить упродовж усіх свят.

Отже, навіть побіжний аналіз світоглядних уявлень і вірувань українців у різні часи та в різних регіонах підтверджує, що осереддя світогляду нашого народу становить людина, її душа, доля, життя. Через таку призму сприймається і довколишній світ.

Педагогічна сутність народних традицій, звичаїв, обрядів

Сім'я, як відомо, є природною основою суспільства. В сім'ї, через сім'ю, в умовах родинного побуту, праці, дозвілля формуються первинні ціннісні орієнтації та соціальні настанови молодого покоління.

Розвиненість тривких родинно - сімейних, побутових і культурних традицій свідчить про високий рівень формування етносу, національності. До таких слід віднести пісню й танець як два потужні психофізичні чинники вираження морально-етичної й естетичної культурної цінності душі українського народу.

Важливою інтеграційною основою давньої української родинно - сімейної культури виступала релігія

До традиційних дійств української сім'ї, як уже зазначалося, долучалися християнські обряди хрещення дітей, вінчання тих, хто бере шлюб, поминання померлих рідних тощо.

Традиції, звичаї та обряди – це та висока поезія, без якої душа дитини не може повноцінно сформуватися, розкритися, дати багаті плоди доброти, людинолюбства, розуміння складних проблем людського суспільства. У дитинстві й підлітковому віці діти сприймають багато народних традицій ще не усвідомлено, в ігровій діяльності, що сприяє легкості й безпосередності їх засвоєння. В цьому й полягає особлива роль народних традицій, за допомогою яких значною мірою формується особистість людини. Це водночас є змістом, умовою і формою як національного, так і загальнолюдського виховання. Адже особливості національного виховання можна передати лише змістом і засобами національного, що надає оригінальності й неповторності у формуванні особистості дитини.

Якщо через обрядовість у побутове життя міцно входили і закріплювалися традиції, то обряди, своєю чергою, формувалися за

допомогою свят. Саме їм належить пріоритет у всій системі духовного життя. Будь-яке свято не існувало саме по собі; воно обростало багатьма допоміжними діями. Візьмемо, для прикладу, різдвяно-новорічну святковість. З нею безпосередньо ув'язуються колядки і щедрівки, вертепні та маланкові вистави, засівання збіжжям осель, обряди з кутею, дідухом, романтичні ворожіння тощо. Чи, скажімо, великодні дні. Вони опоетизували дії з виготовленням крашанок та писанок; під цю пору вперше починали водити весняні хороводи. Зі святом Купала пов'язані обряди очищення вогнем та водою, оспівування літа, тепла, тощо.

Відповідно до природного циклу існування людини склався і комплекс сімейних обрядів: родильні, весільні, поховальні й поминальні. З розвитком раціональних знань сенс заборонних магічних обрядів поступово втрачався, а ритуальні дії перетворилися на одну з традиційних розваг народу.

Традиції, звичаї і обряди – це та наша спільна історія, яка живить і єднає нас. І ми сьогодні з усією відповідальністю маємо ставитися до формування високого національного ідеалу, гуманістичного за своїм спрямуванням і змістом, розмаїтого й багатого на форми та способи його вираження.

Виховні ідеали українського народу в їх історичному розвитку

Український народ, що завжди прагнув і прагне до єдності на своїх етнічних просторах, виробив цілісну систему впливів на формування особистості. Однак виховна практика в різних регіонах України породжувала оригінальні ідеї й засоби, які з особливим успіхом слугували і продовжують слугувати саме на певній конкретній території.

Українська етнопедагогіка виросла з виховних традицій слов'янського світу; її генетичну основу становить народна педагогіка Київської Русі. Своім корінням вона сягає сивої давнини — дородового суспільства, в якому формувались традиції громадського виховання і особливої ролі літніх людей у ньому; материнського роду, де на перший план у вихованні виступає жінка-мати; патріархального ладу, коли у вихованні посилюється роль чоловіка; періоду класового розшарування і закріплення головних виховних функцій за сім'єю. Усі ці моменти розвитку етнопедагогіки знайшли

своє відображення в її традиційних формах і засобах, а також у вітчизняній педагогічній термінології.

Ще у Київській Русі княжої доби вже існували міцні традиції сімейного виховання. Головними вихователями були батько і мати. Вони несли відповідальність за трудову підготовку дітей, їх моральність і поведінку в суспільстві. Розподіл обов'язків батьків щодо своїх дітей здійснювався за цією ж традицією: батько відповідав за трудову підготовку синів, мати — дочок

Сімейне виховання орієнтувалося на громадську думку («А що люди скажуть?»).

З прийняттям християнства роль громадських вихователів і духовних наставників дітей і молоді виконували хресні батько й мати. Разом з тим у багатьох місцевостях України ще донедавна були міцними традиційні інститути громадського виховання, що діяли відповідно до народного звичаєвого права: вигодовування сусідського немовляти, якщо рідна мати дитини з тієї чи іншої причини не може цього робити, вболівання громади за долю дітей-сиріт, надання вдовам допомоги у навчанні сиріт та влаштуванні їх на роботу.

У добу Київської Русі сформувались народні виховні ідеали, головними серед яких були: сповнений власної людської гідності трудівник—селянин—орач і мужній захисник своєї Вітчизни, що зафіксовано в давньоруських билинах або старинах.

Традиції етнопедагогіки Київської Русі видозмінювались разом з розвитком українського етносу в наступні епохи. Перейшовши з загальнонародної виховної системи у зв'язку з класовим розшаруванням давньоруського суспільства в нижчі верстви, в сферу етнографічного селянського побуту, виховні традиції українського народу утверджувались у нових поколіннях, і цей процес не переривався ніколи.

Упродовж історичного розвитку українського народу зміни у вихованні молодих поколінь виявлялись у нових традиціях, ідеалах. У них знайшли своє відображення литовське, польське панування, турецько-татарська навала, доба національно-визвольних змагань і Запорізької Січі, занепад української державності й боротьба за її утвердження у XIX—XX ст. Формувалась ментальність українського народу, зміцнювалась його національна самосвідомість, створювались нові виховні ідеали. Виховний ідеал — це досконала особистість, що

найбільшою мірою відповідає інтересам народу, виражає суть його прагнень.

Народність виховання — це виховання людини в душі народних ідеалів, відповідно до його потреб і близькими йому психологічно засобами. Найважливіший засіб народного виховання — це рідна мова, рідне слово. Не випадково таке велике значення

у народному вихованні приділяється словесному фольклору, де народне слово доведене до найвищих зразків майстерності. Народність включає також духовне виховання на основі рідної християнської релігії. У народній педагогіці нема поділу єдиного процесу виховання на освітній і виховний процеси. В народному розумінні «вчити», «научати» — означає й «виховувати» («А мати хоче научати, та соловейко не дає»). У народу є своя система розумового, фізичного, трудового, морального, естетичного виховання. У розумовому вихованні головне — це послідовність і наступність («Не все одразу дається: а потрохи та помалу, то буде користі чимало»). Учити потрібно лагідними, гуманними методами, уникати грубості («Учи не страхкою, а ласкою», «Не бурчи, а навчи»). У фізичному вихованні на передній план виступає турбота про здоров'я дітей, їх загартування, гармонійний розвиток людського тіла, навчання вправності, спритності, умінню взаємодіяти з природним середовищем, використовувати для свого зміцнення водну стихію і сонце, сніг і росу. «Мораль чиста краща від усякого намиста» — вчить народ. Моральність — це працьовитість і чесність, доброта і скромність, вірність у коханні й подружньому житті. Особливою довершеністю в народній системі виховання відзначається естетичне виховання, адже завдяки йому художня творчість в Україні була масовим явищем.

Діти в зимовому циклі народної календарної обрядовості

У давнину сфера дій обряду була набагато ширшою, ніж сьогодні. Із розвитком суспільства обряди заповнювали все життя людини. Дослідження засвідчили, що громадське і родинно-побутове життя людей було ритуалізоване і в первісно - общинному суспільстві.

4 Грудня – Введення

Інша назва цього свята Третя Пречиста. В церковному календарі це, одне з найбільших православних свят іменується як Введення до

храму Пресвятої Богородиці. До цього дня потрібно завершити всі сільськогосподарські роботи

Дуже великим гріхом після Введення вважається копання або ж розпушування землі.

7 грудня – Катерини

Безпосередньо в день Катерини дівчата збирались на вечорниці. Для цього вони заздалегідь обирали оселю а відповідно і господарку майбутнього свята. Всі продукти приносились в складчину. На стіл подавались різноманітні страви, але перевага надавалась борщу та каші. Приєднатись до цієї трапези можна і хлопцям, щоправда лише після того як дівчата закінчать ворожити, тобто пізно ввечері.

13 грудня – Андрія

Якщо день Катерини суто жіночий, то Андрія справді парубоцький день. Ще в дохристиянські часи саме в цей період відзначали свято Калити, а християнська доктрина замінила його іменем апостола Андрія Первозваного. Проте пережитки старого залишилися, зокрема, це виражається в тодішніх обрядах Калити, спеціально для яких дівчата випікали коржі, які мали назву «калети». Потім з цією обрядовою стравою влаштовувались різноманітні ігри та гадання.

14 грудня – Наума

Зараз школярі ідуть до школи 1 вересня, а от раніше навчальний процес починався 1 грудня (за старим стилем). Восени треба допомагати батькам в їх нелегкій праці на полі, а взимку, коли довгі та холодні вечори, можна іти за знаннями.

17 грудня – Варвари

Свята великомучениця Варвара вважається покровителькою ремесел. Варвара, як розповідає легенда, була настільки вмілою рукодільницею, що своїм вишиванням прикрасила ризи Ісусу Христу.

19 грудня – Миколи Чудотворця

Святий Миколай є одним з найбільш шанованих на Україні святих. Про це можна судити, хоча б, з тієї кількості церков, які названі на честь цього святого.

7 січня – Різдво Христове

Починається Різдво з Святого вечора – надвечір'я Різдва.

Святочна дія відкривалась церемонією добування нового вогню, яким розпалювали у печі 12 полін, а ці поліна готувалися протягом 12 днів.

Готували не менше 12 страв.

Будь-яка робота, крім готування святочної вечері, в цей день неприпустима. Все мусить бути приведене до ладу, має бути приведене до ладу, має бути на своїх місцях. Ніщо не повинно ночувати цієї ночі поза домом, у чужих руках, позичене. Навіть на своєму подвір'ї ніщо не повинно десь стирчати на кілках, висісти на грядках. Усі члени родини теж мусять бути в зборі. Не можна сваритись, а навпаки, треба помиритись навіть з ворогами, щоб у новому році було мирно.

13 січня – Меланка, або Щедрий Вечір

В Україні на Щедрий Вечір батько ховається від дітей за пирогами – символом щедрості, багатства. У цей вечір щедрують, водять «козу» та «Меланку». У гурті хлопців за «Меланку» обирається парубок, що вміє добре жартувати. «Меланка має свій «почот»: орач з чепігами від плуга, сівач з сівнею через плечі, дід з гарапником, ведмідь, коза, журавель, циган, циганка. Парубоча «Меланка» заходить до хати.

14 січня – перший день Нового року, день Святого Василя

Як тільки починає розвиднятися на Новий рік, діти схоплюються з ліжка, швиденько вдягаються, вмиваються, беруть пшеницю, горох, жито, ячмінь і йдуть посівати з хати до хати.

19 січня Водохрещі

Напередодні Водохрещів святкується Голодна кутя, або другий Свят-Вечір. Цілий день віруючі люди нічого не їдять – постують. Коли засяє вечірня зоря, сідають вечеряти. На вечерю подають лише пісні страви: смажена риба, вареники з капустою, гречані млинці на олії, кутя, узвар. Після вечері діти проганяють кутю, виходять з хати і палицями б'ють у причільний кут, промовляючи:

Тікай, кутя, із покуття,
А узвар – іди на базар,
Паляниці, лишайтесь на полиці,
А « дідух » - на теплий дух,
Щоб покинути кожух

15 лютого – Зима зустрічається з Літом – це Стрітєння

У цей день зима, кажуть, іде туди, де було літо, а літо – де була зима. Для дітей і молоді це було свято. Проганяли Зиму, яку виводив старший Дід Мороз. Зима – це стара зігнута баба, трясеться, ледве йде, кожух у латках, чоботи подерті, хустка з діркою, з неї сиве волосся виглядає. В руках Зима несе надщерблений горщик з льодом, а через плече в неї – порожнісінька торба.

Діти у весняному циклі народної календарної обрядовості

Весняний цикл календарних обрядів українців дещо здеформований християнським календарем. Починається він від дня Євдокії і триває аж до Вознесіння.

Своєрідним перехідним містком від зимового до весняного обрядового циклу є день Стрітєння (15 лютого). До цього дня зберігалися в церквах різдвяні ялинки. Подекуди в Україні на Стрітєння ще ходили ввечері переряджені з колядою. Вранці того дня з закосиченими свічками поспішали до церкви, щоб їх освятити. Потім тими свічками підкурювали хворих людей худобу. Влітку ці свічки засвічували перед образами під час грози - на її відвернення. Ось чому їх називали ще й «громничними». Удома, повернувшись з церкви, на хвилинку запалювали громничну свічку - «щоб весняна повінь не зашкодила посівам і щоб мороз дерева не побив».

Справжні весняні мотиви, найповніше виражені в обрядах, приурочених до Благовіщення, Великодня, Юрія, звучали від дня Сорока святих мучеників (22 березня). У цей день пекли до сорока коржиків — «жайворонків». Їх роздавали не лише дітям («щоб птиця велася»), а й усім членам родини.

Найбільш повно обрядово-звичаєві дієства весняного циклу збереглися у гуцулів. У середу або четвер перед Великоднем, а місцями і у Великодню суботу, влаштовувалось обрядове дієство «грїти діда». Ще й сьогодні пам'ятають на Гуцульщині, як у ці дні діти ходили від хати до хати і під вікнами кликали: «Грїйте діда! Грїйте діда! Дайте хліба! Аби вам овечки, аби вам ягнички, аби вам телички». На це хтось із хати відповідав: «Грїємо, грїємо, даємо!. . ». Дітей обдаровували «кукуцями» — малими пшеничними чи житніми хлібцями, спеціально спеченими для цієї нагоди. Дякуючи за гостину, кукуцарі бажали господарям: «Дай, Боже, душам померлих царство небесне, а вам, газдинонько, аби си овечки мирно покотили, тай аби

си ягнички мирно починили». За «прости-біг» (за померлі душі) кукуци давали й тому, хто першим у ці дні заходив до хати. При цьому обдаровані висловлювали такі ж побажання, як і кукуцарі. У цьому втілювалося гуцульське повір'я про зв'язок першого відвідувача у Страсний четвер з добробутом і щастям сім'ї, яке, однак, властиве не лише гуцулам; воно є загальноукраїнським.

Крім вогню, важливого значення у Чистий четвер надавалося й воді. Готуючись до свята, за звичаєм, купали дітей, вмивалися самі. Щоб бути привабливими, дівчата в Карпатах вибирали місце, де сходяться три потоки, і до схід сонця, поки ворон своїх дітей не купав, ішли туди вмиватися. Вмивалися у цей день і хворі, насамперед ті, що мали висипку на тілі. Воду після купання виливали на перехресті доріг — «щоб хвороба заблудила», бо перехрестя завжди сприймалось як «нечисте» місце.

Прямий зв'язок з Великоднем у народному календарі мали ще два важливі дні — Преполовеніє, або Рахманський Великдень, і Вознесіння, або Знесіння, чи Ушестя.

Звичаї, приурочені до цього дня, найповніше збереглися гуцулів. Цієї середи вони постили. Хоч і не йшли до церкви, є вдома нічого не робили, хіба що біля худоби. Коли сходила вечірня зоря, сідали до вечері. Ритуальною стравою ставало яйце. Батько кликав усіх до столу: «Ходіть, діти, будем си всі сим яйцем ділити нині». Одне-однісіньке варене яйце він ділив на частинки: на одну частинку більше, ніж було членів сім'ї.

Кожен отримував по частинці яйця, а найменший у хаті — й ту зайву частинку. Після цього шкаралупу від яйця всією сім'єю виносили з хати і викидали у найближчий потічок.

Завершувався весняний обрядовий цикл важливим церковним святом — Вознесінням. Воно припадає на сороковий день після Христового Воскресіння, щорічно у четвер.

Літні свята й обряди

Календарні свята й обряди – складний фольклорний комплекс, в якому поєднуються раціональний досвід і релігійно-магічні вірування, високоестетичні традиції та пережиткові звичаї.

Календарні свята та обряди як невід'ємна частина традиційно-побутової культури завжди входили в коло інтересів етнографічної науки. Тісно пов'язані з виробничою діяльністю людини, календарні

звичаї за тривалий період існування увібрали в себе багато характерних рис матеріального і духовного життя суспільства на різних стадіях його історичного розвитку.

Календар українського селянина XIX – початку XX ст. являв собою своєрідну енциклопедію народної мудрості, неписаний розпорядок життя хлібороба. Календарні звичаї та обряди формально узгоджувалися з річним літургічним циклом православної церкви, проте дійсною основою "побутових святців" був трудовий сільськогосподарський календар.

До складу річного аграрного кола входили зимові, весняні, літні та осінні свята, обряди і звичаї. Свята супроводжувались виконанням календарно-обрядових пісень, приурочених до кожної пори року: зимові колядки та щедрівки,

Народна астрономія — сукупність раціональних астрономічних знань та космологічних уявлень народу.

Аби визначити час доби чи сприятливий для сільськогосподарських занять період року, щоб орієнтуватися на місцевості, селянин мусив пильно вивчати зоряне небо.

Положення сузір'їв та зірок над обрієм слугувало також основним мірилом часу після заходу Сонця.

По зорях, Сонцю і Місяцю люди також орієнтувалися на місцевості.

Своєрідним календарем був Місяць. Спостереження його сходу і заходу стало основою поділу року на місяці, а сам термін, що означає 1/12 частину року, збігається з назвою небесного світила.

Народна метеорологія — одна з найдавніших галузей народних знань, що обіймає систему прикмет, раціональних спостережень і достовірних передбачень про погодні зміни на близький чи віддалений час.

Великий цикл погодних передбачень становлять прикмети, пов'язані зі станом атмосфери, різними метеорологічними явищами.

Значна група передбачень ґрунтується на спостереженнях за поведінкою тварин, птахів, риб, комах тощо. Переважали тут свійські тварини

Достовірними прикметами вважали також зміни у рослинному світі.

Народна математика — сукупність народних математичних знань та навичок, в основі якої лежать потреби практичної діяльності (необхідність виконання різних арифметичних дій при проведенні землемірних робіт, зведенні житла та інших споруд тощо).

На Україні найдавнішими засобами лічби були пальці рук, різні дрібні предмети.

Українська Н. м. мала у своєму арсеналі оригінальні способи зображення чисел.

Для написання числових знаків використовували найрізноманітніші предмети (дощечки, палички).

Арифметичні дії виконувалися усно. Існували своєрідні народні назви дій — додати, докласти, відкинуть, відлічить.

Народна метрологія — галузь народних знань, пов'язана із визначенням фізичних параметрів оточуючого світу і предметів, що знаходяться в ньому.

При вимірюванні довжини речей та відстані застосовували відомі ще з часів Київської Русі міри: п'ядь, лікоть, ступня, сажень, що були пов'язані з природними рухами людини — ходінням, розведенням пальців, розмахом рух.

Народна медицина — комплекс рецептів і прийомів лікування, що склався у народному середовищі і передавався усно від покоління до покоління.

Переважну частину захворювань українці визначали за симптомами, що зумовило своєрідні місцеві назви хвороб. Так, запалення дихальних шляхів та легень називали застудою, колики напали, ядухою; шлунково-кишкові захворювання — бабаками; очні — трахоною, більмом. Отже, народні назви захворювань найчастіше відбивали їхні зовнішні ознаки та прояви (жовтяниця, плаксивиці тощо).

Найпоширенішими раціональними лікувальними засобами українців були ліки рослинного походження.

Ефективними ранозагоюючими засобами вважали сік звіробою та деревію, листя подорожника, відвар ромашки тощо. Н. м. українців характеризується широким використанням городніх, технічних та зернових культур (часника, цибулі, хрону, редьки, картоплі, маку, льону, конопель, буряка, капусти, моркви, ячменю, гречки, вівса).

Часник та цибуля вживалися як дезинфікуючий, профілактичний та лікувальний засіб при застудних та інфекційних захворюваннях.

Хоча у традиційній українській медицині переважало домашнє лікування, була в народі і категорія спеціальних людей, до котрих зверталися, коли домашні засоби не давали необхідного ефекту.

Знахарі (ведуни) — люди, добре обізнані з народними методами і засобами лікування.

Відсутність кваліфікованої медичної допомоги при пологах спричинила появу народних акушерок — баб-повитух, досвідчених жінок поважного віку.

Своєрідними хірургами-дантистами найчастіше виступали сільські ковалі, які видирали зуби обценьками, ключами, шнурками тощо.

Окрім травників, медична практика яких базувалася на доброму знанні місцевої флори, її лікувальних властивостей, чималу групу складали З. , котрі виконували різноманітні магічні дії та обряди.

Основним лікувальним засобом цих З. була магія, яка часто застосовувалася у поєднанні з ліками рослинного, тваринного чи мінерального походження, хірургічними прийомами тощо.

Народна ветеринарія — важлива ділянка народного досвіду, що обіймає раціональні знання, ірраціональні уявлення та практичні навички лікування свійських тварин.

У Н. в. застосовувались переважно ті ж засоби, що і в народній медицині. Найпопулярнішими були ліки рослинного характеру.

Часто рослинні ліки використовувалися у поєднанні з мінеральними речовинами, тваринними жирами тощо.

Як і народна медицина, Н. в. тісно поєднувала раціональні знання з магічними діями.

Народна педагогіка — сукупність традиційних форм і засобів виховання, навчання та підготовки дітей до життя і праці. Основою української Н. п. є трудове виховання. Згідно з народною мораллю, праця — це найвища чеснота, найголовніша засада життя. Вітаючи народження дитини, завжди бажали, щоб було охоче і робоче.

Суттєва роль у вихованні дітей та молоді традиційно відводилася громаді, та все ж основною ланкою у цій справі була сім'я. Турбота про здоров'я, фізичний розвиток дітей, прищеплення їм

працелюбності, необхідних трудових навичок — усе це звичайно покладалося на матір.

Виховними функціями народна традиція наділяла дитячі й молодіжні ігри, розваги та обряди, казки та прислів'я, адресовані дітям. В іграх імітувалися певні виробничі процеси ("А ми просо сіяли", "Сіять мак" та ін), у колядках та щедрівках оспівувалася селянська праця.

Українська Н. п. нагромадила цінний досвід морально-етичного виховання молоді. Дітям змалку прищеплювали глибоку повагу до батьків та старших, до сімейних та громадських традицій. Над усе народна мораль ставила такі чесноти, як працелюбність, доброзичливість, щирість, чуйність, взаємодопомога.

Серед українців побутувало поважне ставлення до освіти, батьки намагалися будь-що віддати своїх дітей у науку.

Належне місце у Н. п. займало фізичне виховання. За допомогою традиційних забавок (ладки, сорока-ворона, дибки) мати стимулювала фізичний розвиток дитини уже в ранньому віці. Цьому ж слугували різноманітні пристрої для сидіння, стояння та ходіння немовлят (царки, замки, гудзи). Підлітків заохочували до рухливих ігор, плавання, катання на санчатах тощо.

У сім'ї дітям намагалися прищепити певні естетичні уявлення та смаки. Починаючи з колискових і далі через обрядову поезію та народне мистецтво дітей прилучали до світу прекрасного.

Народна дидактика

Народна дидактика входить до складу народної педагогіки. Це та частина народної педагогіки, яка відображає здобутки трудящих у галузі освіти й навчання, що виражаються в поглядах народу на принципи, зміст і методи навчання та втілення в народній практиці форм і методів озброєння підростаючих поколінь знаннями, вміннями й навичками, розвитку їхніх пізнавальних сил і здібностей.

Оскільки навчання і виховання тісно пов'язані, то народна дидактика не залишає поза увагою й виховних дій. Це насамперед стосується розумового розвитку особистості й формування світогляду. Саме в навчанні багатогранний людський досвід перетворюється в необхідні для життя знання, вміння і навички. Навчання кує розум, формує ідейність і загальну культуру

особистості, ставлення до знань і навколишнього життя, плекає людські ідеали.

Народна дидактика, спершись на народну філософію, хоч і стихійно, але дійшла до цілком матеріалістичного погляду на життя.

Основна мета народної дидактики — навчити кожного бути людиною. «Будь людиною!», «Не губи ніколи людської гідності!» — такі слова діти часто чують від дорослих.

Своїм корінням дидактика виходить із народної педагогіки, цього багатовікового узагальненого народного досвіду навчання і виховання молодого покоління, який ґрунтується на народній мудрості і виражається у прислів'ях, приказках, традиціях, обрядах тощо. "Чого Івась не навчиться, того Іван не знатиме", - у цих простих словах, образній і лаконічній формі народ висловив думку, що освіта людини з найбільшою користю відбувається у ранньому віці. За словами того ж Я. Ко-менського "вона тільки у цьому віці і може відбуватися". Чітка і зрозуміла думка: "Краще один раз побачити, ніж сто разів почути" - не вимагає жодних додаткових пояснень та аргументацій.

Дидактичні принципи — це основні положення, якими керується вихователь при організації навчання. Принципів навчання в народній дидактиці ніхто не видумував. Вони постали емпіричним шляхом на основі узагальнення народної практики навчання і відкриття його найтипівіших об'єктивних закономірностей.

Народна дидактика наскрізь оптимістична. Вона вірить у силу навчання. Тому й закликає: «Не кажи — не вмію, а кажи навчусь». Навчання має бути доступним, відповідати віку і рівню розвитку дитини. Принцип доступності навчання в народній дидактиці вимагає, щоб нові знання були посильними для дитини, ґрунтувалися на її життєвому досвіді, уже здобутих знаннях, щоб кожна порція нових знань підносила особистість на вищий рівень розвитку, вела її від легкого до трудного, від невідомого до відомого, від простого до складного. Доступність не означає спрощеності чи штучного полегшення

Навчання — не забавка і не розвага, а серйозна, наполеглива праця. Справжнє навчання те, що вимагає долання певних труднощів («Доки не впріти, доти не вміти», «Хто хоче знати, тому треба менше спати»), що дає людині знання, які вона може зберегти протягом

усього свого життя. Спрямування народної дидактики в майбутнє, орієнтація на додержання принципу міцності навчання зафіксовані, зокрема, в таких народних висловах: «Що в молодості навчишся, то на старість як знайдеш», «Учись змолоду — пригодиться на старість», «Учись — на старість буде як знахідка».

Методи навчання — це способи педагогічних дій, за допомогою яких досягається засвоєння знань, умінь і навичок, а також розвиток пізнавальних і творчих здібностей людини. Прийом є частиною методу, його деталлю, що виявляється в окремих операціях мислення, моментах процесу засвоєння знань, формування вмінь і навичок. Методи і прийоми навчання в народній дидактиці мають психолого-педагогічний вплив на особистість. До того ж вони дуже прості, легкі й загальнодоступні в застосуванні, розраховані на масове користування, а не тільки педагогами-професіоналами. Умовно їх можна поділити на чотири групи: наочні, словесні, практичні і ігрові.

Народна дидактика живе в пам'яті народу, масовій навчальній практиці трудящих, навчально-виховних народних традиціях. Школою, підручником, уроком для тих, хто вчиться за народною дидактикою, є життя і праця. Народна дидактика відзначається не тільки великою масовістю аудиторії, а й широким педагогічним діапазоном виявлення змісту, принципів, методів і форм навчання з явною тенденцією до їх дальшого розвитку й удосконалення.

Народ про родину, сім'ю та родинне виховання

З давніх-давен серед українців виник і утвердився погляд на сім'ю і рід як на святиню, а на виховання дітей — як на святий обов'язок батьків. Рід мав свої традиції, шанував своїх предків, і в цій пошані виховував молоде покоління. Коли народжувалася дитина, її у зв'язок роду приймали окремим обрядом. Ще складнішим був весільний церемоніал, яким об'єднували молоду пару з двох родів. Впливова дія народних традицій повністю зливається з самою сутністю української етнопедагогіки, зокрема її гуманістичним спрямуванням, націленим на маніфестування вічності життя і нерозривної спадкоємності духовних надбань мертвих, живих і ненароджених поколінь.

Повне щастя людини без сім'ї, без домашнього затишку немислиме. Саме тому таку ідею проголошує одна з відомих українських народних пісень:

У сусіда хата біла,
У сусіда жінка мила,
А у мене ні хатинки
Нема щастя, нема жінки.

Цю думку стверджують також народні афоризми: «Без сім'ї нема щастя на землі», «З родини йде життя людини». Народних афоризмів, що відображають інституцію роду й сім'ї, в українському фольклорі дуже багато. І всі вони, як правило, наголошують на важливості роду й родинних зв'язків у житті кожної людини: «Який рід, такий плід», «Яке коріння, таке й насіння».

Звичайно, увага й повага до сім'ї до роду не приходять сама собою. Її треба виховувати. Це і є той природний, надійний шлях, яким дитина змалку усвідомлює свою приналежність до родини, роду, а через них — до рідного народу, української нації. Тож особлива виховна місія батьків культивується такими повчальними словами педагогічної мудрості нашого народу: «Умів дитину породити, умій і навчити», «Батько не той, хто породив, а той, хто спорядив», «Не та мати, що породила, а та, що виховала».

Добрі ті родинні стосунки, що ґрунтуються на взаємній чесності, щирості, доброзичливості, людській порядності. Звідси й поради: «Свого доправляйся, роду не цурайся», «Хто роду відречеться, того й рід відрече».

Українська педагогічна мудрість закликає долати всілякі родинні незгоди й негаразди—якщо вже не виходить для дорослих, то хоча б задля дітей.

У плеканні історичної пам'яті наших дітей, у виробленні пошанівного ставлення до роду, сім'ї чимале значення має також живе спілкування з ними в родинному колі у формі бесід та розповідей про наших пращурів, історію українського народу, рідного краю, села чи міста.

Народна вікова періодизація дитинства

Визнаючи необхідність вікового та індивідуального підходу до дитини, сучасна педагогіка спирається на ідеї української етнопедагогіки, яка заснувала психолого-педагогічні знання про вікові та індивідуальні особливості дітей і виховання

Українське дитинознавство найбільшу увагу приділяє характеристиці дітей від народження до п'яти років. Це свідчить про

те, що народ емпірично дійшов висновку про вирішальну роль раннього дитинства у формуванні особистості.

Народне дитинознавство дає психолого-педагогічну характеристику кожному року життя дитини до п'ятирічного віку.

1. Про новонароджену дитину кажуть «пискля», «народженняточко». Назви кількомісячної дитини характеризують її дії як здобутки розвитку. Дитина, яка емоційно спілкується з дорослим, — «сміюн», «плакса»; починає сидіти і повзати, — «сидун», «плазун», «лазуночка»; ходить, — «дибун», «ходун»; вчиться говорити, — «сокотун», «белькотун», «воркота»; має успіхи в оволодінні мовою, — «щебетун», «цвіркотун»; повільно вчиться говорити, — «мовчун». Уже в цьому віці звертали увагу на індивідуальні особливості дітей: швидка дитина — «бігунець», голосна — «зіпун», любить хвалитися — «хвастунець».

2. Дворічну дитину називають «стрижак», «друга каша», «друге літо», її як індивідуальність характеризують словами «балакуча», «нишкла», «понура», «тихоня».

3. На третьому році життя: «третяки», «третє літо», «гулячки», бо допитливість і активність у пізнанні світу є головною ознакою цього віку.

4. Чотирирічна дитина — «четвертак», «четверте літо», «четверта каша», її рухливість і самостійність позначають назвами «метунець», «шмиглик» та ін.

5. П'ятирічна дитина — «п'ятак», «п'ятиліток», «підпасок» (готується допомагати старшим дітям по господарству, виявляє інтерес до праці).

Згідно з етнопедагогікою кожен вік дитини потребує відповідного виховання, в якому найголовніше — співучасть в усіх здобутках розвитку. У народі кажуть, що людина, крім свого дитинства, стільки разів вчиться ходити, говорити, діяти самостійно, скільки у неї є дітей. Дитина в дошкільному віці, коли відбувається особистісне становлення, має бути центром уваги батьків та інших членів сім'ї, які впливають на її розвиток. Народна мудрість наголошує на необхідності гуманного виховання: не втручання, не управління, а співучасть у розвитку дитини.

У психічному розвитку дитини простежуються періоди відносно помірних, поступових змін (дитина упродовж тривалого часу зберігає

однакові психологічні риси) і різких, стрибкоподібних змін, пов'язаних із зникненням попередніх, появою нових психологічних рис. Л. Виготський назвав їх віковими кризами.

У стабільному періоді розвиток відбувається поступово, шляхом малопомітних змін, які, відповідно до закону переходу кількісних змін у якісні, реалізуються стрибкоподібно — як новоутворення в організмі та психіці людини.

Виховання дітей дошкільного віку ґрунтується на його загальних особливостях. Головними напрямками виховання є:

- фізичний розвиток дитини, охорона і зміцнення її здоров'я;
- розвиток діяльності, пізнавальної активності, формування різних видів мислення, пам'яті, уваги;
- вироблення моральної спрямованості особистості; навчання спілкуванню і стосунків з людьми;
- формування готовності до систематичного шкільного навчання.

Загалом, без знання і врахування закономірностей вікового та індивідуального розвитку дітей неможлива ефективна педагогічна діяльність.

Обереги дитинства і материнства

Що означає зміст слова Берегиня? Воно утворене від дієслова берегти, на означення оселі, хати.

З Берегині починається і Батьківщина. Рідна домівка. . . вона оспівана в піснях, оповита легендами, зігріта теплом материнської любові, яка передається з колисковою піснею

А чи багато з нас пам'ятає мамину пісню? Напевно, ні. Що ж ми будемо співати своїм дітям? Адже лагідна добра колискова вже виховує дитину, створює для неї світ прекрасних ліричних образів.

Багато доріг манить нас у житті, але слово, виспіване мамою в колисковій, повертає до рідного дому, якого не можна зрадити, як не можна зрадити Вітчизні, хлібові. Споконвіку в народі існував звичай: якщо вийшла з ужитку колиска, то її ніколи не викидали, а берегли доти, доки люди жили в хаті. А робили її з клена або ясена, щоб діти були співучими,

Коліскову пісню можна сприймати лише у співі. Виконується вона спокійно, лагідно, заспокоюючи маля і допомагаючи йому засинати.

Саме в Березині (домівці, хаті) мати розповідала своїй дитині про найдорожче для їхньої родини, вчила своє дитя добру, поваги до старших, любові до рідної землі, яка нас годує.

Берегиня, обереги - наші давні і добрі символи, їхнє коріння сягає глибини століть, у них закладена мудрість народна. Буває, що люди не знають нічого про батьків, не говорячи вже про дідів і бабусь. А ось деякі народи знають свій родовід за 7 - 8 поколінь, а іноді - й більше. Кожен родовід - це окрема книга життя.

Кожному варто записувати від своїх батьків, дідів, поки вони живі, історію свого роду, щоб потім було що розповісти своїм дітям і внукам. Дорогими речами мають для кожного з нас стати ті домашні обереги, які є в кожній сім'ї.

Найдорожчих гостей в Україні завжди зустрічають піснею, хлібом-сіллю на вишитому рушнику. Хліб завжди був на почесному місці в березині. У народі говорили "Без хліба - нема обіда", "Хліб житній - батько рідний".

У кожній сільській оселі існував непорушний звичай: як тільки родина заселяла нове житло, у ньому

обов'язково повинна бути піч, стіл, діжа. Багато чого можна було позичити чи взяти на тимчасове користування у сусідів, а ось пікну діжу ніколи не виносили з хати. Вона вважалась святістю і недоторканістю, бо народжувала хліб. Навіть у роки війни, коли люди покидали свої оселі, пікну діжу завжди брали із собою.

Перед тим як пекли хліб, чепурили світлицю, зі скрині виймали рушник, яким щойно витирали руки, і з словами "Бог на поміч" готували тісто. Замішане тісто в діжці накривалося теплою фуфайкою. Вчиняли тісто в четвер, а пекти вже треба в жіночій день — п'ятницю. Вдень, коли пікся хліб, в сім'ї не повинно було бути сварок. Випечені паляниці клали на рушник, зверху теж накривали рушником, щоб хліб дійшов. На обід зі свіжим хлібом, як на свято, збиралася вся сім'я. Батько різав хліб, притримуючи його лівою рукою і притискуючи до грудей. Різати хліб потрібно тільки до себе. Окраєць давали дівчатам, щоб їх хлопці любили. А коли впала додолу скибочка хліба - неодмінно слід підняти і, поцілувавши, покласти на стіл.

Мудрою є народна педагогіка. Ніколи хліба не клади догори, бо це великий гріх. Святим правилом було не залишати недоїдків хліба:

"Доїж, дитино, хліб, у ньому залишається вся твоя сила" - вчили батьки дітей

Коли народжується дитина, йдуть з хлібом, виряджає мати сина -ув'язує в рушник житній окраєць, справляють весілля чи будують хату -приходять з книшем, йдучи на поминки - несуть паляницю, дорогих гостей зустрічають хлібом-сіллю. Болісно слухати, коли говорять, що хліб поганий. Поганим хліб не буває, то його спекли невдало.

Рушник на стіні - давній звичай. Не було жодної в Україні оселі, навіть найбіднішої, яку б не прикрашали рушники. Рушник - обличчя оселі, її господині. З рушником, як і з хлібом, приходили до породіллі, вшановуючи появу немовляти в родині, з ним виряджали в дорогу батька, сина, під час шлюбу молоді ставали на рушник, зустрічали рідних, гостей, проводжали людину в останню путь, ним прикривали хліб на столі.

Кожен рушник - це окрема розповідь. Тут можна побачити гарні квіти, співучих пташок, неповторний орнамент. Часто на рушниках вишивали калину - це оберіг, який зігривав оселю.

Родинні традиції, свята, обряди та участь у них дітей

Сім'я, як відомо, є природною основою суспільства. В сім'ї, через сім'ю, в умовах родинного побуту, праці, дозвілля формуються первинні ціннісні орієнтації та соціальні настанови молодого покоління.

Рід наш багатий на традиції, свята й обряди, прекрасний духовністю, оскільки з найдавніших часів наші пращури відбирали найцінніші надбання, збагачуючи їх, і бережливо передавали той келих мудрості і здоров'я нації з покоління до покоління. Українці вмели відчувати природу, черпати здоров'я, силу й красу з її лона. Всі творчі сили людини були спрямовані на зміцнення сім'ї, свого роду.

Від найпершого скрику новонародженого, та й навіть ще задовго до появи його на світ, жінка, керована материнським інстинктом, безпомилково визначала свою поведінку і, відчуваючи дію сил природи, точно вмела вибирати серед величезної різноманітності рослин найнеобхідніші для харчування.

До традиційних дійств української сім'ї, як уже зазначалося, долучалися християнські обряди хрещення дітей, вінчання тих, хто бере шлюб, поминання померлих рідних тощо.

Традиції, звичаї та обряди – це та висока поезія, без якої душа дитини не може повноцінно сформуватися, розкритися, дати багаті плоди доброти,

людинолюбства, розуміння складних проблем людського суспільства. У дитинстві й підлітковому віці діти сприймають багато народних традицій ще не усвідомлено, в ігровій діяльності, що сприяє легкості й безпосередності їх засвоєння. В цьому й полягає особлива роль народних традицій, за допомогою яких значною мірою формується особистість людини. Це водночас є змістом, умовою і формою як національного, так і загальнолюдського виховання. Адже особливості національного виховання можна передати лише змістом і засобами національного, що надає оригінальності й неповторності у формуванні особистості дитини.

Будь-яке свято не існувало саме по собі; воно обростало багатьма допоміжними діями. Візьмемо, для прикладу, різдвяно-новорічну святковість. З нею безпосередньо ув'язуються колядки і щедрівки, вертепні та маланкові вистави, засівання збіжжям осель, обряди з кутею, дідухом, романтичні ворожіння тощо. Чи, скажімо, великодні дні. Вони опоетизували дії з виготовленням крашанок та писанок; під цю пору вперше починали водити весняні хороводи. Зі святом Купала пов'язані обряди очищення вогнем та водою, оспівування літепла тощо.

Практично будь-яке свято мало свою, характерну лише для нього, обрядову структуру. В грудневому циклі, коли в селян, особливо молоді, було вдосталь вільного часу, відповідно опрацьовано і найбільше свят: Андрія з романтичною калитою, Варвари з пирхунами, Миколи з похастунками дітвори, Наума – покровителя науки і знань, а отже, й обряду, пов'язаного з початком навчання, тощо. Відтак кожне свято мало своє обрядове тло, що надавало йому оригінальності й неповторності

Свята не тільки акумулювали втрачені обряди, а й регулювали циклічність, були своєрідною календарною структурою духовного життя людини, його етнокодом.

Відповідно до природного циклу існування людини склався і комплекс сімейних обрядів: родильні, весільні, поховальні й поминальні.

Обряди, пов'язані з народженням дитини, дослідники поділяють на чотири цикли: передродові, власне родильні, післяродові та соціалізуючі – прилучення новонародженого до роду, сім'ї, колективу. Цикл родинної обрядовості складався з таких обрядів: народини, ім'янаречення, очищення, обрання кумів, хрестини, пострижини тощо.

Проаналізувавши розвиток дозвілля через сімейні та родинні традиції, звичаї, свята та обряди, можна зробити такі висновки:

– форми та методи дозвілля застосовуються за певними етапами відповідно до віку індивіда: немовля, дитинство, юність, повноліття, середній вік, зрілий вік;

– середовище дозвілля: рідний дім (хата) як мікросередовище, вулиця, корчма, заклади дозвілля як макросередовище;

– аспекти впливу дозвілля на індивіда: психологічний розвиток, екологічне, трудове, моральне, патріотичне, культурно-дозвілльєве та комунікативне виховання.

Обряди, пов'язані з народженням дитини

Етнографічні матеріали засвідчують, що в усіх місцевостях України велика увага приділялася традиційним звичаям і обрядам, пов'язаним з народженням дитини.

Цей комплекс обрядовості поділяють в етнографії на чотири групи: дородові звичаї і обряди; власне народини; післяродові; обрядові дії, що знаменують "приєднання" дитини до сім'ї, роду, громади.

Період вагітності був обставлений низкою оберег, пересторог і вірувань.

Цикл звичаїв і обрядів, якими супроводжувалося народження дитини, зберіг у народному побуті українців ще в ХІХ — початку ХХ ст. багато архаїчних світоглядних уявлень.

Пологи (злоги, родиво, народини) відбувалися в домашніх умовах, але без посторонніх. Приймала пологи бабка-повитуха, котру заздалегідь запрошували.

Крім безпосередніх заходів щодо прийняття дитини, бабка-повитуха виконувала певні обрядові дії, що також додавало їй поваги: розв'язування вузлів, відмикання замків, розплітання кіс та інше — для полегшення родів, відсікання пуповини хлопчикам на сокирі, поліні, а дівчинці — на веретені.

Вагомим ритуалом після народження дитини була перша купіль. Вона супроводжувалася певними діями і словесними формулами, в яких зберігся відгомін давніх вірувань у

магічну силу води, слова і першого (ініціального) стикання дитини з різними життєво необхідними предметами.

Подекуди в народних обрядах збереглися обсушування дитини після першої купелі біля палаючої печі.

Упродовж кількох днів після народження дитини звичаєво устійненим в українців було відвідування породіллі заміжніми жінками з родини, сусідів, подруг із поздоровленнями й обов'язковим принесенням традиційних для такої okazji продуктів.

Церковне хрещення також зазвичай супроводилося різними народними звичаями, магічними діями і замовляннями.

Подекуди складовою хрестин були й спеціальні обрядові пісні.

Традиційно визначали і набір страв на хрестини. Майже повсюдно обов'язковою в ньому була каша.

Після хрестин також практикували різні охоронні дії для захисту дитини та матері від шкідливого впливу злих сил і духів, "поганих очей" — вроків. У колыску клали металеві гострі предмети (ніж, ножиці, голку), вірячи в їх магічну силу. На руку дитині пов'язували червону стрічку або нитку — "від уроків".

Зібрані в XIX—XX ст. етнографічні матеріали про звичаї та обряди, пов'язані з народженням дитини, доносять до нас багаті архаїчні елементи і різноманітність їх локальних варіантів. У побутуванні вони не завжди осмислювалися відповідно до первісної магічно-символічної значущості. Проте оберігалися порівняно стійко, оскільки народна традиція поєднувала їх з життєво важливою функціональністю — успішним народженням, здоров'ям матері та дитини, благополуччям і щастям новонародженого. Це основні мотиви всього комплексу народних звичаїв і обрядів, їх практично-раціональних і магічно-ілюзорних, забобонних елементів.

У наш час і в цій сфері народних традицій сталися значні зміни

Забулися, злегковажилися не лише різні магічні ритуали, а й чимало раціональних моментів, які виконували охоронно-профілактичне значення, посилювали сприйняття гуманістичної сутності акту народження дитини, символізували прийняття народженого у сімейний і громадський колектив. Ті моменти

традиційної родильної обрядовості, що зберігаються (відвідування породіллі, обдарування матері й дитини, перша купіль, гостина тощо) побутують здебільшого без їх колишнього ритуально-магічного забарвлення.

Основні напрями родинного виховання українців: моральне, трудове, фізичне, естетичне, розумове

Суть родинного виховання визначається його змістом, який включає такі основні напрями:

– **Розумове виховання** – цілеспрямований вплив батьків на розвиток розумових сил та мислення дітей, на вироблення культури розумової праці. Розумове виховання – процес тривалий та складний. Успіх його забезпечується багатьма чинниками. Провідне місце серед них займає живе спілкування з людьми. Саме такий обмін думками дуже потрібний у спілкуванні з малими дітьми, коли вони формуються у дітей у формі уявлень про навколишнє життя.

– **Духовно-моральне** передбачає формування в дитини високої духовності та чистої моралі і включає в себе формування внутрішнього психічного розвитку дитини – свідомості, почуттів, волі, поведінки. В основі традиційної системи духовно-морального виховання дітей в сім'ї лежить антитеза: добро-зло, правда-брехня, милосердя-жорстокість, честь-ганьба, щедрість-скупість, любов-ненависть, мужність-боягуство, радість-горе тощо. Правильно формують моральну свідомість ті батьки які дбають, щоб їхні діти знали народну етику, тобто узвичаєні серед нашого народу норми поведінки, моральні заповіді, релігійні заповіді, мовленнєвий етикет. Морально-духовне виховання в родині здійснюється через формування загальнолюдських та національних вартостей.

– **Трудове виховання** — процес залучення школярів до різноманітних педагогічно організованих видів суспільне корисної праці з метою передання їм певного виробничого досвіду, розвитку в них творчого практичного мислення, працьовитості й свідомості людини праці.

Людина розвивається духовно й фізично тільки в праці. Без праці вона деградує. Будь-які спроби уникнути продуктивної праці призводять до негараздів і для особистості, і для суспільства.

Важливий аспект психологічної підготовки підростаючого покоління до праці — формування у нього почуття

самовідповідальності, розуміння необхідності самому піклуватися про себе. Як справедливо стверджує О. Вишневський, почуття самовідповідальності сприяє розвитку в характері людини таких необхідних для життя і діяльності рис, як підприємливість, ініціативність, творчість. Коли ці риси «стають характерними для більшості людей, то суспільство має шанс досягнути господарського успіху і добробуту».

– **Естетичне виховання** передбачає формування в дітей естетичних смаків та почуттів через екскурсію в природу, саджання дерев, догляд за квітами, спільний перегляд телепередач, відвідування родинною музеїв, розвиток дитячої фантазії та творчості, залучення до народно-обрядового мистецтва, художньої самодіяльності, організація і проведення з дітьми всіх традиційних родинних свят.

Принципи, методи засоби родинного виховання українців.

Щоб змінити на краще стан моральності нашого суспільства, необхідно зважати, що вихованість наших дітей, підлітків – результат копіткої щоденної роботи, а ще більше – результат тих реальних міжлюдських стосунків, у які включається дитина з перших днів свого життя і активним учасником яких вона залишається усі наступні роки.

Щоправда, сім'я з точки зору соціальної психології за структурою, функціями та іншими ознаками є специфічною виховною інституцією.

Причиною нечесних вчинків у молодшому шкільному віці часто буває надмірна вимогливість батьків до дітей. Якщо батьки не зіставляють свої вимоги з можливостями дитини, то в неї може виникнути реакція самозахисту – брехня.

Добре, коли дитина відчуває до себе увагу батьків, контроль за найменшою обіцянкою, доти, доки не звикне бути точною та обов'язковою.

Важливо, щоб вимоги батьків були обґрунтованими, висловлювалися у доброзичливій формі, ґрунтувалися на довірі. Нагадування і контроль з боку батьків мають бути тактовні, не перетворюватися на дрібну опіку. Найкраще, коли дитина відчуває, що близькі їй люди впевнені в ній, повністю їй довіряють

“Родина відіграє у вихованні дітей колосальну роль. У сім'ї відбувається формування характеру кожної людини, її особистісних

рис і національної свідомості. Саме тут з молоком матері закладаються основи становлення особистості. Оптимальне досягнення реалізації навчальних і освітніх завдань початкової школи прийде через забезпечення гармонії родинно-шкільного виховання молодших школярів”.

“Дуже важливим для виховання власної дитини є вміння батьків бачити в її друзях, близьких знайомих, у зовсім сторонніх людях передусім позитивні сторони. Та, на жаль, дехто вважає за потрібне фіксувати увагу дітей на недоліках людей. Предметом обговорення в сім’ї надто часто бувають вияви егоїзму, кар’єризму, жорстокості, лицемірства, безвідповідальності. Надмірна фіксація уваги дітей на негативному в людях поступово формує в них думку, що взагалі абсолютна більшість людей – погані, безсердечні, нечесні.

Формуючи у дитини сумління, совісність, батьки мають не тільки контролювати виконання нею своїх обов’язків, доручень, а й допомагати віднаходити найраціональніші засоби дій у кожному конкретному випадку. Слід домагатися, щоб не до ладу зроблена справа була виправлена, доведена до кінця, водночас у дитини не має виникати почуття озлоблення, провини.

Дітей треба вчити розрізняти добро і зло, формувати в них критичне, непримиренне ставлення до тих, хто керується антигуманними поглядами та нормами моралі.

Згадаймо деякі золоті перлини народної мудрості, в яких закодовано погляди попередніх поколінь, поціновано значення сім’ї у житті суспільства: Яка вода, такий млин, який батько, такий син; Який батько, такі й діти; Які мамка й татко, таке й дитятко; Який дід, такий його плід; Дурна мати – дурні діти; Якого породила ненька, такого й приймає земля; Живемо не батьками – помремо не людьми і т. п.

Дозвілля дітей та молоді. Народні ігри, іграшки

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

Цілком очевидно, що виховання дітей та молоді на прикладі національних ідеалів мусить спиратись на багатовіковий досвід і традиції народної педагогіки і є не просто важливим, а стратегічним напрямом освітньо-виховної практики.

Діти та молодь приймали активну участь у святкуванні свят зимового, весняного, літнього та осіннього циклу.

Одним із видів дозвілля є дитячий фольклор. Він є різноманітним, оригінальним і багатожанровим. Це колискові, забавлянки, ігрові пісні, дражнилки, мирилки, лічилки, небилиці, заклички, приповідки, скоромовки, казки, загадки й жартівливі пісні.

Також різновидом дозвілля є ігри, в яких беруть участь як молодь так і діти. Дитяча гра неможлива без іграшки.

Іграшка - річ, призначена дітям для гри. В народі її ще називають цяцька, лялька, цяцянка, виграшка, забавка. Як найсуттєвіший компонент гри, вона відіграє важливу освітню, розвивальну, виховну, навіть організаційну ролі. Як і гра, іграшка є важливим фактором психічного розвитку дитини, що забезпечує поступове здійснення нею усіх видів діяльності на більш високому рівні.

Гра - це не розвага, це справжнє, теперішнє, яскраве, самобутнє життя дитини, разом з цим це і підготовка дитини до дорослого відповідального життя. Вона завжди була пов'язана з сімейними традиціями, працею і діяльністю дорослих, оточенням дітей турботою і увагою.

Іграшка - пам'ять етносу, нації, народу, людства про своє історичне та доісторичне минуле.

Усі українські іграшки навіть складно перерахувати: це свищики, мотанки, іграшковий посуд, човники, візочки, коники з вершниками, дзиги, вітрячки, деркачі, фуркала, всілякі цяцьки з кори, дерева, глини, соломи, з овочів, квітів, трави тощо

Впродовж всього дитинства гра і народна іграшка займає найголовніше місце у житті дитини. В грі діти відтворюють працю дорослих, елементи трудових дій. В своїй ігровій діяльності діти відображають те, що спостерігають у родинному колі. У дітей змалку виховується любов до праці, діти засвоюють знання про навколишню дійсність. В іграх для хлопців розвиваються витривалість, взаємовиручка, сила. У народі кажуть «Де гра, там і радість». Велике розмаїття дитячих ігор притаманне календарним та обрядовим святам.

Є також іграшки, пов'язані з календарними обрядами.

Засвоєння іграшки разом з мовою і творами фольклору (колисковими, казками, колядками, співаночками, приказками, загадками тощо) формує перші уявлення про навколишній світ, перші життєві враження та почуття, закладає в дитині той духовний резерв, який знадобиться їй у дорослому житті, коли постане питання вибору шляху та напрямку руху.

Таким чином можна зробити висновок, що виховна цінність іграшки полягає в тому, що вона сприяє формуванню самостійності, творчої діяльності дітей. Дитина повинна розуміти іграшку, хотіти з нею творчо діяти. Щоб іграшка, як і гра, була супутником дитинства, людство весь час удосконалює її.

Іграшка ставить перед собою шляхетне виховне завдання – учити добру й красі, мудрості й співпереживанню.

Малі поетичні жанри дитячого фольклору

Традиційна освіта, основною метою якою є формування систематизованих знань, умінь і навичок, не здатна створити умов для гармонійного розвитку особистості. Велике значення в такій ситуації має застосування різних форм фольклору.

Дитячий фольклор являє собою специфічну область народної творчості, що об'єднує світ дітей і світ дорослих, включає цілу систему поетичних і музично - поетичних жанрів фольклору.

Дитячий фольклор – багатожанрова система, що складається із прозових, речитативних, пісенних та ігрових творів. До дитячого фольклору зараховують як творчість самих дітей, так і твори, що виконуються для дітей дорослими. Такий поділ виникає з того, що ігрові і ритміко-інтонаційні можливості дітей залежать від віку. У ранньому віці (з перших днів народження і десь до трьох – трьох з половиною років) емоційний, моторний і розумовий розвиток дитини лежить цілком на обов'язку дорослих.

Другу частину дитячого фольклору становлять твори, виконувані дітьми середнього і старшого віку. До них належать твори, що співаються або ритмічно промовляються: ігрові пісні, дражнилки, лічилки, небиліці, заклички, жартівливі пісні, а також прозові приповідки, скоромовки, загадки, казки.

Коліскові пісні – жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в

колисці. Визначальний у колисковій пісні не смисловий, а звуковий (ритмо-мелодійний) компонент.

Функції колискових пісень (за Наталією Сивачук):

- практично-побутова,
- пізнавальна,
- емоційна,
- морально-етична,
- психотерапевтична,
- формування естетичного чуття.

Забавлянки, або утішки, потішки, чукикалки – жанр дитячого фольклору, коротесенькі пісеньки чи віршики гумористичного, жартівливого змісту ігрової спрямованості.

Потішки або утішки – невеликі віршики, які промовляють дитині перед тим, як кладуть спати. Їхнє призначення – заспокоїти дитину, вплинути на її психічний стан, щоб вона швидше заснула.

Найбільшу групу забавлянок становлять пестушки – коротенькі віршики, які виконуються у поєднанні із своєрідними рухами чи вправами, якими дорослий пестить дитину, підбадьорює, спонукає до певного виду діяльності і т. Ін.

Заклички – короткі поетичні твори, пов'язані з вірою давніх людей в магічну дію слова, в яких звучать звертання до природних явищ, стихій, об'єктів, з метою вплинути на погоду, докільця чи саму людину

Примовки подібні до закличок, але не містять звертання із безпосередньо висловленим проханням, виражають почуття, викликані якимось явищем (наприклад «сліпим» дощем) чи вказують на бажання, не називаючи його.

Скоромовка – поетичний жанр, живлений джерелами дитячого фольклору, зумовлений потребами етнопедагогіки. В основі скоромовки – дотепна гра спеціально скомпонованих важковимовних слів, призначена для тренування артикуляційного апарату дитини.

Лічилка – один із жанрів дитячого фольклору, римовані лаконічні вірші від п'яти до десяти (іноді – більше) рядків, призначені для розподілу ролей під час гри, послідовності участі в ній. Виконуються в чіткому ритмі.

Найбільш імпровізованим жанром дитячої творчості є прозивалки – невеликі римовані твори, що є дитячою реакцією в

момент сварки чи суперечки на якусь образу чи дію. Вони можуть супроводжуватись різними жестами, гримасами або й діями і є проявом безпосередності дитячого самовираження, її ставлення до іншої людини: гніву, незадоволення, ворожості, розпачу і т. ін.

Загадки - алегоричне зображення будь - якого предмета чи явища, мудре опис якого треба розгадати . Загадка вказує на особливі ознаки і властивості, які притаманні тільки загадуємо предмету. Вона заснована на схожості і запереченні подібності між предметами.

Особливості народного традиційного мовного етикету

Якщо етикет, як встановлений у суспільстві набір правил регулює нашу зовнішню поведінку у відповідності із соціальними вимогами, то мовленнєвий етикет можна визначити, як правила, що регулюють нашу мовленнєву поведінку.

Під мовленнєвим етикетом розуміють мікросистему національно специфічних стійких формул спілкування, прийнятих і приписаних суспільством для встановлення контакту співбесідників, підтримання спілкування у певній тональності.

Вважається, що мовленнєвий етикет є однією з важливих характеристик поведінки людини. Бо без знання прийнятих у суспільстві форм етикету, без вербальних форм вираження ввічливих стосунків між людьми,

індивід не може ефективно, з користю для себе і оточуючих здійснювати процес спілкування.

Перша – контактна (фатична) функція — встановлення, збереження чи закріплення, підтримуваних зв'язків і стосунків, індивідуальних чи соціально-масових. Поняття "контактна функція" однаково стосується усіх тематичних груп одиниць мовленнєвого етикету, бо навіть прощаючись, ми встановлюємо можливість подальшого контакту.

Функція ввічливості (конотативна) — пов'язана з проявами ввічливого поводження членів колективу один з одним.

Регулююча функція (регулятивна) — теж стосується усіх проявів мовленнєвого етикету, бо вибір певної форми при встановленні контакту регулює характер стосунків адресата і адресанта.

Функція впливу (імперативна, волюнтативна) - передбачає реакцію співбесідника — вербальну, жестову, діяльнісну.

Функція звертальна (апелятивна) — тісно пов'язана з імперативною, бо привернути увагу, означає здійснити вплив на співбесідника.

Емоційно-експресивна (емотивна) функція — є факультативною функцією, оскільки вона властива не усім одиницям мовленнєвого етикету.

Усі функції мовленнєвого етикету існують на основі комунікативної функції мови.

Як на сході, так і на заході близькі знайомі з різної нагоди (на релігійне свято, іменини, день народження, при зустрічі) зичать одне одному добра, щастя, здоров'я. Формули цих побажань, як правило, загальноприйняті: Дай, Боже! Дай, Боже, щастя і здоров'я! (нерідко в діалектному вигляді – Щастя і здоровля!) і под. Часткою на позначення наказової форми побажання звичайно виступає най: – Най Бог боронить (хоронить)! Порівняйте: «Най нам Біг хоронить кожного доброго чоловіка. . . » (В. Стефаник).

На весіллях, при відзначенні чийхось заслуг обов'язково співають Многая літа! Мелодія не завжди однакова, називаються різні власні імена – як «героїв» свята, так і запрошених, але співають усі присутні.

А на Святий вечір галичани звертаються один до одного, використовуючи стару зворотну форму Христос ся (або си) рождає! У відповідь кажуть: Славимо його! або Хвалимо його! Порівняйте, наприклад, у сучасній співанці Р. Кумлика:

Помолились разом Богу –
Хрестос си рождає
Хвалити его, – радісно
Так відповідають.

Символіка українського народу як засіб виховання дітей та молоді

Народні символи України — це святині українського народу. В українській графіці використовуються символи й образи з пісенної народної творчості, з легенд, які використовуються в обрядах і звичаях. Їх вишивають на сорочках, рушниках тощо. Народні символи України є рослинні і тваринні.

Українці відтворюють ці символи у вишивці на сорочках, рушниках, тощо, у розписі посуду, в кованих виробах, у різьбленні, в барельєфному прикрашанні житла, у розписах пічі в хатах, гончарних

виробах, у гравюрі, а також, в окремому виді української творчості — в писанках.

Вінок — символ життя, долі, життєвої сили; символ дівоцтва. Вінок є також символом довершеності:

Калина — символ життя, крові, вогню. Деякі дослідники пов'язують її назву із сонцем, жаром, паланням. Калина часто відіграє роль світового дерева, на вершечку якого птахи їдять ягоди і приносять людям вісті, іноді з потойбіччя. Та й саме дерево пов'язує світ мертвих зі світом живих.

Український рушник. Смуга полотна сама по собі має насичене символічне значення — дороги, долі, захисту. А коли ця смуга ще й має на собі виткані чи вишиті знаки-обереги — захисна сила її, відповідно, посилюється. У всій Україні рушником накривали хліб на столі. Коли син вирушав у далеку дорогу, мати дарувала йому рушник.

Писанка — символ Сонця; життя, його безсмертя; любові і краси; весняного відродження; добра, щастя, радості. Кожен орнаментальний мотив має певне сакральне значення. З них на писанці складається мальована молитва про злагоду і мир поміж людьми.

Народне мистецтво, його значення у процесі навчання та виховання дітей

Народне мистецтво як один із найбільш важливих засобів створення і втілення вищих естетичних цінностей сприяє пробудженню самостійної моральної волі людини.

Видатні мислителі та просвітителі різних часів розвитку українського суспільства: Г. Сковорода, Т

Шевченко, І. Франко та інші – підкреслювали вагомість народного мистецтва як форми суспільної свідомості, стверджуючи, що спілкування з ним є способом передачі культурних, етичних і естетичних цінностей, духовного становлення особистості. Сучасний стан розвитку нашого суспільства характеризується зростанням етнічної свідомості народу, посиленням його інтересу до вітчизняної давнини, усвідомленням необхідності збереження традиційного народного мистецтва як генофонду його духовності. Народне мистецтво в Україні є складником національного способу життя, виразником його етнічних ідеалів. Любов до традицій, народних ремесел і в цілому – до розуміння сутності національних цінностей

плекає і формує любов до рідного краю, до своєї Батьківщини, адже найголовнішим завданням суспільства завжди було, є і буде виховання поколінь гуманістів і патріотів, формування в них людської особистості, яка усвідомлює, хто вона, хто її батьки, який її історичний терен, розуміє свою відповідальність перед народом, перед Вітчизною.

В. А. Сухомлинський у своїх дослідженнях стверджував, що пізнання мистецтва збагачує людину, множить її сили, зміцнює світогляд. Адже світогляд базується не тільки на сумі знань, але й на морально-естетичному, емоційному світі людини, у тому числі й на почутті прекрасного.

Народне мистецтво збагачує емоційно-почуттєву сферу людини, пробуджує сприйнятливність до прекрасного, стимулює розвиток образного мислення, асоціативної пам'яті, художньої уяви, а також формує естетичну культуру особи, виховує активне ставлення до естетичних явищ у дійсності та мистецтві, формує навички оцінної діяльності, розвиває прагнення до творчої самореалізації в різних видах художньої діяльності.

Народне мистецтво допомагає збудити і розвинути в людині почуття національної і власної гідності. Саме завдяки мистецьким творам нині ми можемо осмислити й оцінити високий рівень культури наших далеких пращурів.

Не знаючи свого минулого, не можна осмислити сучасне. Мова наших далеких попередників у численних орнаментах, символах донесла до нас їхній духовний світ. Народне мистецтво – це і є сама природа, й історична пам'ять народу, і неперервний зв'язок у часі. Воно має високоморальні основи, високі естетичні норми, а тому відіграє важливу роль у духовному розвитку нації. Народне

мистецтво завжди має національний характер, що виявляється через складну систему зв'язків із природою, історією народу, способом життя і праці, що формують його світогляд, сприйняття, почуття, систему естетичних цінностей.

Традиційне народне мистецтво завжди залишалося гарантом самозбереження народу, безперервності національної культури. У ньому закладені споконвічні ідеали, моральні цінності, народна мудрість, що дійшли до нас через напластування життєвого досвіду, вірувань, світосприйняття різних епох.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніколаєнко В. М. Народознавство в дошкільному навчальному закладі 2–6 років. 4-те вид., переробл. Харків : Основа, 2013. 207 с.
2. Орел Л. Українська родина: обряди і традиції. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2015. 510 с.
3. Побірченко Н. Етнографія дитинства як предмет наукової рефлексії 20-х років. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2012/2012_2_2.pdf (дата звернення: 29.05.2023).
4. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2011. 264 с.
5. Садовнича В. В. Велика книга маленького українця. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 352 с.
6. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.
7. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка ; передмова М. Г. Жулинського. 3-тє вид., випр. Київ : Знання, 2006. 568 с.
8. Українські традиції і звичаї / автор-упорядник А. П. Ярещенко. Харків : Факт, 2008. 232 с.
9. Щербань П. М. Пам'ятай ім'я своє: заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 191 с.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Головна мета практичних занять – засвоєння та закріплення найважливіших теоретичних понять курсу. Студент повинен продемонструвати наявність відповідних теоретичних знань та вміння використовувати їх на практиці. Практичні заняття з даної дисципліни проводяться після прослуханих студентами кількох лекцій та опрацьованою рекомендованою літературою, з метою систематизації отриманих знань та набуття практичних вмінь і навичок з вивченого матеріалу. У ході попередньої підготовки до кожного практичного заняття студентам слід повторити теоретичний матеріал, прослуханий на лекційних заняттях, а також опрацювати питання, які виносяться для самостійної роботи.

Практичне заняття проводиться на підставі як теоретичного матеріалу, що відбито у лекційному курсі, так і містить матеріал, що належить до самостійної навчальної роботи студента. Вивчаючи відповідну теоретичну тему курсу, слід постійно приділяти увагу практичній спрямованості теоретичного матеріалу, готувати термінологічний словник, вивчати нормативно-правову базу. Обговорюючи будь-яку теоретичну тему, особливу увагу слід приділяти аналізу різних методологічних та практичних шляхів її вирішення. Дискусійні та багатопланові теоретичні проблеми готуються студентом для обговорення на практичному занятті заздалегідь і виключно під керівництвом викладача.

Упродовж вивчення даної дисципліни студентам потрібно буде готуватись до тестового контролю отриманих знань, умінь та навичок, який проводитиметься на початку майже кожного практичного заняття (на вибір викладача). Практичне заняття передбачає як усне обговорення, так і письмові відповіді на окремі теми курсу, що залежить від змісту теоретичного матеріалу: експрес-опитування, педагогічні батли, тестові завдання, презентації конспектів занять, ігор, робота в групах, робота в парах, обмін думками тощо.

Планами практичних занять передбачене виконання студентами практичних і творчих завдань, які слід виконувати у зошитах для практичної роботи, на окремих аркушах паперу формату А-4, на електронних носіях. При підготовці до аудиторної роботи на практичних заняттях студенти повинні дібрати теоретичний матеріал,

опрацювати подані взірці необхідні для виконання творчих завдань. Оскільки планами практичних занять передбачено складання конспектів занять, свят (розваг) для дітей раннього віку, виготовлення атрибутів та наочності до заходів, слід дотримуватися вимог, які подає викладач.

Наприкінці кожного заняття проводитиметься підсумки, оцінювання відповідей і творчих робіт студентів з метою розвитку у них рефлексії. На практичних заняттях студенти закріплюють теоретичні знання та здобувають навички практичної роботи з дітьми.

ТЕМИ ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНА СУТНІСТЬ ДИТИНСТВА

Практичне заняття № 1

Дитинство як об'єкт досліджень різних наук – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Етнографія дитинства як наука. Історія розвитку етнографії дитинства.
2. Інтегрований підхід до проблеми дитинства.
3. Зв'язок етнографії з іншими науками:

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Обґрунтуйте необхідність полідисциплінарного вивчення проблематики дитинства.
2. Розкрийте зміст поняття етнографія дитинства. Хто вперше ввів цей термін?
3. Охарактеризуйте дитинство як педагогічну, психологічну, соціальну і філософську категорію.
4. Чому останнім часом бурхливо стала розвиватися соціологія дитинства? Проаналізуйте соціологічні парадигми вивчення дитинства.
5. Охарактеризуйте пріоритетні принципи нових взаємин дорослих і дітей за О.Б.Орловим.
6. Як Ви вважаєте, “дитинство – дзеркало чи задзеркалля культури?” Відповідь обґрунтуйте.

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: дитинство, етнос, етнографія, етнологія, етнографія дитинства, педагогічна парадигма дитинства, світ дітей, світ дорослих.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Випишіть із педагогічних, психологічних словників визначення поняття “дитинство” та порівняйте їх.

2. Підберіть 20 приказок і прислів'їв про дітей, а також 5 висловів відомих людей про дитинство (виписати в зошит для практичних робіт).

3. Виконайте тестові завдання:

1. *Етнографія – це наука:*

а) яка вивчає етноси, історію їх розвитку, побут, культурно-історичні відносини;

б) яка вивчає історичні зміни;

в) про виховання.

2. *Етнос – це:*

а) назва племені;

б) стійка сукупність людей, яка володіє однією мовою, спільними особливостями культури і психіки, а також спільною самосвідомістю;

в) народ.

3. *Етнографія дитинства – наука про:*

а) виховання дитини;

б) соціалізацію дитини;

в) походження і розвиток явища дитинства в історії та культурі.

4. *Синонім терміну «етнографія дитинства»:*

а) етнопедагогіка дитинства;

б) етнологія дитинства;

в) психологія дитинства.

5. *Найбільш вичерпним визначенням дитинства є:*

а) етап онтогенетичного розвитку індивіда, що включає період від його народження і до появи можливості включення в доросле життя;

б) самоцінний час життя людини, який являє собою фізіологічне, психологічне, педагогічне, соціокультурне явище, яке має історичне походження і культуру;

в) період від народження до 11–12 років, протягом якого дитина росте, фізично розвивається, формується характер дитини.

6. Коли і ким вперше був використаний термін «етнографія дитинства»?

- а) в 20–30-х рр. ХХ ст. О.Капіцою;
- б) в 20-х рр. ХХ ст. Г.Виноградовим;
- в) в 80-х рр. ХХ ст. І.Коном.

7. Принцип нових стосунків між світом дорослих і світом дітей, який протиставляється принципу субординації:

- а) рівності;
- б) діалогізму;
- в) свободи.

8. Соціологія дитинства - це:

а) наука про соціалізацію особистості в процесі взаємодії з різними соціальними інститутами і соціальним середовищем в цілому;

б) галузь соціології, що пояснює специфічні дії, процеси в соціумі щодо дитинства, що вивчають за допомогою спеціальної соціотехніки;

в) галузь соціології, що досліджує параметри соціальної структури народів.

9. Кому належить вислів: «Дитинство – це не соціальний розплідник, а розгорнутий у часі, ранжований за щільністю, структурами, формами діяльності соціальний стан, в якому взаємодіють діти і дорослі»

- а) Д.І.Фельдштейну;
- б) І.С.Коню;
- в) В.О.Сухомлинському.

10. Кому належить вислів: «Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя»?

- а) Д.І.Фельдштейну;
- б) І.С.Коню;
- в) В.О.Сухомлинському.

4. Підготуйте реферативні повідомлення у зошиті для практичних робіт (тема на вибір), вкажіть список використаної літератури:

- Культурно-етнографічний аспект вивчення дитинства.
- Становлення соціології дитинства як нового напрямку

досліджень.

- Психологічне вивчення дитини і дитинства.
- Педагогічний аспект вивчення дитинства. Становлення гуманістичної педагогіки.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дністрянський М. С. Етнографія України : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 232 с.

2. Дошкільна освіта: словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор.: К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2010. 322 с.

3. Дуткевич Т. В. Психологія дитяча : навч. посіб. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т імені Івана Огієнка. 2-ге вид., стер. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2016. 348 с.

4. Етнографія дитинства. URL: <http://studcon.org/etnografiya-dytynstva> (дата звернення: 17.04.2023).

5. Етнографія України : навч. посіб. / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. 520 с.

6. Лозко Г. С. Українське народознавство. 2-вид., допов. та переробл. Харків : Див, 2005. 472 с.

7. Орел Л. Українська родина: обряди і традиції. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2015. 510 с.

Практичне заняття № 2

Своєрідність стилів виховання в різні історичні епохи – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Дитинство як соціально-історичне явище.
2. Психоісторія як наука. Засновник психоісторії Л.Демоз.
3. Характеристика стилів виховання за Л.Демозом.
4. Система заохочення / покарання дітей на різних етапах історичного поступу.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Охарактеризуйте процес розвитку дитинства.
2. З яким моментом соціогенезу пов'язується виникнення дитинства?
3. Чим характеризується нав'язливий стиль ставлення до дітей в епоху Просвітництва?
4. Яке головне завдання соціалізуючого стилю виховання?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: історія дитинства, психоісторія, стилі виховання.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Виконайте тестові завдання:
 1. Засновник психоісторії:
 - а) М.Мід;
 - б) Л.Демоз;
 - в) Ю.Бронфенбреннер.
 2. Який стиль виховання (за Л.Демозом) характеризується суворим контролем над поведінкою та внутрішнім світом дитини?:
 - а) амбівалентний;
 - б) нав'язливий;

в) допомагаючий.

3. Який стиль виховання (за Л.Демозом) характеризується насильством над дитиною і масовим дітовбивством?:

а) інфантицидний;

б) амбівалентний;

в) соціалізуючий.

4. Який стиль виховання (за Л.Демозом) характеризується прагненням батьків до емоційного контакту з дітьми, сприянням їх індивідуальному розвитку?

а) амбівалентний;

б) соціалізуючий;

в) допомагаючий.

5. У якому стилі виховання (за Л.Демозом) узвичаюється виховання дітей у чужих сім'ях, монастирях?:

а) інфантицидний;

б) амбівалентний;

в) покидаючий.

6. Який стиль виховання (за Л.Демозом) характеризується появою інтересу до внутрішнього світу дитини, створенням умов для підготовки її до самотійного життя?

а) покидаючий;

б) соціалізуючий;

в) нав'язливий.

2. Підберіть приклади із літератури, які б характеризували певний стиль виховання за Л.Демозом (випишіть в зошит для практичних робіт).

3. Проаналізуйте концепцію історичних формацій дитинства (В.Кудрявцев).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дошкільна освіта: словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор.: К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2010. 322 с.

2. Дуткевич Т. В. Психологія дитяча : навч. посіб. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т імені Івана Огієнка. 2-ге вид., стер. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2016. 348 с.

3. Етнографія дитинства. URL: <http://studcon.org/etnografiya-dytynstva> (дата звернення: 17.04.2023).

4. Калуська Л. В. Дивокрай : вибрані дидактико-методичні матеріали народознавчого змісту для працівників дошкільних закладів. Тернопіль : Мандрівець, 2008. Кн. 1. 320 с.

5. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання : [навч. посіб.]. Київ : Знання, 2006. 324 с.

6. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка ; передмова М. Г. Жулинського. 3-тє вид., випр. Київ : Знання, 2006. 568 с.

Практичне заняття №3

Особливості уявлень про дитинство на різних етапах історії людства – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Дитинство у Первісному суспільстві.
2. Дитинство в епоху Середньовіччя.
3. Дитинство в епоху Відродження.
4. Дитинство в епоху Просвітництва.
5. Дитинство в II половині 19 – I половині 20 століття.
6. Дитинство II половини 20 століття.
7. Портрет сучасної дитини.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Охарактеризуйте типи суспільств щодо пріоритетності дисциплінуючого чи активізуючого педагогічного впливу на дитину за І. Коном.
2. Якою була тривалість дитинства в архаїчному суспільстві?
3. Охарактеризуйте засади гуманістичної педагогіки.
4. У який історичний період починає формуватися культура дитинства?
5. Хто з педагогів вперше сформулював поняття дитинства як загальної для всіх людей фази розвитку?
6. З яким історичним періодом пов'язано виникнення нового образу дитинства та одночасне зростання інтересу до дитини у всіх сферах культури?
7. У якому столітті з'явився спеціальний дитячий одяг, який виділив дитину з дорослого світу?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: етапи історії людства, кумівство, годування, побратимство, сестринство.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Заповніть таблицю

Історична епоха	Соціокультурний статус дитинства	Самобутній образ дитини в культурній традиції часу	Культурно-виховні особливості дитинства

2. Підготуйте реферативне повідомлення “Статус дитини в суспільстві та ставлення до неї дорослих у різні історичні епохи” (епоха на вибір).

3. „Намалюйте” портрет сучасної дитини (виконати в зошиті для практичних робіт).

4. Долю кожної людини і будь-якого народу в кінцевому результаті вирішують три любові: любов до дітей, любов до праці, любов до Батьківщини. Продовжіть думку.

5 Кожний народжується онуком, а помирає дідом. Подумайте з приводу цього висловлювання у зв’язку із темою наслідування поколінь.

6 «Що гірше за все? Лінь. Погано – не чути, гірше – не бачити. Погано без ніг, але значно гірше без праці. Для чого лінивому очі і вуха, руки і ноги? Навіщо лінтяю розум? Прокоментуйте роздуми сільської бабусі.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: практикум : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2003. 206 с.

2. Ніколаєнко В. М. Народознавство в дошкільному навчальному закладі 2–6 років. 4-те вид., переробл. Харків : Основа, 2013. 207 с.

3. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2011. 264 с.

4. Садовнича В. В. Велика книга маленького українця. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 352 с.

5. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.
6. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка ; передмова М. Г. Жулинського. 3-тє вид., випр. Київ : Знання, 2006. 568 с.
7. Українські традиції і звичаї / автор-упорядник А. П. Ярещенко. Харків : Факт, 2008. 232 с.
8. Щербань П. М. Пам'ятай ім'я своє: заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 191 с.

Практичне заняття № 4

Етнопедагогічні проблеми дитинства – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Дослідження історії дитинства Ф.Арієса.
2. Екологія дитинства У. Бронфенбреннера.
3. Сучасні дослідження екології дитинства.
4. Етнопсихологічні дослідження дитинства (З.Фрейд, Е.Еріксон).
5. Дослідження Маргарет Мід у галузі порівняльного вивчення дитинства.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Назвіть галузі дослідження дитинства. Які галузі досліджень представляють такі вчені: Ф. Арієс, М. Мід, Е. Еріксон, Л. Виготський, Д. Ельконін, У. Бронфенбреннер?
2. Якого вченого прийнято вважати піонером сучасної історії дитинства?
3. У якому столітті на полотнах художників починають з'являтися перші портрети реальних дітей?
4. Як виникла концепція відомого американського соціального психолога У. Бронфенбреннера “Екологія людського розвитку”?
5. Обґрунтуйте зміст поняття “екологічне середовище”.
6. На що орієнтована кофігуративна культура?
7. Що означають поняття “транскультурний”, “акультурація”?
8. Хто з вчених ввів в науковий обіг термін “етнопедагогіка”?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: історія дитинства, екологія дитинства, екологічне середовище, етнопсихологія, типи культур, культурна конфігурація, міжпоколінна трансмісія етнокультури,

інкультурація.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Підготувати відповіді на питання (письмово у зошиті):
 - Опишіть еволюцію дитячого одягу за Ф.Арієсом.
 - Проаналізуйте сутність сучасної міжпоколінної трансмісії етнокультури.
 - Охарактеризуйте традиційні форми виховання дітей у різних народів. Спільні і відмінні риси.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. 2-ге вид., допов. та переробл. Київ : Либідь, 1993. 288 с.
2. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля : у 2 ч. Київ : Слово, 2006. Ч. 1. 302 с.
3. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля : у 3 ч. Київ : Слово, 2010. Ч. 2. 360 с.
4. Лозко Г. С. Українське народознавство. 2-вид., допов. та переробл. Харків : Див, 2005. 472 с.
5. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2011. 264 с.
6. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка ; передмова М. Г. Жулинського. 3-тє вид., випр. Київ : Знання, 2006. 568 с.

ПЕДАГОГІЧНА ЕТНОГРАФІЯ

Практичне заняття №5

Родильна обрядовість – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Вікові періоди розвитку людини у народній виховній практиці.
2. Сутність поняття “родильна обрядовість”.
3. Українська “родильна обрядовість”.
4. Етнокультурна варіативність “родильної обрядовості”.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке родильна обрядовість?
2. На які цикли поділяються обряди, пов’язані з народженням дитини?
3. Поясніть гуманістичний зміст ставлення до новонародженої дитини в традиційній українській сім’ї?
4. Яке ставлення нині до обрядів, пов’язаних із народженням дитини?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: родильна обрядовість, традиції, звичаї, образ новонародженого.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Зробіть порівняльний аналіз 2-х сучасних наукових вікових періодизацій і традиційних уявлень про вікові періоди розвитку людини в різних етнокультурах (порівняння строків періодизації, вікових характеристик, соціальних сподівань).
2. У зошит для практичних робіт випишіть приклади родильної обрядовості українців.
3. Підготуйте короткі повідомлення (письмово у зошиті) на

теми: “Ставлення до матері і роль батька у різних народів”; “Образ новонародженого в культурах різних народів (обряди, прикмети, традиції, звичаї)”.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багнюк А. Л. Символи українства : художньо-інформаційний довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 510 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
3. Білецька С. Дитинство епохи Середньовіччя: становлення християнського сприйняття. *Шлях освіти*. 2009. № 3. С. 35–41.
4. Білецька С. Особливості античної концепції дитинства. *Шлях освіти*. 2008. № 1. С. 42–47.
5. Богуш А. М. Парадигма дитинства у контексті розвитку особистості дошкільника. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди* : науково-теоретичний часопис. Переяслав-Хмельницький, 2003. С. 92–99.
6. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
7. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: практикум : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2003. 206 с.

Практичне заняття № 6

Дитяча субкультура – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Культура дитинства.
2. Поняття “дитяча субкультура”, соціальні детермінанти її формування.
3. Дозвілля дітей та молоді. Народні ігри, іграшки.
4. Значення дитячого фольклору.
5. Символіка українського народу як засіб виховання дітей та молоді..
6. Права дитини.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Поясніть, чому зараз у багатьох країнах спостерігається відродження досліджень?
2. Які функції виконує дитяча субкультура?
3. Які іграшки пов'язані з календарними обрядами?
4. Як в науці трактують дитячий фольклор?
5. Що таке права дитини і як вони реалізуються в сучасному суспільстві?
6. Які символи й образи з пісенної народної творчості, з легенд, використовуються в обрядах і звичаях?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: культура дитинства, дитяча субкультура, фольклор, дитячі співтовариства, права дитини.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. У зошиті для практичних робіт схематично зобразіть джерела дитячої субкультури, випишіть їх яскраві приклади.
2. Підготуйте конспект основних положень роботи Осоріної М.В. “Секретный мир детей в пространстве мира взрослых”

щодо особливостей дитячої субкультури як певної соціокультурної системи (Осорина М. В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. – СПб., 2000. – 278 с.).

3. Проаналізуйте Конвенцію ООН «Про права дитини» з позиції історичного підходу до аналізу дитинства.

4. Підготуйте презентацію на тему: “Дитяча субкультура”.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ніколаєнко В. М. Народознавство в дошкільному навчальному закладі 2–6 років. 4-те вид., переробл. Харків : Основа, 2013. 207 с.

2. Орел Л. Українська родина: обряди і традиції. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2015. 510 с.

3. Побірченко Н. Етнографія дитинства як предмет наукової рефлексії 20-х років. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2012/2012_2_2.pdf (дата звернення: 29.05.2023).

4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-є вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 447 с.

5. Українська етнологія : навч. посіб. для студ. ВНЗ / [за ред. В. Борисенко]. Київ : Либідь, 2007. 400 с.

6. Українська етнопедagogіка : навч.-метод. посіб. / за ред. акад. В. Кононенка. Івано-Франківськ : Плай, 2005. 508 с.

7. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка ; передмова М. Г. Жулинського. 3-тє вид., випр. Київ : Знання, 2006. 568 с.

8. Українські традиції і звичаї / автор-упорядник А. П. Ярещенко. Харків : Факт, 2008. 232 с.

9. Фоменко Е. В. Формування національної самосвідомості. Харків : Основа, 2009. 121 с.

Практичне заняття № 7

Тема : Історико-демографічні проблеми сім'ї – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Історичні форми сім'ї та шлюбу.
2. Первісна община та її виховні функції.
3. Характеристика багатоядерної і нуклеарної сімей.
4. Демографічні проблеми сучасної сім'ї.
5. Явище внутрісімейних відносин. Батько і мати як вихователі.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Які етапи історичного розвитку пройшла сім'я?
2. Чи є сім'я основою суспільства?
3. Яка була мета виховання у первісному стаді?
4. Яка сім'я є характерною для традиційного суспільства?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: сім'я, моногамія і полігамія, багатоядерна, нуклеарна сім'я.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

Підберіть 15 приказок і прислів'їв про батьків, 5 висловів діячів педагогічної думки про сімейне виховання.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. 2-ге вид., допов. та переробл. Київ : Либідь, 1993. 288 с.
2. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля : у 2 ч. Київ : Слово, 2006. Ч. 1. 302 с.
3. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля : у 3 ч. Київ : Слово, 2010. Ч. 2. 360 с.

4. Лозко Г. С. Українське народознавство. 2-вид., допов. та переробл. Харків : Див, 2005. 472 с.
5. Українська етнологія : навч. посіб. для студ. ВНЗ / [за ред. В. Борисенко]. Київ : Либідь, 2007. 400 с.
6. Українська етнопедagogіка : навч.-метод. посіб. / за ред. акад. В. Кононенка. Івано-Франківськ : Плай, 2005. 508 с.
7. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка ; передмова М. Г. Жулинського. 3-тє вид., випр. Київ : Знання, 2006. 568 с.
8. Українські традиції і звичаї / автор-упорядник А. П. Ярещенко. Харків : Факт, 2008. 232 с.
9. Фоменко Е. В. Формування національної самосвідомості. Харків : Основа, 2009. 121 с.

Практичне заняття № 8

Виховання родинної спільності – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Виникнення і розвиток родинного виховання.
2. Місце родини у соціалізації дітей.
3. Основні напрями родинного виховання українців: моральне, трудове, фізичне, естетичне, розумове.
4. Принципи, методи, засоби родинного виховання українців.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Які існують соціокультурні типи сімей?
2. Які тенденції розвитку інституту батьківства в сучасному суспільстві?
3. Чи можуть вирости повноцінні діти в неповній або нетрадиційній сім'ї?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: батьківство, сім'я, рід, родина, родичі.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Випишіть із тлумачних словників значення слів “сім'я”, “рід”, “родина”, “родичі”.
2. Наведіть уривок із художнього твору або випадок із власного життя, який можна б було прокоментувати конкретним прислів'ям.
3. Підготуйте у зошиті для практичних робіт реферативні повідомлення (тема на вибір):
 - Ідеал жінки-матері в українському фольклорі, класичній літературі.
 - Ідеал батька в українському фольклорі, класичній літературі.

- М.Стельмахович про місію батька в українській родині.
- М.Стельмахович про матір та її роль в українській родині.
- Материнство і батьківство: ролі, почуття, ставлення.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ : Либідь, 2011. 255 с.
2. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2011. 264 с.
3. Садовнича В. В. Велика книга маленького українця. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 352 с.
4. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.
5. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка ; передмова М. Г. Жулинського. 3-тє вид., випр. Київ : Знання, 2006. 568 с.
6. Українські традиції і звичаї / автор-упорядник А. П. Ярещенко. Харків : Факт, 2008. 232 с.
7. Щербань П. М. Пам'ятай ім'я своє: заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 191 с.

Практичне заняття № 9

Виховні етнотрадиції українців – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Трактування поняття “традиція”, “етнотрадиція”.
2. Зміст основних виховних етнотрадицій українців:
 - Традиція пошани до старших представників свого роду.
 - Традиція любові до дітей та відповідальності за їх долю.
 - Традиція передачі трудового досвіду.
 - Традиція збереження пам’яті родоводу.
 - Хліборобські традиції.
 - Промислові та ремесленні традиції.
 - Мистецькі виховні традиції українців.
 - Побутові виховні етнотрадиції.
 - Релігійні виховні етнотрадиції.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що являє собою “традиційний ідеал” за Г.Ващенко?
2. Чи існують актуальні релігійні етнотрадиції?
3. Які етнотрадиції потребують оновлення та осучаснення?
4. Чи є в актуальних нині етнотрадиціях елементи запозичення з культур інших народів?
5. Які етнотрадиції ви вважаєте застарілими? Чому?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: традиція (культуротворча, духовнотворча, державотворча, політична, побутова і т. п.), етнотрадиція, традиційний ідеал, релігійний світогляд, пам’ять родоводу, досвід поколінь.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Укласти добірку прислів’їв і приказок про етнотрадиції українців:

- а) хліборобські;
 - б) промислові та ремесленні.
2. Висвітлити суть однієї-двох (за вибором):
- а) мистецьких етнотрадицій;
 - б) побутових етнотрадицій.
3. Розкрити зміст актуальних етнотрадицій:
- а) пошани до старших представників свого роду;
 - б) любові до дітей та відповідальності за їх долю.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ніколаєнко В. М. Народознавство в дошкільному навчальному закладі 2–6 років. 4-те вид., переробл. Харків : Основа, 2013. 207 с.
2. Орел Л. Українська родина: обряди і традиції. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2015. 510 с.
3. Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Каравела, 2016. 496 с.
4. Побірченко Н. Етнографія дитинства як предмет наукової рефлексії 20-х років. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2012/2012_2_2.pdf (дата звернення: 29.05.2023).
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-є вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 447 с.

Практичне заняття № 10
Етнічна культура педагога – 2 год.

План

1. Обговорення теоретичних засад проблеми.
2. Дискусії з теми.

Теоретичні питання

1. Матеріальна і духовна форми існування культури.
2. Поняття про етнічну самосвідомість.
3. Значення етнокультури педагога, критерії та показники сформованості етнічної самосвідомості.

Алгоритм самопідготовки

I. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що є найважливішим показником матеріальної культури?
2. Які головні ознаки етнічної самосвідомості?
3. Що є основою розвитку етнічної самосвідомості особистості?

II. РОЗКРИЙТЕ ЗМІСТ ПОНЯТЬ: культура, контркультура, спадкоємність у розвитку культури, форми існування культури, етнічна самосвідомість, інкультурація.

III. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ:

1. Підготуйте у зошиті для практичних робіт реферативні повідомлення (тема на вибір):
 - Роль народного мистецтва, традицій, звичаїв, вірувань як складової частини етнокультури.
 - Етнічна культура як матеріальні і духовні надбання та цінності окремого етносу.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
2. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: практикум : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2003. 206 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу : у 2 т. Київ : Оберіг, 1991. Т. 1. 455 с.

4. Воропай О. Звичаї нашого народу : у 2 т. Київ : Оберіг, 1991. Т. 2. 447 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
6. Горбунова Н. В. На зустріч із дитинством: український фольклор як один із компонентів дитячої субкультури. *Гуманітарні науки*. 2005. № 2. С. 168–174.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Етнографія дитинства як наука. Історія розвитку етнографії дитинства.
2. Зв'язок етнографії дитинства з іншими науками.
3. Світоглядні уявлення та вірування українського народу.
4. Педагогічна сутність народних традицій, звичаїв, обрядів.
5. Виховні ідеали українського народу в їх історичному розвитку.
6. Діти в зимовому циклі народної календарної обрядовості.
7. Діти у весняному циклі народної календарної обрядовості.
8. Участь дітей у літніх та осінніх народних святах та обрядах.
9. Народні знання та їх передача молодим поколінням.
10. Народна дидактика.
11. Народ про родину, сім'ю, родинне виховання.
12. Народна вікова періодизація дитинства.
13. Обереги дитинства і материнства.
14. Родинні традиції, свята, обряди та участь у них дітей.
15. Обряди, пов'язані з народженням дитини.
16. Основні напрями родинного виховання українців: моральне, трудове, фізичне, естетичне, розумове.
17. Принципи, методи, засоби родинного виховання українців.
18. Участь дітей у господарській діяльності родини.
19. Дозвілля дітей та молоді. Народні ігри, іграшки.
20. Український дитячий фольклор та його вплив на виховання дітей.
21. Малі поетичні жанри дитячого фольклору.
22. Особливості народного традиційного мовного етикету.
23. Символіка українського народу як засіб виховання дітей та молоді.
24. Народне мистецтво, його значення у процесі навчання та виховання дітей.
25. Народні ремесла та промисли, їх роль у трудовому, фізичному, естетичному вихованні дітей.

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Слово про вчителя.

Прокоментуйте наведені нижче висловлювання про вчителя та педагогічну майстерність.

Особистість вчителя.

"Вихователь повинен бути зразком **правдивості** й нікого **не обманювати...** Мені здається, що це — одне з джерел брехні: краще — якнайменше обіцяти, але завжди виконувати" (*К. Ушинський*).

"Спостерігаючи за педагогами, які відвідували нашу школу, я дійшла висновку, що вони поділяються на дві категорії: до першої належать люди, які входять до школи з якимось нервовим бажанням шукати недоліки і з дитячим острахом не помітити їх і скомпрометувати себе. Такі люди прискіпуються до дрібниць, надають їм величезного значення, зосереджують на них усю свою увагу і, віддаючись їм цілком, втрачають здатність глянути в обличчя самій справі.

Не такі люди другої категорії: школа не уявляється їм "полюванням за помилками..." Вони входять до неї з любов'ю до справи, намагаються знайти в ній якомога більше хорошого; як мати в улюбленій дитині, вони захоплюються всім, чим можна захопитися, вони радіють з усього, з чого можна радіти, вселяють те довір'я і викликають ту щирість, яка одна тільки й здатна допомогти критиці зазирнути в душу школи" (*Х. Алчевська*).

"Раніш, ніж ви почнете виховувати своїх дітей, перевірте вашу власну поведінку" (*А. Макаренко*).

"Ніякі рецепти не допоможуть, якщо в самій особі вихователя є великі хиби" (*А. Макаренко*).

"Потрібна маленька монографія на таку тему, як вплив одягу вчителя на характер учнів, вплив міміки вчителя на виховання характеру учнів. Все це найдрібніші деталі, які вимагають уваги. Адже навіть Гоголь у своєму "Ревізорі" звернув увагу на те, що інший учитель таку фізіономію скорчить, що хочсвятих винось" (*А. Макаренко*).

"Метод наслідування у вихованні має велике значення. Як же дитина вас наслідуватиме, якщо ви будете весь час із кислою фізіономією, з таким виглядом, ніби ви жертвуєте вашим життям" (*А. Макаренко*).

"Програми в усіх школах одні й ті ж, підручники однакові, але школи різні, тому що різні вчителі. Школа—це передусім учитель. Особистість учителя —наріжний камінь виховання" (В. Сухомлинський).

"Без особистості педагога — авторитетної, незламної, непохитної в очах вихованців — ідеал перетворюється у покинутий прапороносцем прапор, що лежить мертвим шматком тканини. Коріння багатьох бід виховання власне й криється у тому, що часто вихованця закликають іти за прапором в той час, коли цей прапор ніхто не несе. Бути прапороносцем ідеалу, нести на своєму прапорі вогонь ідеального — ось у чому секрети педагогічного авторитету" (В. Сухомлинський).

Ерудиція педагога.

"Педагогіка — не наука, а мистецтво — найобширніше, складне, найвище й найнеобхідніше з усіх мистецтв. Мистецтво виховання спирається на науку як мистецтво складне й обширне, воно спирається на безліч обширних і складних наук; як мистецтво, воно, крім знань, вимагає здібності й нахилу, і, як мистецтво ж, прагне до ідеалу, якого вічно намагаються досягти і який цілком ніколи недосяжний: до ідеалу довшеної людини. Сприяти розиткові мистецтва виховання можна тільки поширенням серед вихователів тих найрізноманітніших антропологічних знань, на яких воно ґрунтується" (К. Ушинський).

"Навчаючи інших, теж навчаєшся" (Микола Гоголь).

"Не можна уявити собі місії вихователя без багатого життя у світі книг. Бібліотека вчителя, що поповнюється з тижня в тиждень, — це джерело думки, моральної енергії. Знання, взяті з книг, стають його власним багатством, його сумлінням. Справжній учитель переживає знання як радість особистого прилучення до духовних багатств, створених людством" (В. Сухомлинський).

"Учитель готується до гарного уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашого фаху і технології нашої праці" (В. Сухомлинський).

"Щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителю треба увібрати море світла, ні на хвилину не відходячи від променів сяючого сонця знань людської мудрості" (В. Сухомлинський).

Учитель — це вдумливий дослідник.

"Найбільш закоренілі педагоги — рутинери — безперестанку говорять про труднощі свого мистецтва і відкидають теорію саме на тій підставі, що вона надто легко дається кабінетним мудрецам" (*К. Ушинський*).

"Педагог повинен багато вчитися, розуміти душу в явищах та багато думати про мету, предмет і засоби виховної майстерності, перш ніж стати практиком" (*К. Ушинський*).

"Хороший вихователь повинен обов'язково вести щоденник своєї роботи, в якому записувати окремі спостереження за вихованцями, випадки, які характеризують ту чи іншу особу, бесіди з нею, рух вихованця вперед, аналізувати явища кризи або перелому, які бувають в усіх дітей в різному віці" (*А. Макаренко*).

"Ще раз скажу, — важко сподіватися, що з книги можна навчитися виховувати, але навчитися мислити, увійти у сферу думок про виховання, мені здається, можна" (*А. Макаренко*).

"Педагогічна теорія повинна бути чуйним компасом, що вказує, куди і як вести дитину, світлом, що осяює практику" (*В. Сухомлинський*).

"Майстром педагогічної праці найшвидше стає той, хто відчув у собі дослідника" (*В. Сухомлинський*).

"Якщо ви хочете, щоб педагогічна праця давала вчителю радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворилося в нудну одноманітну повинність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежку дослідження. Тут незоре море індивідуальної роботи директора з кожним учителем, тут знахідки, відкриття, радощі і прикрощі" (*В. Сухомлинський*).

"Дослідницька робота не є для учителя чимось таємничим і незбагненим. Не бійтесь досліджень, у самій своїй основі педагогічна праця — справжня педагогічна праця — стоїть близько до педагогічного дослідження. Ця близькість, спорідненість полягають, передусім, в аналізі фактів і необхідності передбачати" (*В. Сухомлинський*).

Майстерність вихователя.

"Так, діти ненавидять учителів, від яких ніколи не діждешся схвалення або визнання того, що добре зроблено. А в деяких входить у

систему ніколи не хвалити; це вбиває прагнення до досконалості: хто лає, повинен уміти й хвалити" (*К. Ушинський*).

"Треба було довгих літ систематичної та терпеливої праці з боку вчителя та ретельного зусилля з боку ученика, щоб... мов із зернятка, виплекати гарну рослину — чесну одвертість та правдивість характеру" (*І. Франко*).

"Треба завжди пам'ятати правило: якомога більше вимог до вихованця, якомога більше поваги до нього" (*А. Макаренко*).

"Між іншим, виховання дітей — це легка справа, коли вона робиться без тріпання нервів, у порядку здорового, спокійного, нормального, розумного і веселого життя. Я бачив завжди, що там, де виховання йде без напруження, там воно вдається. Там, де йде з напруженням і всякими припадками, там справа погана" (*А. Макаренко*).

"Виховання дітей потребує найсерйознішого тону, найпростішого і щирого. У цих трьох якостях повинна полягати найвища правда нашого життя. Щонайменше додавання брехливості, штучності, зубоскальства, легковажності прирікають виховну роботу на невдачу" (*А. Макаренко*).

"Життя переконує, що найголовніше в цій дуже тонкій сфері виховання — глибоке розуміння, відчування серцем дитячого світу — відчування дитинства. Творячи, виховуючи шкільний колектив, ми, як мореплавець компасом, повинні керуватися тією істиною, що маємо справу з дитиною" (*В. Сухомлинський*).

"Бути річкою, в якій зливаються гаряче серце й холодний розум, не допускати поспішних, непродуманих рішень — це одна з вічних гілок педагогічної майстерності. Якщо вона відмирає, всихає, — всі книжні знання педагогіки перетворюються в прах" (*В. Сухомлинський*).

Педагогічна техніка.

"Техніку можна вивести тільки з досвіду. Законів різання металів не можна було б винайти, якби в досвіді людства ніхто ніколи металів не різав. Тільки тоді, коли є технічний досвід, можливі винахід, удосконалення, добір і бракування" (*А. Макаренко*).

"Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити "іди сюди" з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів на обличчі, в постаті і в голосі. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не почує того, що треба" (*А. Макаренко*).

"Не може бути хорошим вихователем той, хто не володіє мімікою, не може надати своєму обличчю потрібного виразу або стримати свого настрою. Вихователь повинен уміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим, сердитим. Вихователь повинен поводитися так, щоб кожен його рух виховував, і завжди повинен знати, чого він хоче в даний момент і чого він не хоче. Якщо вихователь не знає цього, то кого він може виховувати?" (А. Макаренко).

Педагогічний такт.

"Ніяка психологія не може замінити людині психологічного такту, у практиці незамінного вже тому, що діє він швидко, миттєво, тоді як положення науки пригадуються, обмірковуються і оцінюються повільно.

Хіба можна уявити собі оратора, який згадував би той чи інший параграф психології, бажаючи викликати в душі слухача співчуття, жах чи обурення? Так само в педагогічній діяльності немає ніякої змоги діяти за параграфами психології, хоч би як добре вони були вивчені" (К. Ушинський).

"Той знаменитий педагогічний такт, про який так багато пишуть, повинен полягати у щирості вашої думки. Я не дозволяю собі нічого приховувати, я кажу те, що насправді думаю. Це найбільш щиро, просто, легко і найбільш ефективно, але ж якраз не завжди можна говорити" (А.Макаренко).

Педагогічні здібності.

"Знання і вміння викладати і впливати викладанням на розумовий і моральний розвиток дітей можуть бути прищеплені молодим людям, які й не мають особливих здібностей" (К. Ушинський).

"Бувають учителі з природженим педагогічним талантом, які під час уроків вміють жити спільним життям усього класу, забувати про себе, про свої власні турботи, радощі і тривоги. Кожен урок такого вчителя є розширенням розумового кругозору учня, задоволенням його природної допитливості, розбудженої попередніми успіхами, є насолодою, а не мукою" (У. Франка).

"Я вважав, що краще мати в колективі 4 талановитих вихователів, ніж 40 неталановитих і невихованих" (А. Макаренко).

"Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якої треба навчити, як треба навчити лікаря його майстерності, як треба навчити музиканта" (А. Макаренко).

"Гарний вчитель не завжди приходиться до школи з уже готовими якостями. Часто доводиться добирати людину, яка має лише відповідні дані для тієї всебічної підготовленості, про яку говорили вище. Потім починається копітка робота з цією людиною, і вона стає добрим вчителем насамперед завдяки обстановці творчої праці педагогічного колективу і учнів" (В. Сухомлинський).

Перлини народної педагогіки про школу і вчителя.

У житті світла дорога починається від шкільного порога.
Поганцем той називається, хто рідної школи цурається.
Навіть з далекої дороги кланяйся шкільному порогу.
Честь школи не плямуй ніколи.
Честь школи — твоя честь.
Шануй учителя як родителя.
Священна праця вчителя щоденна.
Учитель, як мати, прагне все краще дітям дати.
Учитель, як батько й мати, вчить честь шанувати.
Учитель, як сіяч добірного насіння, вчить підростаюче покоління.
Учитель — добра і розуму повелитель.
Учитель народний, бо труд його благородний.
Покликання учителя прекрасне — дбати, щоб іскра знань не гасла.
Професія учителя прекрасна, мов на небі сонце сяє.
Професія вчителя доти буде, доки живуть люди.
Щоб учителем стати, треба щире серце мати.
Всі професії починаються від учителя.
Нема кращої дороги, як іти у педагога.
Без учительського слова нема ні лікаря, ні агронома.
Вчитель ступає — розум розквітає.
Де вчитель зерна засіває, там дурману місця немає.
Де працює вчитель завзято, там країна на героїв багата.
Де вчитель і школа, там знання і світло довкола.
У кожній громаді вчителю раді.

Шість способів здобувати прихильність людей.

Правило 1. Проявляйте щирий інтерес до інших людей.

Правило 2. Усміхайтесь.

Правило 3. Пам'ятайте, що для людини звучання її імені — найсолодше і найважливіше звучання людської мови.

Правило 4. Будьте добрим слухачем. Заохочуйте інших говорити вам про себе.

Правило 5. Ведіть розмову у колі інтересів вашого співрозмовника.

Правило 6. Дайте людям відчуття їх значущість і робіть це щиро.
(С. 98)

Дванадцять способів повернути на свій бік

Правило 1. Єдиний спосіб домогтися найкращого результату в суперечці — ухилятися від неї.

Правило 2. Проявляйте повагу до думки інших, ніколи не говоріть людині, що вона неправа.

Правило 3. Якщо ви неправі, визнайте це одразу і щиросердно.

Правило 4. Спочатку продемонструйте своє дружнє ставлення.

Правило 5. Нехай ваш співбесідник із самого початку буде змушений говорити вам "так", "так".

Правило 6. Домагайтесь, аби ваш співбесідник говорив більше, ніж ви.

Правило 7. Нехай ваш співбесідник відчує, що ідеї належать йому.

Правило 8. Чесно спробуйте стати на точку зору іншого.

Правило 9. Проявляйте співчуття до думок і побажань інших людей.

Правило 10. Звертайтеся до благородних спонукань.

Правило 11. Надавайте своїм ідеям наочності, інсценуйте їх.

Правило 12. Кидайте виклик! (С. 160-161)

Дев'ять способів змінити людину, не ображаючи її і не викликаючи обурення.

Правило 1. Розпочинайте з похвали і щирого визнання чеснот людини.

Правило 2. Звертаючи увагу на її помилки, робіть це опосередковано.

Правило 3. Перш, ніж критикувати іншого, визнайте свої власні помилки.

Правило 4. Задавайте запитання замість того, щоб віддавати накази.

Правило 5. Дайте людині можливість зберегти своє обличчя.

Правило 6. Хваліть людину за кожен, навіть невеликий, успіх і будьте при цьому "щирі у своєму визнанні і щедрі у похвалах".

Правило 7. Створіть людині добре ім'я, щоб вона почала жити відповідно до нього.

Правило 8. Користуйтеся заохоченням. Зробіть так, щоб недолік, який хочете в людини виправити, виглядав легко виправним, а справа, якою ви хочете його захопити, легко виконуваною.

Правило 9. Робіть так, щоб було приємно виконувати те, що ви хочете.

У роботі з підручником варто користуватися такими порадами:

1. Працюйте із заголовком. Прочитавши заголовок зупиніться: — сформулюйте для себе, про що йтиметься у тексті:

— згадайте все, що вже знаєте з цієї теми;

— поставте запитання, на які, на вашу думку, у тексті будуть дані відповіді;

— спробуйте, наскільки це можливо, відповісти на ці запитання заздалегідь;

— після цього починайте читати;

— читаючи, співставляйте ваші твердження з реальним змістом тексту.

2. Працюйте з текстом. Звертайте увагу на незрозуміле у ньому:

— читаючи, стежте, чи є в тексті незрозумілі слова, вислови, терміни (якщо є, шукайте їх пояснення у словнику, довіднику або зверніться із запитанням до викладачів, однокурсників);

— незрозумілим може бути й сам зміст тексту: подумайте, чи не пов'язане це нерозуміння з пройденим матеріалом у зв'язку з поганим

його засвоєнням; що саме із пройденого матеріалу заважає розумінню; повторіть його.

3. Виділяйте головне:

—читаючи текст, намагайтеся виділити у ньому головне: подумайте, в якій частині тексту виражено головну думку і що цю думку доповнює або пояснює;

—під час читання складіть план (усний чи письмовий) або конспектуйте;

—складіть схеми, креслення, таблиці, що відображають головну думку тексту;

—за необхідності зробіть виписки, замітки;

— розгляньте усі наведені у підручнику приклади і придумайте свої. Протягом всієї роботи постарайтесь уявити собі те, що ви читаєте.

4. Запам'ятайте матеріал:

— поясніть зв'язок думок у пунктах вашого плану;

— перекажіть текст за планом;

— відповідайте на запитання і виконуйте завдання, що є у підручнику або поставлені викладачем.

5. Перевірте себе:

—подумки відповівши на запитання, перевірте за підручником правильність своєї відповіді;

—переказавши текст, перевірте, чи все виділене вами відтворено і чи не було допущено помилок.

Для складання плану прочитаного:

1. Умовно розділіть текст на частини, кожна з яких має конкретне повідомлення.

2. Коротко сформулюйте зміст кожної частини тексту, визначивши головнудумку.

3. Продумайте порядок виділення частин тексту і зв'язок між ними.

4. Позначте пункти тексту назвами.

5. Пам'ятайте: складання плану допоможе вам у роботі з текстом параграфа, теми, розділу.

Опис ігрових вправ, орієнтованих на формування комунікативної культури.

1. **"Інтерв'ю"**. Всі бажаючі по черзі беруть у когось інтерв'ю, з'ясовуючи для себе якусь сторону характеру цієї людини чи спрямованість її інтересів, бажань, сподівань тощо. Технологія проведення інтерв'ю знадобиться студентам при знайомстві зі школярами у майбутній роботі з ними.

2. **"Думки"**. Всі по черзі називають у кожної людини одну, але кращу з точки зору кожного, рису. В результаті виходить приваблива характеристика.

3. **"Бачення інших"**. Це — ігри на уважність один до одного, їх варіанти:

а) один учасник сідає спиною до аудиторії; він повинен детально описати зовнішній вигляд когось із присутніх — елементи одягу, зачіски, взуття тощо;

б) викликається один з учасників; усі разом повинні відновити послідовність його поведінки, настрою, висловлювань від початку гри до даного моменту.

4. **"Стратегія в діалозі"**. Ці ігрові вправи спрямовані на тренування вербального спілкування — уміння говорити і слухати іншого. Наприклад:

а) двоє з групи отримують таємно від аудиторії і один від одного завдання: перший — підтримувати діалог у своїй звичній манері, другий — за будь-яку ціну втримати лідерство у процесі діалогу (обговорення фільму, якоїсь події тощо); стратегія діалогу обговорюється спільно з усіма;

б) все те ж саме, але другий партнер отримує протилежне завдання: примусити напарника бути лідером розмови;

в) обидва отримують завдання вести діалог на повну силу; один стверджує якусь думку, а інший — повинен спочатку дослівно повторити, як він зрозумів її, а потім — висловити свою. І навпаки. Бажано, щоб хтось із учасників фіксував кількість спотворень кожним партнером у передачі слів свого співрозмовника. Повторюючи цю гру постійно, учасники побачать, як змінюватиметься їхня манера розмов і поза грою, у природному спілкуванні.

5. "Маска здивування". Виконується сидячи чи стоячи, краще перед дзеркалом. Одночасно з повільним видихуванням підняти брови, як це робить здивована людина. На вільному видиху опустити брови.

6. "Маска гніву". Нахмурити брови, стиснути губи, роздути крила носа. М'язеве зусилля нарощується поступово, одночасно з повільним видихуванням. Під час вільного видиху м'язи звільняються від напруження.

7. "Маска сміху". Повільно вдихнути. Кутики рота максимально підняти вгору, очі примружити, рот привідкрити, оголюючи зуби (між верхніми і нижніми повинні поміститися два пальці). Затримати дихання. Тепер швидко видихнути і розслабити м'язи обличчя.

8. Вправа для кругових м'язів очей. Виконується сидячи. На повільному вдихові опустити верхні повіки: спочатку м'яко, потім — з наростаючим зусиллям. Після цього очі сильно примружити. Вправа для обох очей одночасно. Варіант — для кожного ока по чергово.

9. "Маска трубача". Виконуючи вправу, потрібно не тільки роздувати щоки, але й напружувати м'язи. Рот стиснутий, круговий м'яз рота — напружений.

10. "Маска буркотуна". Кутики рота опустити, рот стиснути, м'язи підборіддя напружені.

Завдання для самостійної роботи

1. Випишіть із творів А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, збірки "Слово про вчителя" думки відомих педагогів про роль вчителя у суспільному розвитку, про його особистісні якості.

2. Проаналізуйте вплив особистості вчителя на становлення вас як громадянина. Викладіть свої думки у творчій роботі на одну із запропонованих тем: "Учитель у моєму житті", "Мій ідеал учителя".

3. За допомогою графічних символів зобразіть своє уявлення про ідеал учителя та рівень своєї готовності до педагогічної діяльності на сьогодні.

4. Визначте особливості педагогічної майстерності вчителя початкових класів, які зумовлені анатомо-фізіологічними та соціально-психологічними особливостями молодших школярів.

5. Користуючись запропонованою методикою, визначте, на скільки правильно ви підійшли до вибору професії вчителя.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З КУРСУ

1. Термін «етнопедагогіка» у науковий обіг ввів:
 - а) О.Д. Духнович;
 - б) Г.Н. Волков;
 - в) В.О. Сухомлинський.
2. Який із зазначених елементів є структурним компонентом української етнопедагогіки:
 - а) українське родинознавство;
 - б) українське шкільництво;
 - в) українське батьківство.
3. До засобів народного виховання належать:
 - а) фольклор, побут, традиції тощо;
 - б) покарання, заохочення, стимулювання;
 - в) нагорода, подяка, похвала.
4. Яка з етнічних функцій релігії проявляється в тому, що процес етногенезу відбувається через тісні взаємозв'язки між різними спільнотами:
 - а) асиміляційна;
 - б) етноідентифікаційна;
 - в) компенсаційна.
5. До дохристиянських богів слов'янського народу належали:
 - а) Ярило, Дажбог, Лада;
 - б) Гера, Кронос, Зевс;
 - в) Ксена, Геркулес, Прометей.
6. У первісному значенні латинське слово «культура» означало:
 - а) суму властивих особі та суспільству окремих компонентів;
 - б) технологію зведення будинків;
 - в) культивування сільсько-господарських рослин.
7. Система історично визначених дат, подій, свят, традицій, звичаїв і обрядів, які в певній послідовності визначаються всім народом протягом року – це:
 - а) вікова періодизація;
 - б) народний календар;
 - в) народна виховна система.

8. Основою народного календаря є:
 - а) народна філософська думка;
 - б) філософські ідеї Г.С. Сковороди;
 - в) антична філософія.
9. До дат і свят зимового циклу належать:
 - а) Великдень, Проводи, День Матері;
 - б) Трійця, Маковія, Спас;
 - в) Миколая, Різдво, Водохреща.
10. 19 грудня святкують свято:
 - а) Андрія;
 - б) Миколая;
 - в) Василя.
11. На Святвечір співають:
 - а) купальські пісні;
 - б) щедрівки;
 - в) колядки.
12. Випікання паски, розписування і фарбування яєць пов'язані зі святом:
 - а) Різдво;
 - б) Стрітєння;
 - в) Пасха.
13. Свято Івана Купала святкують:
 - а) 7 липня;
 - б) 14 серпня;
 - в) 1 вересня.
14. Свято врожаю, свято квітів, Свято Покрови – це свята:
 - а) зимового циклу;
 - б) літнього циклу;
 - в) осіннього циклу.
15. Основана на шлюбі або кровній спорідненості група людей, члени якої зв'язані спільністю побуту, взаємною допомогою і моральною відповідальністю – це:
 - а) неформальне об'єднання;
 - б) сім'я;
 - в) академічна група.
16. Для українського народу є характерним тип сім'ї:
 - а) полігамна;

- б) моногамна;
 - в) поліандрична.
17. Небога – це:
- а) дочка брата;
 - б) чоловікова сестра;
 - в) мати зятя.
18. В українській етнопедагогіці закладена ідея прославлення:
- а) бездітної сім'ї;
 - б) сім'ї, в якій є лише одна дитина;
 - в) багатодітної сім'ї.
19. Українське дитинознавство – це:
- а) сума психолого-педагогічних знань про дітей, набутих у процесі навчально-виховної практики народу;
 - б) знання народу про батьків;
 - в) система знань про виховання дітей з особливими потребами.
20. Яка з ознак не є притаманною фольклору:
- а) традиційність;
 - б) варіативність;
 - в) пунктуальність.
21. Увесь фольклор умовно поділяють на:
- а) прозовий та поетичний;
 - б) музичний та хореографічний;
 - в) нуклеарний та синтетичний.
22. "Мир – мир, пироги з сиром, вареники в маслі, ми подружки красні. Обнімемося! Поцілуємося!" – це:
- а) насмішка;
 - б) мирилка;
 - в) каламбур.
23. Здобутки народу в галузі освіти і навчання включає:
- а) народне ріднознавство;
 - б) народна деонтологія;
 - в) народна дидактика.
24. У прислів'ї "Учитель – як мати, прагне все краще дітям дати" відображається шанобливе ставлення до:
- а) матері;
 - б) батька;

- в) вчителя.
25. Життєве значення розуму, протиставлення його глупості відображене у прислів'ї:
- а) "Краще з розумним у біді, ніж з дурним у добрі";
 - б) "Без науки короткі руки";
 - в) "Людина без розуму, що сніп без перевесла".
26. Народ прославляє працю як безцінний дар природи людини у прислів'ї:
- а) "Грамота – не хвороба, літ не збавить";
 - б) "Землю прикрашає сонце, а людину – праця";
 - в) "Шкода краси, де розуму нема".
27. Трудове виховання у народній педагогіці умовно ділиться на:
- а) десять етапів;
 - б) п'ять етапів;
 - в) три етапи.
28. Вступний етап трудового виховання дітей проходить в:
- а) 2-7 років;
 - б) 7-15 років;
 - в) 15-20 років.
29. У прислів'ї "Ховається від роботи, як собака від мух" критикується:
- а) ледача людина;
 - б) нерозумна людина;
 - в) невихована людина.
30. Система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулює поведінку людей, – це:
- а) казка;
 - б) мораль;
 - в) самооцінка.
31. Народна мораль українців органічно переплетена з:
- а) дохристиянською мораллю;
 - б) християнською мораллю;
 - в) поганською мораллю.
1. Навчити дітей жити за законами краси і благородства – це основне кредо народної педагогіки в галузі:
- а) морального виховання;

- б) естетичного виховання;
 - в) розумового виховання.
33. У прислів'ї "Красно говорить, а слухати нічого" засуджується:
- а) порожня балаканина;
 - б) ледарство;
 - в) неслухняність.
34. Внутрішня краса людини прославляється у прислів'ї:
- а) "Слухай тисячу разів, а говори один раз";
 - б) "Наука в ліс не веде, а з лісу виводить";
 - в) "Краса обличчя – в красі характеру".
35. Зміцнення здоров'я і сприяння правильному фізичному розвитку – це одне із завдань:
- а) естетичного виховання;
 - б) розумового виховання;
 - в) фізичного виховання.
36. Філігранне відпрацювання блокування дій супротивника – це сутність козацької боротьби:
- а) гойдок;
 - б) гопак;
 - в) спас.
37. Періоди онтогенезу, під час яких виховні дії найбільше впливають на психічний розвиток, називають:
- а) сприйнятливим періодом;
 - б) сензитивним періодом;
 - в) пубертатним періодом.
38. Процеси, які дитина здатна здійснювати лише в умовах співробітництва з дорослими:
- а) зона актуального розвитку;
 - б) зона найближчого розвитку;
 - в) зона взаємного розвитку.
39. Автором „Книги для матерів”, у якій вміщено спеціальні вправи, спрямовані на систематизацію елементарних уявлень дитини про світ, її відносини з навколишнім середовищем, є:
- а) Й. Г. Песталоцці;
 - б) Я. А. Коменський;
 - в) М. Монтессорі.

40. Кому з педагогів належить думка, що основою педагогіки дитячого садка має бути гра, завдяки якій дитина вправляється у правилах і нормах моралі, тренує волю, розвиває фантазію і творчість:

- а) Ф. В. Фребелю;
- б) П. Кергомару;
- в) С. Русовій.

41. Свобода у вихованні, розвиток індивідуальності, визначення зовнішніх відчуттів основою вищих рівнів людського життя, що вимагає їх виховання в ранньому дитинстві – головні ідеї практичного методу:

- а) С. Русової;
- б) М. Монтесорі;
- в) Ж. О. Декролі;
- г) С. Френе.

42. Групи загального розвитку, компенсуючого типу, сімейні, прогулянкові функціонують у:

- а) дитячих яслах-садках дошкільних;
- б) навчальних закладах сімейного типу;
- в) дошкільних навчальних закладах комбінованого типу;
- г) дитячих будинках сімейного типу.

43. Прагнення дитини пізнавати нове, вияснити незрозуміле про якості, властивості предметів, явищ дійсності, бажання вникнути в їх сутність, знайти існуючі між ними зв'язки та відношення, це:

- а) допитливість;
- б) пізнавальна діяльність;
- в) пізнавальний інтерес.

44. Діяльна емоційно-вольова якість особистості, яка включає готовність до співучасті, здатність виявляти турботу: допомогти, поділитись, навчити, поступитись своїми інтересами заради інших, це:

- а) доброзичливість;
- б) турботливість;
- в) толерантність;
- г) доброта.

45. Суть педагогічної технології М. Єфименка відображає:

- а) фізичний розвиток і оздоровлення дітей через гру;

б) розвиток пізнавальних і творчих здібностей дітей на основі системного підходу;

в) раннє та інтенсивне навчання дітей читання та математики.

46. До перцептивних належать:

а) дії, спрямовані на порівняння предметів між собою;

б) дії, спрямовані на обстеження предмета, визначення його властивостей і якостей;

в) дії, спрямовані на класифікацію предметів.

47. Суб'єктивне естетичне переживання, породжене оцінним ставленням до предмета, називається:

а) естетичною проблемою;

б) естетичною насолодою;

в) естетичною свідомістю;

г) естетичним ставленням;

д) естетичним почуттям;

е) естетичний ідеал.

48. Формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, а також формування більш досконалих пізнавальних навичок і вмінь – сенсорних, інтелектуальних, мнемонічних – відбувається у процесі:

а) сюжетно-рольової гри;

б) дидактичної гри;

в) гри-драматизації;

г) народної гри;

д) сенсорної гри;

е) передача свого досвіду і знань іншому, самостійне виконання правил, контроль за грою товаришів, поради гравцям.

49. Прагнення дитини до самостійності, вираження в реакції „Я сам” – це:

а) непокірність;

б) самовілля;

в) упертість.

50. Визначте функції праці:

а) практична;

б) навчальна;

в) розвиваюча;

г) виховна;

д) формування колективних взаємин.

51. Думка: „Праця мусить збудити в дитячій душі найбільше самостійної природної творчості, дати вільно розвинутися цільній гармонійній індивідуальності” належить:

- а) В. Н. Борисовій;
- б) Х. Д. Алчевській;
- в) С. Ф. Русовій;
- г) К. Д. Ушинському.

52. До методів визначення положення дитини в сім'ї належать:

- а) рисуночна методика;
- б) проєктивні методики;
- в) ігрові завдання;
- г) опитування;
- д) методика коментування картинок;
- е) методика завершення розповіді;
- є) методика незакінчених речень.

53. Рівень морфологічного і функціонального розвитку, який забезпечує виконання дитиною вимог систематичного шкільного навчання – це:

- а) шкільна зрілість;
- б) спеціальна готовність;
- в) емоційно-вольова готовність.

54. До об'єктивних умов реалізації виховного потенціалу сім'ї належать:

- а) рівень матеріального достатку;
- б) громадянська спрямованість і культура батьків;
- в) структура сім'ї;
- г) загальний культурний потенціал сім'ї;
- д) духовні цінності сім'ї.

55. Готовність дитини до спілкування та спільної діяльності характеризується:

- а) розумінням позиції вихователя;
- б) вмінням слухати товариша і узгоджувати спільні з групою дії;
- в) володіння знаннями і уміннями, які забезпечать дитині успішність засвоєння основних шкільних предметів;
- г) адекватною самооцінкою.

56. Час перебування за комп'ютером дитини дошкільного віку не повинен перевищувати:

- а) 40-45 хв.;
- б) 20-25 хв.;
- в) 30 хв.;
- г) 15 хв.

57. Дошкільна педагогіка – це наука, яка:

а) досліджує закономірності освітньо-виховної роботи з дітьми дошкільного віку і розробляє програми та методики усієї роботи в дошкільних закладах, прагнучи забезпечити єдність виховних дій дошкільних закладів і сім'ї;

б) відстежує особливості впливу соціального середовища на формування особистості дошкільника;

в) розглядає закономірності виховання і навчання дітей від народження до вступу до школи.

58. Рисуночна методика, проєктивна методика, ігрові завдання – це:

- а) соціологічні методи вивчення сім'ї;
- б) психолого-педагогічні методи вивчення сім'ї;
- в) методи визначення положення дитини в сім'ї.

59. Поява в ряді поколінь обдарованих людей пояснюється:

- а) передачею у спадок певних задатків;
- б) вихованням дітей в атмосфері інтересу до певного виду діяльності;
- в) досить раннім залученням дітей до заняття певним видом діяльності.

60. Розвиток психіки дитини до народження, який визначається спадковістю та впливом внутрішньоутробного середовища – це:

- а) пренатальний розвиток;
- б) постнатальний розвиток;
- в) неонатальний розвиток.

61. Визначте вік дитини, яку в народі називають “стрижак”, “друга каша” і характеризують словами “балакуча”, “нишкла”, “тихоня”:

- а) перший рік життя;
- б) другий рік життя;

- в) третій рік життя;
- г) четвертий рік життя.

62. Безпосереднє емоційне і ситуативно-особистісне спілкування:

- а) „комплекс позбавлення”;
- б) прояви передумов становлення образу „Я”;
- в) криза першого року життя.

63. Новоутвореннями раннього дитинства є:

- а) потреба у спілкуванні;
- б) емоційні відносини;
- в) мова;
- г) наочно-дійове мислення;

д) потреба у суспільно значущій та суспільно оцінюваній діяльності.

64. Самостійне встановлення і виконання вимог, норм поведінки і діяльності – це:

- а) дисциплінованість;
- б) відповідальна поведінка;
- в) слухняність.

65. Прискорений розвиток, що охоплює його анатомічні, фізіологічні, психологічні сторони: збільшення росту і маси тіла, розширення об’єму знань і загальної інформованості дитини, розвиток логічного мислення:

- а) ампліфікація;
- б) обдарованість;
- в) акселерація;
- г) інфантилізм.

66. Поняття “ампліфікація” першим використав:

- а) К. Д. Ушинський;
- б) В. О. Сухомлинський;
- в) Л. С. Виговський;
- г) О. В. Запорожець.

67. Системні концепції виховання, які охоплювали виховну проблематику раннього дитинства, почали формуватись у:

- а) рабовласницьку епоху;
- б) епоху середньовіччя;
- в) епоху Відродження;

г) епоху Просвітництва.

68. “Материнська школа” є першою ланкою в системі освіти:

- а) Я. А. Коменського;
- б) Й. Г. Песталоцці;
- в) Ж. Ж. Руссо;
- г) К. А. Гельвеція.

69. Визначте, хто був автором першого українського підручника „Дошкільне виховання” з дошкільної педагогіки:

- а) Х. Д. Алчевська;
- б) С. Ф. Русова;
- в) К. Д. Ушинський;
- г) Е. Фльоріна.

70. Думка про “необхідність ранньої соціалізації дитини – входження в суспільство, набуття соціального досвіду, опанування соціальних ролей у дошкільному закладі” була вперше висловлена:

- а) Ж. О. Декролі;
- б) Р. Штайнером;
- в) С. Френе;
- г) Ж. Піаже.

71. Функціонування системи безперервної освіти в Україні регламентоване:

- а) Конституцією України;
- б) Конвенцію ООН про права дитини;
- в) Законом України “Про освіту”;
- г) Законом України “Про дошкільну освіту”;
- д) Законом України “Про охорону дитинства”.

72. Русійною силою поведінки дитини у дошкільному віці виступає:

- а) моральні судження;
- б) моральні почуття;
- в) моральні уявлення;
- г) моральна свідомість.

73. Прояви у поведінці дитини, коли вона не хоче чогось робити лише через те, що це запропоновано дорослим; реакція не на саму дію, а на дорослого – це:

- а) самовілля;
- б) впертість;

в) непокірність;

г) негативізм.

74. Найдоступніша і найпоширеніша форма трудової діяльності дітей, яка характеризується чіткою спрямованістю на одержання результату і наявністю конкретно значимого завдання – це:

а) вимога;

б) доручення;

в) колективна праця.

75. Форма організації трудової діяльності, при якій діти одночасно виконують індивідуальні завдання незалежно один від одного і в процесі роботи виникає безпосереднє спілкування, яке приводить до допомоги один одному, що створює сприятливі умови для виховання доброзичливих стосунків:

а) праця поруч;

б) загальна праця;

в) спільна праця.

76. Результатом естетичного виховання є:

а) художні здібності;

б) здатність до творчості;

в) естетичний розвиток.

ПИТАННЯ ГАРАНТОВАНОГО РІВНЯ ЗНАТЬ

1. Розкрийте сутність понять «українська народна педагогіка», «етнопедагогіка».
2. Основні компоненти народної педагогіки, їх характеристика.
3. Народний ідеал української сім'ї (ознаки, статус, функції справжньої сім'ї).
4. Провідні завдання родинного виховання в народній педагогіці.
5. Принципи народного виховання, їх характеристика.
6. Методи і засоби народного виховання, їх характеристика.
7. Народно-педагогічні уявлення про трудове виховання.
8. Розумове виховання в українській народній педагогіці.
9. Питання фізичного (тілесного) виховання в українській народній педагогіці.
10. Принципи морального виховання в українській народній педагогіці.
11. Основне кредо народної педагогіки в галузі естетичного виховання.
12. Навчання, його зміст і завдання в народній дидактиці.
13. Мовний розвиток дітей у народній дидактиці.
14. Сутність, світоглядні основи, зміст, виховний потенціал народного календаря.
15. Зимові дати і свята народного календаря, їх виховні можливості.
16. Весняні дати і свята народного календаря, їх виховні можливості.
17. Літні дати і свята народного календаря, їх виховні можливості.
18. Осінні дати і свята народного календаря, їх виховні можливості.
19. Сім'я, її типи, внутрісімейні стосунки.
20. Сімейні свята і обряди, їх педагогічний потенціал.
21. Українська етнопедагогіка як наука.
22. Становлення та історичний розвиток української народної педагогіки.

23. Етнопедагогіка на сучасному етапі розбудови української національної системи освіти.
24. Родинна педагогіка.
25. Народне дитинознавство.
26. Етнопедагогіка у дохристиянські часи.
27. Етнопедагогіка у період Київської Русі.
28. Етнопедагогіка у роки татарської навали.
29. Етнопедагогіка у козацьку добу.
30. Сучасний етап розвитку етнопедагогіки.
31. Виникнення і розвиток родинного виховання.
32. Основні завдання та принципи етновиховання.
33. Поняття «рідномовне середовище».
34. Роль рідномовного середовища у формуванні етнокультури.
35. Природні фактори властивостей характеру українців.
36. Загальні підходи для формування етнокультури особистості.
37. Етнокультура національних меншин.
38. Етновиховний вплив міфічних образів.
39. Міфи і релігійні обряди.
40. Міфічні елементи у радянські часи.
41. Лада – давногрецька богиня шлюбу та кохання.
42. Розкрийте значення етнографії дитинства серед інших наук, що займаються вивченням дитинства.
43. Розкрийте суть соціологічної концепції дитинства.
44. Розкрийте суть поняття дитинства у психології.
45. Поясніть чим етнографія дитинства відрізняється від етнопедагогіки?
46. Поясніть афоризм „Діти бачать світ таким, яким він повинен бути, дорослі – таким, яким він є, люди похилого віку – таким, яким він бути не повинен”.
47. Розкрийте суть поняття дитинства у педагогіці.
48. „Намалюйте” портрет сучасної дитини.
49. Розкрийте суть поняття дитинства у філософії.
50. Дайте відповідь на питання „Дитинство – дзеркало чи задзеркалля Культури?” Відповідь обґрунтуйте.

51. Доведіть значення і роль членів родини у соціалізації дітей.

52. Дайте визначення таких понять: „етнографія дитинства”, „етнопсихологія”, „психоісторія”. Поясніть, який зв’язок існує між ними.

53. Розкрийте суть поняття дитинства в етнопедagogіці.

54. Дайте оцінку дитинству як соціально-історичному явищу.

55. Дайте відповідь на питання: „Чому і як виникло дитинство у людини?” відповідь обґрунтуйте.

56. Оцініть вислів Д.Фельдштейна “Дитинство – це не соціальний розплідник, а розгорнутий у часі, ранжований за щільністю, структурами, формами діяльності соціальний стан, в якому взаємодіють діти і дорослі”.

57. Охарактеризуйте Дитинство епохи Середньовіччя.

58. Дайте визначення поняття „міжпоколінна трансмісія етнокультури”. Поясніть в чому полягає її суть.

59. Розкрийте особливості стилів виховання виділених Ллойдом Демозом.

60. Чим пояснюється зміна образів дитинства в історії культури? Відповідь обґрунтуйте.

61. Розкрийте суть дослідження історії дитинства французьким вченим-демографом й істориком Ф.Арієсом.

62. Оцініть вислів Ж.–Ж.Руссо: „Природа хоче щоб діти були дітьми, перш ніж бути дорослими. Якщо ми хочемо порушити цей порядок, ми отримаємо скоростиглі плоди, які не будуть мати ні зрілості, ні смаку, і швидко зіпсуються”.

63. Розкрийте особливості етнопсихологічних досліджень дитинства.

64. Розкрийте значення й особливості постфігуративного типу культури в історії людства.

65. Проаналізуйте статус дітей у сім’ї в культурі різних народів.

66. Дайте аналіз „Конвенції прав дитини” з позиції історичного підходу до аналізу дитинства.

67. Розкрийте суть досліджень М.Мід у галузі порівняльного вивчення дитинства в різних культурах.

68. Визначте актуальні проблеми дитинства і дайте їх характеристику.

69. Дайте відповідь на питання „Чи завжди поняття „дитинство” було притаманне людській культурі чи можна говорити про його історичне відкриття?”

70. Розкрийте значення й особливості кофігуративного типу культури в історії людства.

71. Назвіть основні поняття „екології людського розвитку” У.Бронфенбреннера.

72. Дайте характеристику дитинства епохи Відродження.

73. Розкрийте значення й особливості префігуративного типу культури в історії людства.

74. Дайте відповідь на питання: „Які тенденції розвитку інституту батьківства в сучасному суспільстві?”

75. Розкрийте історико-культурну своєрідність змісту поняття дитинства в різних етносах.

76. Зробіть порівняльний аналіз сучасної наукової вікової періодизації і традиційних уявлень про вікові періоди життя людини в різних етнокультурах (порівняння строків періодизації, вікових характеристик, соціальних сподівань).

77. Розкрийте особливості родильної обрядовості. Наведіть конкретні приклади.

78. Розкрийте особливості ставлення до матері у різних народів.

79. Дайте характеристику традиційним принципам взаємин між світом дитинства і світом дорослих і порівняйте їх із принципами нових взаємин між світом дитинства і світом дорослих.

80. Охарактеризуйте Дитинство кінця ХХ – початку ХХІ століття.

81. Дайте відповідь на питання: „Чи можуть вирости повноцінні діти в неповній або нетрадиційній сім’ї?”

82. Охарактеризуйте Дитинство епохи Просвітництва.

83. Обґрунтуйте педагогічні засади дитячої субкультури.

84. Як ви гадаєте: „Наскільки універсальна і в чому конкретно проявляється „потреба в дітях”. Відповідь обґрунтуйте.

85. Дайте характеристику основним джерелам дитячої субкультури.

86. Розкрийте суть проблеми взаємодії дитячої субкультури і цінностей дорослих.

87. Що таке права дитини і як вони реалізуються в сучасному суспільстві?

88. Розкрийте особливості соціалізуючого стилю ставлення до дітей (II пол. XIX – I пол. XX ст.)

89. Розкрийте особливості виховання як чинника етнічної культури.

90. Дайте відповідь на питання: „Чи можна вважати батьківську любов інстинктивною і як її зміст змінювався в ході історії?”

91. Розкрийте суть батьківства як соціокультурного феномену.

92. Дайте відповідь на питання: „Чим сучасна соціалізація дітей і підлітків відрізняється від „традиційної”?”

93. Проаналізуйте статус дітей у сім'ї в культурі різних народів.

94. Розкрийте суть проблеми виховання родинної спільності.

95. Розкрийте особливості Дитинства в Давній Русі.

96. Оцініть твердження „Поганий той вихователь дітей, який не пам'ятає свого дитинства”. Доведіть на конкретному прикладі.

97. Розкрийте особливості та значення етнічної культури педагога.

98. Дайте відповідь на питання: „Як проявляються і формуються гендерні відмінності в обрядах переходу й ініціаціях?”

99. Розкрийте причини та ознаки інфантицидного стилю відношення до дітей.

100. Опишіть особливості уявлень про немовлячий вік і раннє дитинство у різних народів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Організація та оцінювання здобувачів вищої освіти регламентується «Положенням про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» (зі змінами та доповненнями) від 30.01.2020 р. https://drive.google.com/file/d/1aD_jeL-jGRbDWAegkQ58tdMxxbqQKufF/view.

Рейтингова система оцінювання (PCO) успішності навчання здобувачів вищої освіти сприяє удосконаленню системи контролю якості знань здобувачів, формуванню у них системних та систематичних знань, забезпеченню ритмічності самостійної роботи, підвищенню об'єктивності оцінювання знань.

Вивчення курсу передбачає академічну доброчесність здобувача вищої освіти, відповідальне ставлення до навчання та майбутньої професії. Дотримання академічної доброчесності регулюється Кодексом академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (<https://cutt.ly/4TiCHkS>) та Положенням про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (<https://cutt.ly/vTiVowX>).

Кількісне оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання

Поточний і модульний контроль		Самостійна робота	Екзамен
Поточний контроль	МКР	10 балів	40 балів
50 балів	40 балів		

Поточний контроль

Поточне оцінювання здійснюється на підставі якісного аналізу теоретичних знань здобувача вищої освіти, виконання студентом

практичних завдань та самостійної роботи. Враховується рівень сформованості програмних компетентностей навчання, що містяться в ОПП.

Максимальний бал оцінки поточної успішності студентів на навчальних заняттях – 12.

Рейтингова оцінка у балах знань, умінь і навичок здобувача на навчальних заняттях з навчального (змістового) модуля обчислюється після проведення цих занять та ліквідації ним поточної заборгованості, пов'язаної з пропусками занять, непідготовленістю або недостатньою підготовленістю до них відповідно до «Положення про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (зі змінами та доповненнями)» (<https://cutt.ly/mLTb6am>).

В умовах застосування дистанційних технологій навчання організація поточного і семестрового контролю відбувається відповідно до «Порядку організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами)» (https://drive.google.com/file/d/15qM6nA_NtvOZxOYz4Hzc8DZNgnAiL_zz/view).

Зарахування результатів неформальної / інформальної освіти регулюється «Порядком визнання результатів навчання здобувачів вищої освіти, отриманих шляхом здобуття неформальної / інформальної освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка» (<https://cutt.ly/LODbDIL>).

Критерії оцінювання результатів навчання на навчальних заняттях

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12-б-ою шкалою)	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом з курсу на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні»; потреба у безперервній самоосвіті не виявляється. Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.

Середній (репродуктивний)	2	Здобувач вищої освіти мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні»; може самостійно знайти в підручнику відповідь; самооцінка готовності до професійної діяльності завищена; потреба у самоосвіті не виявляється. Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі властивості; демонструє окремі, не систематизовані знання; практичні вміння професійної діяльності не сформовані; творчість і самостійність при виконанні професійних завдань відсутні; самооцінка готовності до професійної діяльності завищена; потреба у безперервній самоосвіті не виявляється. Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями з курсу, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його, орієнтується у поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; творчість при виконанні професійних завдань не виявляється, самостійність недостатня; самооцінка готовності до професійної діяльності завищена; потреба у безперервній самоосвіті відсутня. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
	5	Здобувач вищої освіти знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, вміє працювати з підручником, самостійно опрацювати частину навчального матеріалу; сформовані лише окремі вміння перенесення теорії в практику; професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості майбутнього педагога знаходяться у стадії формування; творчість при виконанні професійних завдань не виявляється, самостійність недостатня; самооцінка готовності до професійної діяльності завищена; потреба у безперервній самоосвіті відсутня. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє користуватися додатковими джерелами; професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості майбутнього педагога знаходяться у стадії формування; сформовані окремі вміння застосування теорії на практиці; творчість при виконанні професійних завдань не виявляється, самостійність недостатня; самооцінка готовності до професійної діяльності ближче до адекватної; потреба у безперервній
	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє користуватися додатковими джерелами; професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості майбутнього педагога знаходяться у стадії формування; сформовані окремі вміння застосування теорії на практиці; творчість при виконанні професійних завдань не виявляється, самостійність недостатня; самооцінка готовності до професійної діяльності ближче до адекватної; потреба у безперервній

		самоосвіті відсутня. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал з курсу, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами. У здобувача в основному сформовані професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості, проте окремі з них проявляються ситуативно; при виконанні професійних завдань творчість не виявляється; самооцінка професійної готовності в основному адекватна; готовність до неперервної самоосвіти недостатньо виразна. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	8	Знання здобувача вищої освіти досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати. У здобувача в основному сформовані професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості; вміння застосовувати на практиці теорію навчання та виховання сформовані недостатньо; творчість виявляється при виконанні лише окремих професійних завдань; самооцінка професійної готовності в основному адекватна; готовність до неперервної самоосвіти недостатньо виразна. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки; може самостійно опрацьовувати матеріал. У здобувача в основному сформовані професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості; вміння застосовувати на практиці теорію навчання та виховання в основному сформовані; при виконанні професійних завдань виявляються лише елементи творчості і самостійності; самооцінка професійної готовності в основному адекватна; готовність до неперервної самоосвіти недостатньо виразна. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Високий (творчо-професійний)	10	Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями з курсу та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності різних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні тенденції, факти, явища, процеси; розв'язує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни. У здобувача сформовані професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості; студент переконаний у

		вагомості творчої спрямованості навчання дітей дошкільного віку; сформовані вміння застосовувати теорію на практиці; готовність до самоосвіти. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	11	Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію. У здобувача сформовані професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості; студент переконаний у необхідності творчої спрямованості навчання дітей дошкільного віку; сформовані вміння застосовувати теорію на практиці; адекватна професійна самооцінка; готовність до неперервної самоосвіти. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	12	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах. У здобувача сформовані професійно-ціннісні орієнтації та якості особистості; сформовані вміння застосовувати теорію на практиці; творчість і самостійність у виконанні професійних завдань; адекватна професійна самооцінка; готовність до неперервної самоосвіти. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.

Самостійна робота

Організація та оцінювання самостійної роботи здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до «Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» від 25.08.2020 р.

<https://drive.google.com/file/d/1Dzh4W6JnffoEkRh30ks795Q2yKBHFqjb/view>.

Самостійна робота передбачає опрацювання матеріалу лекційних

занять, попередню підготовку до практичних занять; виконання завдань і вправ в позааудиторний час; самостійне вивчення окремих теоретичних питань курсу; підготовку до написання модульної контрольної роботи; відвідування консультацій (згідно з графіком консультацій кафедри).

Контроль за самостійною роботою здійснює викладач. Оцінка за самостійну роботу є складовою загальної оцінки, що виставляється здобувачеві за поточний контроль. Максимальна оцінка за самостійну роботу оцінюється в 10 балів.

Критерії оцінювання самостійної роботи:

Високий рівень	10 балів	Здобувач вищої освіти виявляє глибокі фундаментальні знання з питань, винесених на самостійне опрацювання, обґрунтовано та логічно викладає самостійно вивчений матеріал, виявляє розуміння предмета висловлювання; вміє вільно застосовувати знання на практиці як у типових, так і нестандартних ситуаціях, наводити доцільні приклади; самостійно добирає інформаційні джерела до теми, володіє вміннями творчо-пошукової діяльності та роботи з інтернетними джерелами. Здобувач вищої освіти вчасно виконує завдання самостійної роботи та правильно їх оформляє. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	9 балів	Здобувач вищої освіти виявляє ґрунтовні знання з питань, винесених на самостійне опрацювання, логічно та повно викладає самостійно вивчений матеріал; вміє застосовувати знання на практиці як у типових, так і окремих нестандартних ситуаціях, наводити доцільні приклади; при доборі інформаційних джерел до теми виявляє прагнення до самостійності та володіє елементами творчо-пошукової діяльності. Здобувач вищої освіти вчасно виконує завдання самостійної роботи та правильно їх оформляє. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Достатній рівень	8 балів	Здобувач вищої освіти виявляє достатні знання з питань, винесених на самостійне опрацювання, послідовно викладає самостійно вивчений матеріал, проте може припускатися помилок, які самостійно виправляє; вміє застосовувати знання на практиці у типових та дещо змінених ситуаціях, наводити окремі приклади; при доборі інформаційних джерел до теми та виконанні практичних завдань виявляє прагнення до самостійності, проте без ознак творчості. Здобувач вищої освіти вчасно виконує завдання самостійної роботи, припускається поодиноких помилок у їх оформленні. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	7 балів	Здобувач вищої освіти виявляє достатні знання з питань, винесених на самостійне опрацювання, недостатньо логічно викладає самостійно вивчений матеріал, може припускатися помилок, які самостійно виправляє; вміє застосовувати знання на практиці у

		типових ситуаціях, наводити окремі приклади; при доборі інформаційних джерел до теми та виконанні практичних завдань майже не виявляє прагнення до самостійності та творчості. Здобувач вищої освіти з незначним запізненням виконує завдання самостійної роботи, припускається помилок у їх оформленні. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Середній рівень	6 балів	Здобувач вищої освіти виявляє знання й розуміння провідних положень, винесених на самостійне опрацювання, проте викладає матеріал неповно, нелогічно, допускає неточності у визначенні понять, потребує допомоги (навідних питань) викладача, не вміє обґрунтовувати свої судження і наводити приклади. Мають місце труднощі у застосуванні здобутих знань на практиці навіть у типових ситуаціях; не має сформованих умінь і навичок роботи з отриманою інформацією; володіє вміннями здійснювати первинну обробку навчальної інформації без її подальшого аналізу. Здобувач вищої освіти виконує завдання самостійної роботи фрагментарно й дещо пізніше визначеного терміну. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
	5 балів	Здобувач вищої освіти виявляє незнання більшої частини матеріалу, який передбачає самостійне опрацювання; не володіє навичками самоорганізації, хаотично, невпевнено викладає матеріал, не може навести доцільні приклади. Здобувач не вміє застосовувати здобуті знання на практиці; не сформовані навички самостійного добору інформаційних джерел до теми та вміння творчо-пошукової діяльності: він не має елементарних умінь здійснювати первинну обробку й подальший аналіз навчальної інформації: не володіє вміннями вибирати відомі способи дій для виконання завдань, неспроможний виконати стандартні завдання після навідних питань викладача. Здобувач не виконав більшість завдань самостійної роботи, подав роботу значно пізніше визначеного терміну. У роботі здобувача наявні ознаки академічної недоброчесності.
Початковий рівень	0-4 балів	Якщо здобувач виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу, не володіє початковий методичним апаратом, допускає помилки у формулюванні методичних понять, які рівень спотворюють їх зміст, не вміє самостійно побудувати систему вивчення певних менше тем, хаотично і невпевнено викладає матеріал. У здобувача не сформовано ніж 6 б. Необхідні практичні вміння роботи з навчальною інформацією; він не має елементарних умінь здійснювати первинну обробку й подальший аналіз навчальної інформації; не володіє вміннями вибирати відомі способи дій для виконання завдань, неспроможний виконати стандартні завдання після спрямувальних питань викладача. Здобувач не виконав більшість завдань самостійної роботи, подав роботу пізніше визначеного терміну. У роботі здобувача наявні ознаки академічної недоброчесності.

Модульна контрольна робота

МКР передбачає теоретичні питання з дисципліни, практичні завдання, тести.

Модульна контрольна робота виконується у письмовій формі. Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати. Невиконання МКР оцінюється 0 балів.

Здобувачі вищої освіти, які за результатами виконання МКР отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися для її виконання або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи:

Рівні навчальних досягнень	Характеристика знань і умінь здобувача
високий рівень	Здобувач виявляє глибокі фундаментальні знання теорії, повно викладає вивчений матеріал, виявляє розуміння предмета висловлювання, формулює своє бачення проблеми, виявляє розуміння матеріалу, може обґрунтовувати свої судження, наводити необхідні приклади, викладає матеріал логічно, послідовно. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
достатній рівень	Якщо відповідь здобувача відповідає тим самим вимогам, що і для високого рівня, але він допускає 1-2 помилки, які сам виправляє, і 1-2 недоліки в послідовності викладу матеріалу. Здобувач уміє наводити власні приклади на підтвердження своїх думок. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
середній рівень	Якщо здобувач виявляє знання і розуміння основних положень дисципліни, але викладає матеріал неповно і допускає неточності у визначенні понять; не вміє досить глибоко і доказово обґрунтовувати свої судження і наводити приклади; викладає матеріал непослідовно. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
початковий рівень	Якщо здобувач виявляє незнання окремих частини вивченого матеріалу, вибірково не володіє методичним апаратом, допускає помилки у формулюванні понять, які спотворюють їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал. Під час підготовки до відповіді (або в процесі відповіді) наявні ознаки академічної недоброчесності.
недостатній рівень	Якщо здобувач виявляє незнання основ термінології, виявляє фрагментарні знання більшої частини вивченого матеріалу, не володіє методичним апаратом, допускає помилки у формулюванні понять, які спотворюють їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал. Під час підготовки до відповіді (або в процесі відповіді) наявні ознаки академічної недоброчесності.

Рейтингова оцінка з навчальної дисципліни

Рейтингова оцінка з кредитного модуля – сумарна підсумкова оцінка за багатобальною шкалою рівня засвоєння здобувачем вищої освіти навчальної дисципліни (певного кредитного модуля) упродовж його вивчення.

Оцінювання навчальних досягнень з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до таблиці відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти:

Рейтингова оцінка з навчальної дисципліни	Оцінка за шкалою ECTS	Пояснення	Рекомендовані системою ECTS статистичні значення (у %)	Національна залікова оцінка
90-100	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)	10	відмінно
82-89	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)	25	добре
75-81	C	Добре (загалом правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)	30	
67-74	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)	25	задовільно
60-66	E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)	10	
35-59	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)		незадовільно
1-34	F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)	1-34	

Знання здобувача вищої освіти оцінюється на «відмінно» (90-100 балів – A) за такі види роботи:

– аудиторна робота – за умови регулярного відвідування аудиторних занять, вчасного та систематичного виконання всіх

необхідних завдань, активності на заняттях. Здобувач вищої освіти повністю розкрив зміст теоретичних питань, виклад матеріалу – повний, ґрунтовний, аргументований, термінологічно коректний; високий рівень усного мовлення іноземною мовою;

- самостійна робота – за умови систематичних виступів на практичних заняттях; участі в обговоренні проблемних ситуацій; виконанні додаткових завдань; демонстрації творчого підходу до навчання;

- підсумковий контроль (модульна контрольна робота) – високий рівень та глибина засвоєння вивченого матеріалу, здобувач вищої освіти вміє швидко застосовувати набуті знання, гнучко користуватися мовними засобами. Допускається не більше двох-трьох фонетичних чи лексико-граматичних помилок.

Знання здобувача вищої освіти оцінюється на «добре» (75-89 балів – В-С) за такі види роботи:

- аудиторна робота – за умови регулярного відвідування аудиторних занять. Здобувач вищої освіти повинен вчасно та систематично виконувати всі необхідні завдання та бути активним на заняттях. Допускається незначна кількість пропусків з поважних причин. Здобувач здебільшого розкрив зміст теоретичних питань, виклад матеріалу – неповний, не завжди аргументований, термінологічно коректний, проте допускається кількість помилок, які не перешкоджають розумінню змісту викладеного; достатній рівень усного мовлення іноземною мовою, що передбачає вміння зв'язно висловлюватися відповідно до навчальних ситуацій, підготовку повідомлень;

- самостійна робота – за умови систематичних виступів на практичних заняттях; обговоренні проблемних ситуацій; демонстрації творчого підходу до навчання. У мовленні здобувача вищої освіти можливі помилки, які не заважають спілкуванню;

- підсумковий контроль (модульна контрольна робота) – високий рівень та глибина засвоєння вивченого матеріалу, здобувач вищої освіти вміє застосовувати набуті знання, гнучко користуватися мовними засобами. Допускаються незначні фонетичні, граматичні та лексичні помилки (5-7) та неповне виконання практичного завдання.

Знання здобувача вищої освіти оцінюється на «задовільно» (60-74 балів – D-E) за такі види роботи:

- аудиторна робота – за умови регулярного відвідування

аудиторних занять, вчасного та систематичного виконання всіх необхідних завдань; незначної кількості пропусків без поважних причин. Здобувач вищої освіти лише частково розкрив зміст теоретичних питань, виклад матеріалу – неповний, не аргументований, допускає мовні помилки, що утруднюють розуміння змісту викладеного; задовільний рівень усного мовлення іноземною мовою, що передбачає вміння будувати прості зв'язні висловлювання в межах вивчених тем, користуватися термінологією;

- самостійна робота – за умови виступів на практичних заняттях; обговоренні проблемних ситуацій. Допускається певна кількість помилок;

- підсумковий контроль (модульна контрольна робота) – рівень та глибина засвоєння вивченого матеріалу – достатній, наявні вміння застосовувати набуті знання, користуватися мовними засобами для розуміння нескладного матеріалу. Допускаються певні фонетичні, граматичні та лексичні помилки. Не менше 60% завдань повинні бути виконані правильно.

Знання здобувача вищої освіти оцінюється на «незадовільно» (35-59 балів FX, 34 і менше – F) за такі види роботи:

- аудиторна робота – за умови нерегулярного відвідування аудиторних занять, невчасного та несистематичного виконання всіх необхідних завдань; значна кількість пропусків без поважних причин. Здобувач вищої освіти не розкрив суть теоретичних питань, виклад матеріалу не відповідає змісту, не аргументований, майже не користується термінологією, наявні мовні помилки;

- самостійна робота – за умови незадовільних виступів на практичних заняттях; незадовільного рівня усного мовлення іноземною мовою, що передбачає невміння будувати прості зв'язні висловлювання в межах вивчених тем. Здобувач вищої освіти припускається великої кількості фонетичних, граматичних і лексичних помилок;

- підсумковий контроль (модульна контрольна робота) – завдання виконані менше, ніж на 60%, наявні грубі граматичні та лексичні помилки, робота оформлена неохайно. Рівень та глибина засвоєння вивченого матеріалу – незадовільний, вміння застосовувати набуті знання, користуватися мовними засобами для розуміння нескладного матеріалу – недостатній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусич Н. Сприятлива екологія дитинства – головний пріоритет. *Дошкільне виховання*. 2014. № 5. С. 2–3.
2. Багнюк А. Л. Символи українства : художньо-інформаційний довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 510 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти України / авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька та ін. Київ, 2012. 26 с.
4. Бєсєдіна Л. М., Сторубльов О. І. Педагогічна майстерність, активні методи навчання та методична робота у навчальних закладах : метод. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Логос, 2009. 204 с.
5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
6. Бобир В. Внутрішня система забезпечення якості освіти в ЗДО. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1. С. 10–13.
7. Богуш А. М. Парадигма дитинства у контексті розвитку особистості дошкільника. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди* : науково-теоретичний часопис. Переяслав-Хмельницький, 2003. С. 92–99.
8. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2002. 407 с.
9. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: практикум : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2003. 206 с.
10. Воропай О. Звичаї нашого народу : у 2 т. Київ : Оберіг, 1991. Т. 1. 455 с.
11. Воропай О. Звичаї нашого народу : у 2 т. Київ : Оберіг, 1991. Т. 2. 447 с.
12. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
13. Горбунова Н. В. На зустріч із дитинством: український фольклор як один із компонентів дитячої субкультури. *Гуманітарні науки*. 2005. № 2. С. 168–174.
14. Гордійчук М. С., Мартіна О. В., Третяк Н. В. Вступ до спеціальності : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2020. 136 с.

15. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ : Либідь, 2011. 255 с.
16. Даниленко Л. І. Педагогічні інновації та інноваційні педагогічні технології: сутність і структура. *Нові технології навчання*. Київ, 2005. С. 270–276.
17. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження : навч.-метод. посіб. / упоряд.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків : Ранок, 2021. 240 с.
18. Дитина : програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / Г. В. Беленька та ін. Київ : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 492 с.
19. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / А. М. Богуш та ін. ; наук. кер. К. Л. Крутій. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2011. 188 с.
20. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
21. Дністрянський М. С. Етнографія України : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 232 с.
22. Дошкільна освіта: словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор.: К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2010. 322 с.
23. Дуткевич Т. В. Психологія дитяча : навч. посіб. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т імені Івана Огієнка. 2-ге вид., стер. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2016. 348 с.
24. Етнографія дитинства. URL: <http://studcon.org/etnografiya-dytynstva> (дата звернення: 17.04.2023).
25. Етнографія України : навч. посіб. / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 2004. 520 с.
26. Загородня А. П., Тітаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посіб. 2-ге вид. Суми : Університетська книга, 2010. 319 с.
27. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 17.11.2022).

28. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.10.2022).

29. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф., Мирошник О. Г. Педагогічна майстерність : підручник. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.

30. Зязюн І. А. Проективний аналіз технологій педагогічної дії : [поняття, завдання освітньої технології. Пошук технологій, що відповідають новим освітнім запитам. Класифікація навчальних предметів]. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 2. С. 22–33.

31. Інновації в дошкіллі: програми, технології, проекти, ідеї, досвід : посібник на допомогу дошкільним працівникам / авт.-упоряд.: Л. Калуська, М. Отрощенко. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 378 с.

32. Калуська Л. В. Дивокрай : вибрані дидактико-методичні матеріали народознавчого змісту для працівників дошкільних закладів. Тернопіль : Мандрівець, 2008. Кн. 1. 320 с.

33. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ : Право, 1996. 64 с.

34. Кочубей Н. Сучасне сприйняття дитинства: складність чи простота. *Вища освіта України*. 2012. № 2. С. 37–42.

35. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка родинного виховання : [навч. посіб.]. Київ : Знання, 2006. 324 с.

36. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. 2-ге вид., допов. та переробл. Київ : Либідь, 1993. 288 с.

37. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах. Вінниця : Нова книга, 2002. 512 с.

38. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля : у 2 ч. Київ : Слово, 2006. Ч. 1. 302 с.

39. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля : у 3 ч. Київ : Слово, 2010. Ч. 2. 360 с.

40. Лозко Г. С. Українське народознавство. 2-вид., допов. та переробл. Харків : Див, 2005. 472 с.

41. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Кондор, 2009. 670 с.

42. Меленець Л., Гончаренко А., Дятченко Н. Налагодження освітнього процесу в умовах війни: експрес-поради для педагогів закладів дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2022. № 3–4. С. 12–13.

43. Нерянова С. Дошкільна освіта: досягнення та перспективи. *Дошкільне виховання*. 2022. № 1. С. 3–5.

44. Ніколаєнко В. М. Народознавство в дошкільному навчальному закладі 2–6 років. 4-те вид., переробл. Харків : Основа, 2013. 207 с.

45. Орел Л. Українська родина: обряди і традиції. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 2015. 510 с.

46. Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Каравела, 2016. 496 с.

47. Побірченко Н. Етнографія дитинства як предмет наукової рефлексії 20-х років. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2012/2012_2_2.pdf (дата звернення: 29.05.2023).

48. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-є вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 447 с.

49. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка: практикум : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Слово, 2004. 351 с.

50. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція) : у 2 ч. / [О. П. Аксьонова ; наук. кер. О. Л. Кононко]. Київ : МЦФЕР-Україна, 2015. Ч. I : Від народження до трьох років. 204 с.

51. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція) : у 2 ч. / [О. П. Аксьонова ; наук. кер. О. Л. Кононко]. Київ : МЦФЕР-Україна, 2015. Ч. II : Від трьох до шести (семи) років. 452 с.

52. Рудік О. А., Березюк В. С. Інноваційні технології в ДНЗ. Харків : Основа, 2017. 224 с.

53. Савицька О. В., Співак Л. М. Етнопсихологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2011. 264 с.

54. Садовнича В. В. Велика книга маленького українця. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 352 с.

55. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.

56. Українське народознавство : навч. посіб. / за ред. С. П. Павлюка ; передмова М. Г. Жулинського. 3-тє вид., випр. Київ : Знання, 2006. 568 с.

57. Українські традиції і звичаї / автор-упорядник А. П. Ярещенко. Харків : Факт, 2008. 232 с.

58. Щербань П. М. Пам'ятай ім'я своє: заповіді сімейної педагогіки : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 191 с.

ЛІТЕРАТУРА ДОДАТКОВА

1. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика : навч. посіб. / за заг. ред. проф. С. О. Нікітчиної. Київ : Слово, 2014. 368 с.

2. Багнюк А. Л. Символи українства : художньо-інформаційний довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 510 с.

3. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.

4. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.

5. Білецька С. Дитинство епохи Середньовіччя: становлення християнського сприйняття. *Шлях освіти*. 2009. № 3. С. 35–41.

6. Білецька С. Особливості античної концепції дитинства. *Шлях освіти*. 2008. № 1. С. 42–47.

7. Бурова А., Долинна О. Інтеграційні процеси в освіті. *Палітра педагога*. 2001. № 1. С. 6.

8. Гавриш Н. В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти. Н. В. Гавриш. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2011. № 1(1). С. 16–20.

9. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін. ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.

10. Енциклопедія українознавства для школярів і студентів / авт.-уклад.: В. В. Оліфіренко, С. М. Оліференко, Т. В. Оліференко, Л. В. Оліференко. Донецьк : Сталкер, 2000. 496 с.

11. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту / упоряд.: В. В. Бакуленко, К. Л. Крутій, Н. В. Погрібняк. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2007. 356 с.
12. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 244 с.
13. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання, 2007. 447 с.
14. Лаба Н. До розвитку шляхом інтеграції. *Дошкільне виховання*. 2009. № 3. С. 6–8.
15. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2005. 174 с.
16. Нерянова С., Швачова О. Досягнення та перспективи розвитку дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. № 1. С. 3–6.
17. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
18. Старченко В. Реалізуємо принцип інтеграції. *Дошкільне виховання*. 2009. № 7. С. 4–5.
19. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори : в 5 т.* Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. С. 9–282.
20. Сучасне заняття в дошкільному закладі : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. В. Гавриш ; авт. кол.: Н. В. Гавриш, О. О. Ліннік, Н. В. Губанова. Луганськ : Альма-матер, 2007. 496 с.
21. Українська етнологія : навч. посіб. для студ. ВНЗ / [за ред. В. Борисенко]. Київ : Либідь, 2007. 400 с.
22. Українська етнопедагогіка : навч.-метод. посіб. / за ред. акад. В. Кононенка. Івано-Франківськ : Плай, 2005. 508 с.
23. Фоменко Е. В. Формування національної самосвідомості. Харків : Основа, 2009. 121 с.
24. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї: для батьків, учителів, вихователів. Київ : Борівітер, 2000. 260 с.

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

А

Актуальні завдання сьогодення — це: охоплення дошкільною освітою дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади; сприяння особистісному зростанню кожної дитини, розвитку її компетентності; залучення до активної співпраці у вихованні та навчанні дітей практично всіх сімей на різних етапах їхнього становлення, розвитку та функціонування, з різними типами родинного середовища, різними виховними можливостями; сприяння духовному зростанню батьків, формуванню в них позитивного ставлення до себе та інших, накопиченню досвіду гуманних взаємин.

Актуальні проблеми дошкільної педагогіки — визначення мети, завдань, змісту, методів виховання дітей у сім'ї та дошкільних закладах, а також підготовка їх до школи.

Погляд сучасної педагогічної науки спрямований передусім на проблеми: оптимізації засад науково-методичного забезпечення педагогічного процесу в дитячому садку в нових умовах; вивчення шляхів здійснення особистісно орієнтованого підходу у вихованні; розвитку в дитини духовності як домінуючого начала у структурі особистості; визначення наукових шляхів роботи з обдарованими дітьми; дослідження педагогічних умов повноцінного фізичного і психічного розвитку дитини в дошкільні роки. Потребують розв'язання проблеми компенсаторного виховання і навчання дітей, які мають вади розвитку. Актуалізуються порівняльно-педагогічні дослідження, метою яких є вивчення зарубіжної педагогічної теорії і практики дошкільної освіти.

Атестація дошкільних навчальних закладів — це комплексне вивчення діяльності дошкільного навчального закладу, яку здійснюють органи управління освітою з метою визначити реальний стан матеріально-технічних та медико-педагогічних умов, стан організації та здійснення навчально-виховного процесу, рівень професійної майстерності керівних і педагогічних працівників, ефективності управління дошкільним навчальним закладом тощо. Державна атестація — одна з основних форм державного контролю за діяльністю дошкільних навчальних закладів незалежно від

підпорядкування, типів і форм власності, яку проводять не рідше одного разу на десять років.

Б

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” —

державна програма, розроблена на виконання Закону України “Про дошкільну освіту” та Базового компонента дошкільної освіти в Україні. У ній відображено вимоги щодо оновлення змісту освіти дитини від народження до шести (семи) років життя, зокрема його інваріантної частини. У програмі уніфіковано вимоги до розвиненості, вихованості й навченості дитини раннього та дошкільного віку незалежно від місця її проживання. “Я у Світі” програма нового типу. У ній подано базовий зміст дошкільної освіти, який передбачає гармонійний та різнобічний розвиток дошкільника, формування його особистості, створення в умовах дошкільного навчального закладу розвивального життєвого простору.

Базовий компонент дошкільної освіти — державний стандарт, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті. Виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти є обов’язковим для всіх дошкільних навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, інших форм здобуття дошкільної освіти.

В основу Базового компонента покладено якість розвитку, вихованості та навченості дитини перших семи років життя. Відповідно до його вимог експертиза діяльності дошкільних навчальних закладів полягатиме у встановленні відповідності різнобічного розвитку дитини на момент закінчення терміну її перебування в одному з них і вступу до школи мінімально обов’язковим вимогам. Основними засадами створення Базового компонента дошкільної освіти є: визнання своєрідності, унікальності, особливої ролі дошкільного дитинства в становленні особистості, врахування сенситивності даного періоду для становлення первинного схематичного світогляду, супідрядності мотивів, довільної поведінки, внутрішніх етичних інстанцій, самосвідомості; забезпечення гармонійного та різнобічного

розвитку особистості; інтегрований підхід до організації змісту освіти; пріоритет актуальних потреб сьогодення, активного проживання дитиною кожного вікового відрізка життя як важливої передумови її успішного розвитку в наступні роки; особистісно орієнтована модель дошкільної освіти; забезпечення багатокомпонентності, наступності між дошкільною та початковою загальноосвітньою підготовкою.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає обов'язковий мінімум змісту основних освітніх програм, обсяг навантаження дитини. Базовий компонент — це мінімально достатній та необхідний дитині перших семи (шести) років життя ступінь компетентності, необхідний для її нормального функціонування у навколишньому середовищі. Він передбачає набір елементарних знань, уявлень, практичних умінь та навичок, які гарантують дитині адаптацію до життя, здатність орієнтуватися в ньому, адекватно реагувати на явища, події, людей. Ідеться передусім про забезпечення особистості перших років життя своєрідного мінімального освітнього ядра, рівень засвоєння якого відображено в якісно-кількісних показниках її діяльності та поведінки.

Базові якості особистості у дошкільному віці — якості, які є сутнісними, найважливішими для особистісного зростання, на них ґрунтується фундамент особистісної культури дошкільника: самостійність, працелюбність, людяність, самолюбність, спостережливість, відповідальність, розсудливість, справедливість, самовладання, креативність.

В

Валеологічне виховання — формування культури здоров'я особистості, прищеплення розуміння пріоритету здорового способу життя, надання ґрунтовних знань про основи здоров'я, починаючи з раннього віку. Виховання валеологічної культури передбачає оволодіння дітьми первинними знаннями про свій організм і здоров'я, уміннями дотримувати доцільного режиму життя і діяльності, харчування, сну, відпочинку, систематичне та якісне здійснення гігієнічних процедур, заходів запобігання хворобам. Вихователі й батьки повинні привернути увагу дитини до її самопочуття, загального стану організму. Вона мусить уміти аналізувати свою надмірну збудливість або пригніченість, які

можуть свідчити про початок захворювання. Це є основою формування здорового способу життя, елементарних умінь самоспостереження і самоаналізу власного стану здоров'я.

Виховання — залучення дитини до системи вироблених людством цінностей, організація умов для її духовного зростання, формування основ ціннісного ставлення до дійсності, створення фонду “Хочу”. Виховання — процес цілеспрямованого формування особистості в умовах спеціально організованої виховної системи.

Виховання дітей дошкільного віку ґрунтується на його загальних особливостях. Головними напрямками виховання є: фізичний розвиток дитини, охорона і зміцнення її здоров'я; розвиток діяльності, пізнавальної активності, формування різних видів мислення, пам'яті, уваги; вироблення моральної спрямованості особистості; навчання спілкуванню і стосунків з людьми; формування готовності до систематичного шкільного навчання. Виховання дитини дошкільного віку має орієнтуватися на особливостях її розвитку в молодшому, середньому і старшому дошкільному віці. У вихованні молодших дошкільників важливо створити сприятливі умови для розширення кола предметів і явищ, які вони пізнають, допомагати в ознайомленні з ними, для розвитку спілкування з дорослими й однолітками. Це особливо актуально перед вступом дитини до дошкільного навчального закладу, оскільки полегшує її адаптацію в ньому. У вихованні дітей середнього дошкільного віку треба розвивати дослідництво, експериментування, самостійний пошук відповідей на різноманітні питання, цілеспрямованість поведінки і діяльності, заохочувати до довірливих стосунків і вчити усвідомлювати свою роль у спілкуванні. Старших дошкільників ознайомлюють з моральними цінностями: вчать правильно поводитися, спрямовують їхню творчу активність, інтереси до різних видів діяльності, які у цей період набувають значного розвитку. У дітей на 6-7 роках життя потрібно виховувати психологічну готовність до навчання в школі, розвивати навички вільного спілкування.

Виховання дітей дошкільного віку — виховання дітей від народження до 6 (7) років. Це: а) організований і цілеспрямований процес формування в дітей дошкільного віку фізичних, моральних,

духовних, інтелектуальних, естетичних, громадянських і патріотичних якостей особистості під педагогічним впливом батьків і вихователів; б) процес соціалізації дитини, її адаптації до життя, становлення і розвиток її як особистості, майбутнього громадянина своєї країни в процесі взаємодії власної активності дитини і впливу природного, соціального, культурного середовища, сім'ї і педагогічного колективу дошкільного навчального закладу; в) формування в дітей загальноприйнятих суспільством соціальних цінностей (загальнолюдських і національних), моральних і правових норм, зразків поведінки, правил і норм спілкування, мовленнєвого етикету в процесі взаємодії дитини, її внутрішньої і зовнішньої активності й цілеспрямованих педагогічних впливів батьків і педагогів дошкільного навчального закладу; г) формування основ духовності особистості дитини в контексті національних традицій, рідної культури, мови як емоційного природного середовища дитини, що відповідає її етнопсихології.

У дошкільному навчальному закладі здійснюються такі види виховання: фізичне, моральне, розумове, естетичне, духовне, трудове, екологічне. Результатом виховання є певний рівень вихованості дитини, що виявляється в її поведінці.

Виховання особистості — збагачення моральної свідомості й поведінки дошкільника; його залучення до світу вироблених людством цінностей; формування ціннісних основ ставлення до навколишнього світу та самого себе; закладання фонду його “хочу” (потреб, прагнень, намірів, мрій, інтересів, життєвих планів, мотивів, цілей).

Виховання у душі миру — поєднується із формуванням у дітей патріотичних почуттів і має на меті забезпечити: любов і повагу до ближнього, щирість, співпереживання, привітність, розуміння, вміння допомагати тим, хто потребує допомоги; дотримання прийнятих у суспільстві моральних норм, протидію злу без виявлення агресивності; почуття солідарності та відповідальності щодо інших. Його напрями: формування позитивного і дружнього (ставлення до навколишнього світу; розвиток самостійності та формування павичок взаємодії з іншими людьми; виховання в душі діалогу, підготовка до діалогічного

спілкування; виховання почуття національної належності; виховання міжнародної солідарності.

Виховний потенціал сім'ї — сукупність характеристик, які відображають різні умови і фактори життєдіяльності сім'ї, що визначають її виховні передумови і забезпечують успішний (або неуспішний) розвиток дитини

Вік дошкільний — базовий етап фізичного, психологічного та соціального становлення особистості дитини. Періоди дошкільного віку: новонароджений, немовляти, ранній, молодший дошкільний, середній дошкільний, старший дошкільний.

Дошкільний вік — це період життя дитини в широкому розумінні від народження до початку навчання у школі, у вузькому — від 3 років до 6 (7) років. Виокремлюється молодший дошкільний вік (від 3 до 5 років) і старший (від 5 до 6 років). У цьому віці закладаються досконаліші форми соціальної компетентності, формується підґрунтя для майбутньої шкільної зрілості.

Вік психологічний — новий для того чи іншого відрізка життєвого шляху дитини тип будови її особистості, вид діяльності, яких не існувало на попередньому етапі і які визначають характер свідомості малюка, систему його ставлень до світу та власного “Я”, особливості його внутрішнього і зовнішнього життя, співвідношення в його розвитку потенційного (резервного) і актуального (реалізованого). Основними складниками триєдиного утворення під назвою “психологічний вік” виступають: соціальна ситуація розвитку (специфічні для кожного віку зв'язки дитини з дорослим як значущою особою, авторитетом, носієм суспільних функцій і вимог); діяльність (характер, структура, ієрархія видів діяльності, провідна діяльність); новоутворення (особливості свідомості та особистості, яких не було раніше).

Психологічний вік — інтегрована характеристика специфічних для кожного етапу стосунків дитини з дорослими, ієрархії видів діяльності, новоутворень свідомості та особистості. Оскільки, на думку провідних фахівців, паспортний вік не є надійним критерієм визначення реального рівня, якого досягла у своєму розвитку дитина: діти однієї й тієї самої вікової категорії можуть істотно різнитися в цьому між собою. Власне

психологічний вік орієнтує педагогів не стільки на хронологічні рубежі, скільки на перехід дошкільника від зовнішньої регуляції його поведінки дорослим до саморегуляції.

Вік ранній — період життя дитини в широкому розумінні від народження до трьох років, у вузькому — від двох до трьох років. Сучасна психологія виділяє стадію немовляти (від народження до одного року), яка містить фазу новонародженості (один місяць від дня народження). Кожен період завершується кризою та новоутвореннями.

Вік соціальний — визначається основними соціальними характеристиками розвитку дошкільника такими, як зрілість виконуваних ним соціальних ролей, відповідальність як базова якість особистості, вміння спілкуватися з різними людьми.

Г

Гендерне виховання — засвоєння дитиною знань про соціальні особливості буття статей.

Готовність до навчання у школі — інтегративна характеристика психічного розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи. Дане поняття розглядається у двох взаємопов'язаних аспектах: загальна готовність і спеціальна готовність, складові загальної (психологічної) готовності — мотиваційна, емоційно-рольова, розумова і власне психологічна.

Гра в дошкільному віці — діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, у якій дитина відтворює враження від її пізнання.

Готовність до шкільного навчання — цілісне структурне утворення, що включає мотиваційні, розумові, емоційно-вольові та соціальні компоненти. Рівнем сформованості цих компонентів визначаються особливості включення дитини в навчальну діяльність, її ставлення до школи, взаємини з учителем і учнями. Мотиваційний компонент включає готовність дитини зайняти нову соціальну позицію, тобто позицію школяра. Розумова готовність дитини до школи насамперед виявляється в загальному рівні її розумового розвитку. Дитина повинна мати певний запас конкретних знань про навколишній світ, володіти основними поняттями, розуміти найпростіші принципи класифікації,

вдаватися до смислового запам'ятовування... Важливим компонентом готовності до навчання є така самооцінка дитини, яка ґрунтується на її реальних успіхах, та образ самої себе як такої, що багато чого може. Соціально-психологічна готовність до шкільного навчання передбачає сформованість у дітей якостей, завдяки яким вони здатні діяти спільно з іншими, підкорюючись вимогам дитячої групи, уміють поступатися партнерам спілкування і, разом із тим, у разі потреби, захищати свої інтереси та гідність власного “Я”.

Готовність психологічна дітей до школи має такі складові: мотиваційна, емоційно-вольова, розумова готовність, соціальна (готовність до взаємодії і спілкування з учителем та однокласниками).

Гра будівельно-конструктивна — різновид творчих ігор, у яких діти відображають навколишній предметний світ, самотійно зводячи споруди й обігруючи їх.

Дитяча гра зумовлена віковими особливостями особистості і має такі ознаки: універсальні — активна форма пізнання навколишньої дійсності; свідомі і цілеспрямовані діяльності; специфічні — вільна, самотійна діяльність, що здійснюється за особистою ініціативою дитини; наявність творчої основи; емоційна насиченість.

Гра в дошкільному віці є провідною діяльністю, у процесі якої відбуваються важливі зміни в психіці дошкільника й розвиваються психічні процеси, що готують його перехід до нового, вищого щабля розвитку; створюються умови для соціалізації дитини, становлення й саморозвитку її особистості; у цей період у контексті гри виникають та диференціюються нові види діяльності, зокрема трудова, естетична, навчальна тощо.

Дитяча гра — це вид діяльності, що склався історично і полягає у відтворенні дітьми дій дорослих і їхніх взаємин (стосунків) в особливій умовній формі. Розвиток дитячої гри відбувається в кілька етапів. За Д. Ельконіним, спочатку з'являється предметна (коли дитина відтворює предметні дії дорослих), згодом — головне місце посідає сюжетно-рольова (відтворення дітьми взаємин (стосунків) дорослих).

Гра дидактична — спрямована на формування в дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати її новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок. Структура дидактичної гри: дидактичні та ігрові завдання, правила гри, ігрові дії, результат.

Види дидактичних ігор: за характером матеріалу — ігри із предметами (дидактичними іграшками та матеріалами, реальними предметами, природним матеріалом); настільно-друковані ігри (лото, доміно, парні картинки, розрізні картинки, кубики); словесні; за характером ігрових дій — ігри-подорожі; ігри-доручення; ігри-припущення; ігри-загадки; ігри-бесіди; ігри з відшукуванням предметів; сюжетно-рольові дидактичні ігри; ігри у фанти або в заборонений “штрафний” предмет (картинку).

Гра-драматизація — особливий вид ігрової діяльності дітей дошкільного віку, який передбачає зображення, розігрування в особах будь якого літературного твору при збереженні послідовності епізодів.

Гра комп'ютерна — один із сучасних засобів інтелектуального розвитку дітей. У дошкільних навчальних закладах комп'ютерні програми для ігор і занять використовуються з 5-ти років, що стає можливим завдяки розвитку в дошкільників цього віку символічної функції мислення. Основними завданнями при цьому є: формування в дітей елементарних уявлень про комп'ютер як сучасний технічний засіб, можливості його використання в різних сферах життя; озброєння початковими знаннями, вміннями та навичками самостійного оволодіння комп'ютером для ознайомлення з довкіллям, конструювання, малювання, експериментування тощо; сприяння розвиткові передумов теоретичного мислення та інтересу до дій з комп'ютерною технікою. Основи комп'ютерної грамотності та ознайомлення з навколишнім світом за допомогою комп'ютера входять до варіативної частини змісту дошкільної освіти. Основною формою організації роботи з комп'ютером є заняття, які проводяться двічі на тиждень тривалістю для дітей шостого року життя — 7-10 хвилин, сьомого року — 10-12 хвилин. Вони організовуються з невеликими підгрупами дітей, що забезпечує змогу персональної роботи дошкільників з комп'ютером та

здійснення індивідуального і диференційованого підходів до кожного вихованця. Заняття будують на основі бесід і практичних дій (спеціальних вправ, ігор дидактичного характеру з математичним, мовленнєвим, природничим, людинознавчим, образотворчим змістом та ін.), із чітким дотриманням встановлених санітарно-гігієнічних норм.

Гра на тему літературного твору — ігрове втілення дітьми літературного твору, який їм сподобався. У цих іграх зв'язок з тим чи іншим твором менш стійкий і визначений, ніж в іграх-драматизаціях: можливе поєднання подій з різних літературних джерел, введення нових дійових осіб, вільне, нерегламентоване передання змісту, тощо.

Гра режисерська — різновид ігор дитини з іграшками та їх заміниками за створеним нею сюжетом. Можуть бути індивідуальними і спільними.

Гра сюжетно-рольова — образна гра за певним задумом дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет, фабула) і розігрування ролей. Структура сюжетно-рольової гри: ролі, ігрові дії, ігрове використання предметів, реальні стосунки між дітьми.

Гра творча — різновид ігор, які придумують самі діти, відображаючи в них враження від пізнання навколишнього світу. Особливості творчих ігор: уявлювана ситуація, творчий характер, наявність ролей, довільність дій, специфічні мотиви, соціальні відносини.

Гра театралізована — розігрування в особах літературного твору, відтворення за допомогою виражальних засобів (інтонації, міміки, жестів, пози, ходи) конкретних образів. До театралізованих ігор належать ігри-драматизації та ігри на теми літературних творів.

Громадянське виховання — прищеплення почуттів любові й поваги до рідних та близьких, інших людей, батьківської домівки, дитячого садка, свого села, міста, інтересу та пошани до державних символів (Прапора, Герба, Гімну), історичної і культурної спадщини українського народу, гордості за його досягнення та бажання долучитися до суспільно корисних справ і значущих суспільних подій.

Гуртки (студії, секції) — це додаткова організаційна форма освітнього процесу. Можливе різне профільне спрямування гуртків: естетичного циклу (образотворчої діяльності, художньої праці, гри на музичних інструментах, хореографічні, вокальні, театральні), спортивні (гімнастики, акробатики, ритмічної гімнастики, плавання, настільного тенісу тощо), іноземної мови тощо. Вони організуються з урахуванням інтересів та здібностей самих вихованців, запитів батьків, наявних матеріальних умов та кадрового забезпечення. Зміст гурткової роботи визначається авторськими програмами, які складають керівники гуртків на основі власної педагогічної діяльності, вивчення досвіду інноваційної діяльності й обов'язково узгоджується з освітньою програмою, затвердженою МОН України, за якою працює заклад, і відображається в річному плані роботи. Якщо гурткова робота організується як додаткова освітня послуга (платна), її програма затверджується на рівні місцевого органу управління освіти в установленому порядку. Гурткові заняття проводять у другій половині дня, у час, відведений для ігор та самостійної художньої діяльності дітей. Тривалість їх для дітей молодшого дошкільного віку — від 15 до 25 хвилин, для старшого — від 25 до 35 хвилин, періодичність проведення становить 1-2 рази на тиждень. Оптимальними є наповнюваність гурткових груп — 10-12 осіб на одному занятті та відвідування однією дитиною одного гуртка на день. У загальному розкладі гурткових занять раціонально узгоджуються заняття гуртків різних профільних напрямів для дітей різних вікових груп, уникається дублювання тих видів діяльності, на яких ґрунтуються навчальні заняття в першій половині дня.

Д

Джерела дошкільної педагогіки — народна педагогіка (емпіричні педагогічні знання, педагогічний досвід народу); ідеї видатних педагогів минулого (пам'ятки вітчизняної педагогічної культури, класична спадщина педагогів-гуманістів); експериментальні дослідження проблем розвитку і виховання; передовий педагогічний досвід; дані суміжних наук (особливо людинознавчих).

Діяльність у дошкільному дитинстві — емоційне та емоційно-предметне спілкування з дорослими, яке збагачує дитину новими враженнями, формує перші уявлення про найближче оточення; предметна діяльність, яка істотно впливає на розвиток усіх пізнавальних процесів, сприяє формуванню цілей та мотивів поведінки, засвоєнню початкових знань про предмети та дії з ними; гра, у якій динамічно розвивається соціальна, пізнавальна активність дошкільника, засвоюються різні способи дій, знання про властивості й ознаки предметів, зв'язки між предметами і явищами, набуваються соціальні навички міжособистісних стосунків, розвивається творча уява; продуктивні види діяльності (малювання, ліплення, конструювання), які дають багатий матеріал для розвитку конструктивного мислення, уяви, художніх здібностей, уміння ставити мету і досягати її, обирати засоби здійснення задуму; праця як чинник розвитку наполегливості, суспільної спрямованості особистості, почуття власної гідності та обов'язку, вміння аналізувати корисність своєї роботи; навчальна діяльність, у процесі якої збагачуються розумові та практичні уміння.

Діяльність образотворча удітей є таких видів: ліплення (пластична форма зображення); малювання (графічна і живописна форма зображення); аплікація (декоративно-силуетна форма зображення).

Діяльність самостійна дошкільників — діяльність, яка організується в усіх вікових групах щодня в першій та другій половині дня. Протягом дня поєднують різні за змістовою спрямованістю її види (художня, рухлива, мовленнєва, ігрова, трудова, дослідницька тощо) та поступово залучаються до участі в них усі діти групи. Зміст та рівень самостійної діяльності дітей залежить від їхнього досвіду, запасу знань, умінь та навичок, рівня розвитку творчої уяви, самостійності, ініціативи, організаторських здібностей, а також від наявної матеріальної бази та якості педагогічного керівництва. Організоване проведення цієї форми роботи забезпечується як безпосереднім, так і опосередкованим керівництвом з боку вихователя.

Дослідження у сфері дошкільної педагогіки характеризується такими суттєвими особливостями, які зумовлені

його об'єктом: особистість дитини перебуває на стадії становлення, тому дослідження повинно сприяти її розвитку; оскільки кожне досліджуване явище, що розвивається, пов'язане з іншими, то його необхідно вивчати послідовно, зважаючи не лише на окремо взяті параметри, а й на їх зв'язок з іншими аспектами розвитку; дослідження проблем дошкільної педагогіки, як правило, здійснюється в умовах реального педагогічного процесу; вивчення особливостей виховання і розвитку дитини має відбуватися з відома батьків і педагогів.

Дошкільна дидактика — теорія навчання дітей дошкільного віку, яка визначає мету, розробляє зміст, методи й форми організації навчання дітей.

Дошкільна освіта — цілісний процес, спрямований на: забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування в дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду.

Дошкільна педагогіка — наука про закономірності виховання і навчання дітей від народження до вступу до школи. Ядром зацікавлення дошкільної педагогіки є дитина віком до 6-7 років і чинники, що впливають на її розвиток у сім'ї, дошкільних навчальних закладах, суспільстві загалом. Об'єктом дошкільної педагогіки є виховання дітей дошкільного віку як цілеспрямований процес, а її предметом — закономірності, суперечності стосунків, технології організації та здійснення виховного процесу, що визначають розвиток особистості. Дошкільна педагогіка вивчає педагогічні факти (відомості про педагогічну діяльність, які засвідчують зміни в розвитку, вихованні та навчанні дитини) та педагогічні явища (те, що відбувається у процесі взаємодії педагогів і вихованців, відображає вирішення певних педагогічних завдань).

Дошкільна педагогіка — педагогічна галузь, що досліджує закономірності розвитку, формування особистості та навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку (від народження до 6-7 років); розробляє концепції, програми, інноваційні технології, методи виховання та навчання дітей дошкільного віку в різних

типах дошкільних навчальних закладів у єдності виховних впливів вихователів і сім'ї.

Дошкільне виховання — вихідна ланка у системі безперервної освіти, становлення і розвитку особистості. Воно здійснюється в родині, дитячих дошкільних виховних закладах в тісній взаємодії з сім'єю і має на меті забезпечення фізичного та психічного здоров'я дітей, їх повноцінного розвитку, готовності до школи, набуття життєвого досвіду. Дошкільне виховання спрямовується на практичне оволодіння рідною мовою в сім'ї та дошкільному виховному закладі, забезпечення пізнавальної активності, творчих і художніх здібностей в ігровій та інших видах дитячої діяльності; виховання культури спілкування, поваги й любові до батьків, родини, Батьківщини; започаткування основ трудового виховання, екологічної культури, моральної орієнтації в національних і загальнолюдських цінностях. Дошкільне виховання ґрунтується на засадах родинного виховання, народної педагогіки, національної культури, сучасних досягнень науки, надбань світового педагогічного досвіду. Воно органічно поєднує родинне і суспільне виховання.

Дошкільний навчальний заклад (ДНЗ) — навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту. ДНЗ задовольняє потреби громадян відповідної території у здобутті дошкільної освіти; забезпечує відповідність рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти; створює безпечні та нешкідливі умови розвитку, виховання та навчання дітей, запроваджує відповідний режим роботи, умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання; формує в дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному й фізичному розвитку дітей; здійснює соціально-педагогічний патронат, взаємодію із сім'єю; є посередником поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку; додержує фінансової дисципліни, зберігає матеріально-технічну базу;

здійснює інші повноваження відповідно до Статуту дошкільного навчального закладу.

Дошкільний навчальний заклад є юридичною особою і діє на підставі Статуту, який затверджується засновником (власником) за погодженням з відповідним органом управління освітою і реєструється місцевим органом виконавчої влади.

Дошкільний навчальний заклад не є “школою для маленьких”, де дітей вправляють у знання математики, читання й письма. Він відповідальний за процес соціального розвитку особистості, покликаний полегшити її входження у широкий світ і розвинути внутрішні сили. Дошкільний навчальний заклад виступає своєрідним посередником між вузьким родинним колом, з якого виходить малюк, і незнайомим світом, до життя в якому він має незабаром прилучитися.

Дошкільний навчальний заклад — інститут соціалізації. Його основне призначення — навчати дитину основ науки життя, а не подавати знання з окремих предметів.

Е

Економічна освіта дошкільників — озброєння певною системою знань, засобів діяльності, застосування їх у трудовій діяльності, формування культури спілкування у процесі економічної діяльності.

Економічне виховання дошкільників — цілеспрямований педагогічний вплив з метою засвоєння дітьми елементарних економічних знань, навичок та формування початкових морально-економічних якостей особистості, основ економічної культури.

Мета початкового економічного виховання — розкриття дитині предметного, наочного світу, який оточує, як світу духовних і матеріальних цінностей, як частини загальнолюдської культури в процесі пізнання, навчання її відповідним нормам поведінки, правильному користуванню тим, що дають дітям дорослі для ігор і занять, усвідомленню того, що в кожному році, предмет вкладено працю людини або багатьох людей.

Екскурсія — форма організації навчання, суть якої полягає в можливості безпосереднього ознайомлення дітей із предметами, явищами природи, діяльністю дорослих у природній обстановці.

Експертиза дошкільного навчального закладу — особливий вид вивчення діяльності дошкільного навчального закладу, який реалізує певний освітній проект, спрямований на забезпечення високої якості дошкільної освіти. Зважаючи на це, експертиза має ґрунтуватися на глибокому вивченні цього процесу і не зводиться лише до формального “виставлення оцінки”.

Експертиза має ґрунтуватися на глибинному вивченні діяльності дошкільного закладу як освітньої інституції, що забезпечує якість дошкільної освіти. Під час вивчення аналізують вплив конкретної педагогічної практики на особистісне зростання дошкільнят, визначають складові досягнення ним певних результатів, а також те, чи сприяють використані стиль і темп роботи збереженню та зміцненню здоров’я дитини. В оцінці ефективності дошкільної освіти головним має бути не обсяг виявлених у дітей знань, а поєднання їх з особистісними якостями, уміння користуватися ними в житті. Якісна дошкільна освіта покликана захищати дитину від знеособлення, ігнорування її індивідуальності.

Екологічне виховання має на меті формування основ екологічної культури дитини, навичок природоохоронної діяльності.

Виховання екологічної культури здійснюється за такими напрямками: формування реалістичних уявлень про явища природи, елементів екологічного світорозуміння, розвиток позитивного емоційно-ціннісного, дбайливого ставлення до природного довкілля, прищеплення практичних умінь доцільного природокористування. Ознайомлюючи дітей з природою, необхідно враховувати, що кожен регіон України має специфічні природо-географічні особливості.

Естетичне виховання — це організація життя і діяльності дітей, що сприяє розвитку естетичних почуттів дитини, формуванню уявлень і знань про прекрасне в житті і мистецтві, естетичних оцінок та естетичного ставлення до світу.

Естетичне виховання сприяє розвитку природних нахилів, творчих здібностей, обдарувань, творчої уяви, фантазії, також розглядається в контексті становлення дитячої особистості напередодні шкільного життя. Реалізація його завдань відбувається на основі широкої інтеграції, охоплюючи різні форми роботи з дітьми (заняття, самостійна художня діяльність, свята, розваги, гуртки). У цих формах комплексно використовують твори музичного,

театрального, літературного, образотворчого мистецтва в контексті загальнолюдської і національної культур. При цьому організують цілеспрямоване педагогічне спілкування в середовищі мистецтва з метою введення дитини в певну історичну епоху, ознайомлення з національним колоритом, засобами художньої виразності, притаманними різним видам мистецтва (живопис, скульптура, архітектура, музика, хореографія, театр, література). Завершальним етапом інтегрованого процесу естетичного пізнання стає творча художньо-практична діяльність дошкільників (образотворча, театралізована, музична, літературно-художня).

Естетичний розвиток — процес становлення і вдосконалення естетичної свідомості та естетичної діяльності особистості.

3

Завдання валеологічного виховання дітей дошкільного віку — формування мотиваційних установок на здоровий спосіб життя як на основну умову збереження і зміцнення здоров'я; формування бережного ставлення до власного здоров'я; прищеплення навичок особистої гігієни; ознайомлення дітей зі способами профілактики захворювань і запобігання травматизму; формування культури діяльності, дотримання гігієнічно обґрунтованих вимог до організації життєдіяльності загалом.

Завдання щодо надання дошкільникам знань про основи здоров'я: формувати в дітей знання про будову тіла, призначення та дію органів; стимулювати навички громадської та особистої гігієни; розвивати уявлення про ознаки здоров'я і хвороби та шляхи її запобігання; знайомити з помічниками і друзями здоров'я — природними і соціальними чинниками, які допомагають, а які можуть і шкодити здоров'ю; розкривати поняття про вікові зміни в організмі, його розвиток; виховувати в дошкільників позитивне ставлення до антропометрії, медичних обстежень, профілактичних щеплень; знайомити дітей з історією значення здоров'язберігальної поведінки.

Завдання виховання дітей дошкільного віку — виховання любові до своєї Батьківщини, народу, рідної мови, традицій, звичаїв, культури; поваги до батьків, дорослих; початків національної світогляду, почуття патріотизму, національної гордості; мовленнєвої культури і культури спілкування; культури задоволення життєвих потреб; почуття прекрасного; моральних і естетичних почуттів;

любіві до праці, працездатності; охорона і зміцнення фізичного і психічного здоров'я.

До головних завдань виховання дітей дошкільного віку належать: повноцінний і всебічний розвиток дітей на засадах національної культури і духовності; забезпечення фізичного та психічного здоров'я дітей, своєчасне виявлення тих, хто потребує поліпшення стану здоров'я; започаткування основ трудового виховання, екологічної культури, моральної орієнтації в національних і загальнолюдських цінностях, набуття життєвого досвіду; виховання поваги і любові до батьків, родини, Батьківщини, людей праці; створення сприятливих умов для розвитку моральної самооцінки, яка має відображати ставлення дитини до себе як суб'єкта гуманних, доброзичливих взаємин з людьми; прилучення дітей до народної культури, мистецтва, традицій, обрядів українського народу, виховання шанобливого ставлення до культурних надбань, звичаїв, традицій інших народів; своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей; соціалізація дитячої особистості; організація спілкування як особливої діяльності, що допомагає дітям пізнати довкілля, світ людських взаємин і себе; інтеграція родинного та суспільного дошкільного виховання на засадах народної педагогіки, національної культури, сучасних досягнень науки, надбань світового педагогічного досвіду; психологічна підготовка дітей до навчання в школі, оволодіння рідною мовою; забезпечення пізнавальної активності, творчих і художніх здібностей в ігровій та інших видах дитячої діяльності.

Завдання дошкільного виховання — пробудити в дитини духовне навчання, розвинути його як провідне в структурі особистості; формувати особистість у контексті рідної культури, мови як емоційно природного середовища дитини, що відповідає її етнопсихології; відновити престиж української мови — материнської мови дітей, державної мови суверенної України, мови корінної нації як засобу соціалізації особистості; сформувати творчу індивідуальність на національній основі і водночас розвинену на рівні сучасності, яка живе активно, цікаво, відповідно до вікових соціальних та фізіологічних потреб і готова фізично та психічно до подальших вимог сім'ї, життя, школи; прищеплювати дитині

безкорисливість як вищу цінність у шкалі цінностей культури і водночас елементи економічної обізнаності, діловитості.

Завдання дошкільного навчального закладу — забезпечити догляд, розвиток, виховання і навчання дітей: створення умов для охорони життя і здоров'я, дотримання встановленого режиму, здійснення санітарно-гігієнічних і оздоровчих процедур, організації харчування, побуту тощо; забезпечення умов для формування особистості дитини відповідно до її задатків, нахилів, індивідуальних психічних і фізичних особливостей, культурних потреб; прищеплення загальнолюдських ідеалів та національних цінностей, моральних засад ставлення до навколишнього світу, людей, життя; проведення спеціально організованих педагогічних форм роботи, різних видів їхньої самостійної діяльності щодо інтелектуального й особистісного розвитку.

Завдання дошкільної освіти — це збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини; виховання в дітей любові до країни, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів; свідомого ставлення до себе, довкілля; формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду; виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту; здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї.

Завдання дошкільної освіти — створення належних умов для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психологічного, соціального); формування механізмів саморозвитку дошкільника, розширення свідомості, сприяння його свідомому існуванню; розвиток базових якостей особистості; навчання жити в злагоді з довкіллям та собою, адекватно реагувати на події, оптимістично ставитися до життя, довіряти людському оточенню, відчувати себе захищеним, орієнтуватися в ньому; підтримка дитячої субкультури, збагачення дитячих видів діяльності; створення культурного середовища, сприяння становленню в дитини основ особистісної культури, залучення до світу національної та світової культур; вироблення оптимістичної гіпотези розвитку кожної

конкретної дитини; опанування дошкільником навичками практичного життя; забезпечення гармонійного та особистісного розвитку, формування ціннісного ставлення до природи, культури, людей і до себе.

Завдання дошкільної педагогіки — обґрунтування парадигм педагогічної теорії і практики, серед яких чільне місце посідає гуманістична, спрямована на особистісний розвиток кожної дитини; виявлення закономірностей навчання і виховання дитини дошкільного віку; дослідження особливостей розвитку дитини в процесі навчання і виховання. Завдання дошкільної педагогіки — визначення потенційних можливостей маленької дитини і тих оптимальних умов, які необхідні для реалізації цих можливостей і формування особистості; виявлення закономірностей навчання й виховання дітей дошкільного віку; розробка наукових засад (концепцій) подальшого вдосконалення дошкільної освіти в сучасних умовах; визначення державного стандарту дошкільної освіти; розробка програм (базової і варіативних, тематичних тощо); наукове обґрунтування технологій і методик, використання варіативних програм у навчально-виховній роботі з дошкільниками різних вікових груп; розробка змісту і технологій гуманістичної парадигми освіти, особистісно орієнтованого підходу в навчанні й вихованні дітей на кожній віковій сходинці розвитку; здійснення системного аналізу дитячої особистості в її становленні й розвитку під педагогічним впливом і за різними варіативними програмами і технологіями; характеристика морально-етичних, духовних і вольових якостей, які можна сформулювати в дитини в період дошкільного дитинства в умовах дошкільного навчального закладу, сім'ї та сучасного соціуму; наукове обґрунтування наступності й перспективності освітньої діяльності дошкільних навчальних закладів і початкової школи; розробка змісту і методів розвитку екологічної культури в дітей; розробка наукових засад і технологій роботи з обдарованими дітьми; визначення і наукове обґрунтування педагогічних умов фізичного і психічного розвитку дітей дошкільного віку.

Завдання естетичного виховання — формування естетичного ставлення до дійсності (здатності до емоційного переживання, до активного засвоєння художнього досвіду, самостійного навчання, пошукових дій), естетичних уявлень і суджень; освоєння дітьми

естетичної діяльності; розвиток загальних і спеціальних художньо-творчих здібностей дітей.

Завдання науково-методичного забезпечення системи дошкільної освіти — це розроблення та впровадження програмно-методичної бази дошкільної освіти; створення навчально-виховних програм, навчально-методичних та навчально-наочних посібників; узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду; організація співпраці з іншими навчальними закладами для підвищення ефективності програмно-методичного забезпечення; аналіз стану освітньої роботи та рівня розвитку дитини відповідно до завдань дошкільної освіти, Базового компонента дошкільної освіти; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи дошкільної освіти; пропаганда просвітницької діяльності в засобах масової інформації.

Завдання національного виховання — виховання громадянської й соціальної відповідальності; вивчення і пропаганда культурних надбань свого й інших народів; озброєння знаннями про пріоритети загальнолюдських цінностей, ознайомлення з проблемами, які набувають життєвого значення для долі цивілізації (охорона навколишнього середовища, атомне роззброєння), готовність жити і діяти за принципами гуманізму; оволодіння народною мораллю, етикою; ознайомлення з родинною педагогікою; виховання поваги до батька, матері, бабусі, дідуся, свого роду.

Завдання морального виховання — формування моральної свідомості (уявлень, понять, суджень про моральні норми); розвиток навичок моральної поведінки (мотивів, навичок, звичок виховання моральних почуттів і відношень).

Завдання початкового економічного виховання — формування в дітей уявлень про потребу й можливості первісних економічних знань; формування початків економічних умінь і навичок; формування соціально-економічних якостей; розвиток інтересу до різних видів праці; розвиток інтересу до професій, пов'язаних з економічною діяльністю; формування основ економічної культури.

Завдання розумового виховання дошкільників — набуття елементарних знань про навколишнє середовище, життя і працю людей, суспільні явища, формування умінь і навичок розумової

діяльності (певних способів сприймання — вміння спостерігати, розглядати й обстежувати предмети тощо, розвиток пізнавальних процесів — мовлення, мислення, уяви, пам'яті, уваги); розвиток розумових здібностей; формування пізнавальних інтересів і допитливості.

Завдання сенсорного виховання дошкільників — формування в дітей системи перцептивних (обстежувальних) дій; формування системи сенсорних еталонів; розвиток уміння самостійно використовувати сенсорні еталони увласній діяльності.

Завдання трудового виховання — формування мотивації (потреб, інтересу почуття обов'язку і відповідальності), позитивно емоційного ціннісного ставлення до праці як до форми буття і способу самореалізації; формування системи знань, необхідних для трудової діяльності, вибору професії, соціального, професійного і життєвого самовизначення; формування досвіду і суспільно корисної виробничої діяльності. Уміння використовувати теоретичні знання на практиці, здатності до творчості.

У практичному аспекті трудове виховання реалізує такі завдання, виховання інтересу до праці дорослих, бережного ставлення до їх результатів, поваги до людини-трудівника; формування навичок трудової діяльності; виховання особистості дитини в процесі її трудової діяльності.

Основним завданням трудового виховання є формування емоційної готовності до праці, прищеплення елементарних умінь і навичок з різних видів праці, інтересу до світу праці дорослих людей. Важливим аспектом є індивідуальний та диференційований підходи до дитячої особистості (врахування вмінь та інтересів, уподобань, здібностей, засвоєних умінь та особистісних симпатій при постановці трудових завдань, об'єднанні дітей у робочі підгрупи і моральна мотивація до праці.

Завдання фізичного виховання дошкільників — зміцнення здоров'я; забезпечення гармонійного розвитку організму; розвиток рухливих умінь, навичок і фізичних якостей (сили, спритності, витривалості, гнучкості ніщо); підвищення фізичної та розумової працездатності; загартування організму, прищеплення культурно-гігієнічних навичок, формування уявлень про здоровий спосіб життя; виховання потреби в заняттях фізичною культурою і спортом.

Завдання фізичного виховання дітей дошкільного віку поділяють на три групи: оздоровчі завдання (охорона і зміцнення здоров'я дітей, загартування організму, підвищення його опору шкідливим впливам зовнішнього середовища, своєчасний розвиток усіх систем організму, підвищення їх функціональних можливостей, формування правильної постави і стопи); освітні (формування рухливих навичок і умінь, виховання фізичних якостей, розвиток життєво необхідних видів рухів: ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння, плавання, їзди на велосипеді; рухів рук, ніг, тулуба; шиккування і перешиковування); виховні (формування таких фізичних ознак організму, як спритність, сила, гнучкість, швидкість, загальна витривалість; виховання в дітей культурно-гігієнічних навичок і вмінь здорового способу життя).

Завдання художнього виховання — систематичний розвиток естетичного сприймання, почуттів і уявлень дітей; прилучення дітей до діяльності у сфері мистецтва, виховання прагнення вносити елементи прекрасного в побут, природу, власну діяльність; розвиток художньо-творчих здібностей у різних видах діяльності.

Закон України “Про дошкільну освіту” — юридична основа, нормативна база функціонування українського дошкільця. У ньому визначено правові, організаційні та фінансові засади функціонування й розвитку системи дошкільної освіти (до неї належать: дошкільні навчальні заклади, наукові й методичні установи, органи управління освітою та освіта й виховання в сім'ї), яка забезпечує розвиток, виховання і навчання дитини, ґрунтується на поєднанні сімейного та суспільного виховання, досягненнях вітчизняної науки, надбаннях світового педагогічного досвіду, сприяє формуванню цінностей демократичного правового суспільства в Україні.

Заняття — форма дошкільного навчання, за якої вихователь, працюючи із групою дітей у встановлений режимом час, організовує і спрямовує пізнавальну діяльність з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини.

Заняття в дошкільному навчальному закладі — форма організації навчально-виховного процесу, здійснювана в певному місці з певною групою дітей (або з однією дитиною) в обмежений (за тривалістю), визначений режимом час, у межах якого педагог спрямовує пізнавальну діяльність дітей і урахуванням їхніх вікових та індивідуально-психологічних особливостей. Заняття є обов'язковими

для всіх дітей в усіх вікових групах. Заняття як основну і провідну форму навчання в дошкільному закладі вперше запропонувала і теоретично обґрунтувала О. Усова. За змістом заняття поділяють відповідно до програми (з розвитку мовлення, ознайомлення дітей з довкіллям, художньо-мовленнєвої діяльності, музичні, з математики тощо). За дидактичною метою — на заняття повідомлення нових знань, на закріплення, систематизацію і узагальнення набутого досвіду, знань, умінь і навичок; комбіновані заняття; інтегровані; комплексні; підсумкові; тематичні; контрольні-перевірні.

Засоби естетичного виховання — дібрані дорослими і спеціально організовані предмети і явища навколишньої дійсності: естетика побуту; твори мистецтва; природа; спеціальне навчання; самостійна художня діяльність .

Засоби морального виховання — спілкування з дорослими й однолітками; приклад поведінки дорослих; етичні бесіди; природа; діяльність (гра, праця, учіння, художня діяльність); художні засоби (художня література, образотворче мистецтво, музика, кіно, діафільми та ін.); розвивальне виховне середовище.

Засоби розумового виховання — ознайомлення із предметами та явищами навколишнього світу (природою, предметним світом, працею дорослих, явищами суспільного життя тощо); спілкування з дорослими й однолітками; різні види діяльності (предметна, ігрова, продуктивна, образотворча, трудова); навчання.

Засоби трудового виховання — ознайомлення дітей з працею дорослих; трудове навчання; самостійна праця дітей.

Засоби фізичного виховання — фізичні вправи (гімнастика, ігри, елементи спорту й туризму); оздоровчі сили природи (повітря, сонце, вода); гігієнічні чинники (режим харчування, занять і відпочинку, гігієна одягу, взуття, обладнання та інше). Засоби здійснення фізичного виховання поділяють на дві групи: засоби, спрямовані на охорону здоров'я дітей (створення гігієнічних умов життя і діяльності та організація раціонального харчування, сну, перебування на свіжому повітрі) і засоби активного впливу на організм дитини з метою фізичного розвитку (загартувальні процедури, спеціальні фізичні вправи, гігієнічна гімнастика, режим дня).

Зміст дошкільної освіти визначається Базовим компонентом дошкільної освіти, який передбачає формування основ соціальної адаптації та життєвої компетентності дитини; виховання елементів природодоцільного світогляду, розвиток позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля; утвердження емоційно-ціннісного ставлення до практичної та духовної діяльності людини; розвиток потреби в реалізації власних творчих здібностей. Зміст дошкільної освіти спрямований на збереження дитячої субкультури, зорієнтований на цінності та інтереси дитини, врахування її вікових можливостей.

Зміст естетичного виховання — формування знань про прекрасне в житті, природі, вчинках людей; розвиток естетичних умінь і навичок; формування естетичного ставлення; розвиток творчої діяльності.

Зміст розумового виховання — формування в дітей певного обсягу знань про навколишні предмети і явища (суспільне життя, природу, людину тощо), способів мислительної діяльності (уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати).

Зміст фізичного виховання полягає в оволодінні дитиною основами фізичної культури: опанування основ особистої гігієни (звичка до охайності, чистоти тіла, одягу, взуття), гігієна приміщення, режиму життя (сну, харчування, раціональної організації активної діяльності та відпочинку); загартування організму природними засобами (сонцем, повітрям, водою); виконання фізичних вправ, що є головним засобом фізичного виховання.

I

Іграшка для дошкільників має відповідати таким вимогам: педагогічна доцільність; художня досконалість; висока гігієнічна культура.

Ігрова діяльність у дошкільному віці — різновид активної діяльності дітей дошкільного віку, що складає основний зміст їхнього життя, є провідною діяльністю, тісно пов'язаною з подальшим навчанням і працею. Ігровій діяльності притаманні характерні риси, як і будь-якій діяльності: наявність мети, мотивів, засобів реалізації, планомірність дій, результату. У процесі ігрової діяльності задіяна вся особистість дитини: її психічні пізнавальні процеси, воля, почуття, емоції, потреби та інтереси. Поєднання суб'єктивної цінності гри для

дитини та її об'єктивного розвивального значення роблять гру найефективнішою формою життя дошкільника.

Індивідуальна робота — самостійна організована форма діяльності, яку проводять з вихованцями всіх вікових груп у вільні години (під час ранкового прийому, прогулянок тощо) в приміщеннях і на свіжому повітрі. Її організують з метою активізації пасивних дітей, додаткових занять з окремими дітьми (новенькими, тими, що часто пропускають заняття через хворобу, гірше засвоюють програмовий матеріал під час фронтальної роботи, інші причини).

Індивідуальний підхід — принцип педагогіки, згідно з яким у навчально-виховній роботі з колективом дітей досягається вплив на кожного, враховуються множинність і різноманітність характеристик кожної конкретної дитини — статевих особливостей, темпераменту, характеру, здібностей тощо. Індивідуальний підхід є запорукою ефективності педагогічного процесу, ґрунтується на тому, що будь-який освітній вплив заломлюється крізь призму індивідуальних особливостей конкретної дитини. Отже, реалізувати індивідуальний підхід означає брати до уваги індивідуальну своєрідність, неповторність кожної окремої дитини як особистості. Це підхід дорослого до дитини та її особливої сутності. Індивідуальний підхід — орієнтація на обов'язкове врахування в педагогічному процесі індивідуальної історії життя кожної конкретної дитини (біографії, умов життя родини, кількості в ній дітей, освітнього рівня батьків, їхньої етнічної належності, віросповідання тощо) та індивідуальних особливостей зростаючої особистості (типологічних, ліво-, правопівкульних, характерологічних статевих, здібнісних, одно-, двояйцевих близнюків тощо).

Індивідуальність — особистість у своїй неповторності, своєрідності, унікальності, тож виникає необхідність орієнтуватися на кожну дитину, враховувати її темперамент, характер, здібності тощо. Отже, реалізувати індивідуальний підхід — означає ставитися до кожної дитини як до своєрідної, неповторної особистості, усвідомлюючи: кожна дитина не краща і не гірша за іншу. Діти просто різні.

К

Класифікація ігор—творчі ігри (сюжетно-рольові: сімейні, побутові, суспільні; будівельно-конструктивні; ігри на теми

літературних творів: драматичні, інсценування); ігри за правилами (рухливі — великої, середньої, малої інтенсивності руху; сюжетні, ігри із предметами; з переважанням основного руху: бігу, стрибків тощо; ігри-естафети та дидактичні ігри — словесні, з іграшками, настільно-друковані). Окрему групу становлять народні ігри (забави, рухливі, дидактичні, обрядові).

Класифікація іграшок — залежно від використання їх у різних видах ігор (запропонувала російський педагог Є. Фльоріна): моторно-спортивні і розвивальні іграшки (м'яч, обруч, кеглі, пірамідки, мозаїка та ін.); сюжетні іграшки-образи (люди, тварини, транспорт, меблі тощо); творчо-трудова іграшки (напівфабрикати, різноманітні будівельні матеріали, конструктори і, розбірні моделі); технічні іграшки (сюжетні, іграшки, які демонструють дію фізичних законів і процесів та які передбачають дитяче конструювання і технічне винахідництво); настільні ігри (парні картинки, лото, шахи, ігри-подорожі тощо); веселі іграшки (іграшки-забави); музичні іграшки (пташки, що співають, брязкальця, цимбали, ксилофони та ін.); театральні іграшки (персонажі тіньового і лялькового театрів, набори для ігор-драматизацій, іграшкові прикраси тощо). Також класифікують іграшки за: станом готовності (готові, збірно-розбірні, заготовки і напівфабрикати для іграшок-саморобок, набори різних матеріалів для створення іграшок-саморобок); видом сировини (дерев'яні, пластмасові, металеві, з тканини, гумові, з паперу і картону, з кераміки, порцеляни і фаянсу, з дерев'яних матеріалів, пап'є-маше, з нових синтетичних матеріалів); розміром (дрібні, середні, великогабаритні); функціональними властивостями (прості, без рухомих деталей, з рухомими деталями, механічні, у т.ч. із заводними та інерційними механізмами); гідравлічні; пневматичні; магнітні; електрифіковані, зокрема електротехнічні, електромеханічні, радіофіковані, на електронній елементній основі; електронні (на комп'ютерній основі); набори іграшок або деталей, пов'язаних між собою за призначенням або функціональною ознакою; ігрові комплекти, поєднані спільною темою; художньо-образним вирішенням (реалістичні, умовні, конструктивні).

Колектив у дошкільників має такі ознаки: об'єднання дітей у спільній грі, роботі, що приносить їм радість, виховує в них елементи самоорганізації, вміння взаємодіяти в грі; усвідомлення спільних

обов'язків, відповідальності за спільні справи; спрямування зусиль для досягнення спільної мети; наявність думки колективу, яка засуджує негідний вчинок і схвалює все добре (товаришування, дружбу, взаємодопомогу).

Компетентність — особистісна якість, що засвідчує достатню її обізнаність, умілість, вправність у певному колі питань. Поняття “компетентність” як інтегральна характеристика особистості уособлює цілісний підхід до дошкільника, його розвитку, виховання та навчання. Компетентність — це обізнаність дитини в усіх сферах життя, ціннісні ставлення дошкільника до себе, людей, довкілля, речей тощо. Закладання основ компетентності дитини — це набуття досвіду, який допомагатиме розв'язувати проблеми, здобувати нову інформацію; формування здатності діяти адекватно, конструктивно, ефективно в різних життєвих ситуаціях, приймати свідомі рішення, задовольняти свої соціальні та індивідуальні потреби.

Компетентність життєва — обізнаність дошкільника у сферах життя “Природа”, “Культура”, “Люди”, “Я сам”, його здатність поводитися адекватно — відповідно до вимог середовища та не всупереч власній природі. Увага дорослого зосереджується на збалансованості в дитини таких життєвих тенденцій, як прагнення до самореалізації (актуалізації закладеного природою потенціалу), саморозвитку (здатності до саморегуляції), самозбереження і самодопомоги (вміння чинити опір шкідливому, небезпечному, руйнівному; підтримувати себе в складній ситуації). Організуючи життєдіяльність дитини, батьки і педагоги мають навчити її орієнтуватися в житті (виділяти головне — другорядне, нове — відоме, схоже — відмінне, корисне — шкідливе), пристосовуватися до нього (брати до уваги його особливості, виявляти гнучкість, адаптуватися до несхожого на попередній досвід). Показниками життєвої компетентності є насамперед активність дитини в ігровій, предметно-практичній діяльності, спілкуванні, сформованість у неї базових якостей особистості.

Компетентність соціальна — це вміння орієнтуватися у світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі, різної статі, віку, роду занять та ін.); здатність розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки; вміння поважати інших людей, допомагати, турбуватися про них; здатність обирати відповідні ситуації

спілкування і спільної діяльності; здатність відчувати своє місце в системі стосунків людей і адекватно поводитися.

Креативність— формування в дошкільника інтересу до парадоксів; почуття новизни; вміння відходити від стереотипів; творчої уяви; здатності відкривати аналогії; можливості прогнозувати; дотепності, сміливості суджень; здатності вдаватися до різних форм доказів; неординарності рішень; кмітливості; почуття гумору.

Культура поведінки— сукупність корисних, стійких форм щоденної поведінки в побуті, спілкуванні, різних видах діяльності. Норми, які повинні стати звичними формами культури поведінки дитини, мають у своїй основі такі моральні цінності, як гуманність, милосердя, доброзичливість, працелюбство, правдивість, чесність. Зміст культури поведінки дошкільників охоплює: культурно-гігієнічні навички (акуратність, охайність тіла, зачіски, одягу, взуття, культура вживання їжі, поводження за столом); культуру діяльності (вміння тримати в порядку місце для роботи, ігор, навчання, звичка доводити до кінця почату справу, бережне ставлення до речей, іграшок, книг та ін.); культуру спілкування (дотримання норм і правил спілкування з дорослими й однолітками на основі доброзичливості, поваги, ввічлива поведінка у громадських місцях тощо.

Культура праці— узагальнююче поняття, яке включає в себе вміння ставити мету (спочатку з допомогою дорослого, а потім — самостійно), планувати й організовувати хід роботи, користуватись обладнанням, здійснювати трудові дії в певній послідовності, застосовувати раціональні прийоми роботи, підтримувати порядок на робочому місці тощо.

Культурно-гігієнічні навички — це навички їжі (акуратно їсти, користуватися посудом, серветкою та ін.); навички догляду за тілом (умивання, чищення зубів, розчісування волосся та ін.); навички утримання одягу в чистоті й порядку, дотримання порядку в приміщенні, його прибирання; навички здійснення різних видів діяльності (гри, праці, навчання) з дотриманням культурно-гігієнічних вимог.

М

Мета виховання дітей дошкільного віку — всебічний розвиток дитини; формування базису її особистісної культури.

Реалізується вона в єдності і складових виховання дітей дошкільного віку.

Мета дошкільної освіти — сформувати базис особистісної культури дитини через відкриття їй світу в його цілісності та різноманітності як сукупність чотирьох сфер життєдіяльності — “Природи”, “Культури”, “Людей”, “Я”. (Кінцева мета дошкільної освіти — виховання життєздатної, самостійної, природної у своїй поведінці, життєво компетентної особистості, формуванням в дитини самосвідомості, виховання ціннісного ставлення особистості до самої себе тощо. З дітьми старшого дошкільного віку ця робота також спрямована на формування шкільної зрілості (розумової, соціальної, емоційної), психологічної та фізичної готовності малюка до навчання у школі. Головна мета дошкільної освіти на сучасному етапі — розвиток дитини як особистості, що передбачає турботу про її здоров’я, духовний й соціальний добробут тощо.

Мета національної дошкільної освіти — створити сприятливі умови для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетентності, розвитку в неї ціннісного ставлення до світу Природи, Культури, Людей, Самої Себе.

Методи вивчення сім’ї — інструменти, за допомогою яких збирають, аналізують, узагальнюють дані, що характеризують сім’ю, а також розкриваються взаємозв’язки та закономірності домашнього виховання.

Методи ігрові — методи навчання, які дають змогу зробити дидактичну задачу зрозумілою, доступною і привабливою для дитини, а процес навчання — цікавим.

Методи морального виховання — способи педагогічної взаємодії, за допомогою яких здійснюється формування особистості відповідно до мети і завдань морального виховання і вікових особливостей дітей. До найпоширеніших методів морального виховання належать: методи формування моральної поведінки (практичне залучення дитини до виконання конкретних правил поведінки, показ і пояснення, приклад поведінки дорослих і однолітків, оволодіння моральними нормами в спільній діяльності, вправлення в моральній поведінці, створення ситуацій морального вибору); методи формування моральної свідомості (роз’яснення

конкретних моральних норм і правил, навіювання моральних норм і правил, етичні бесіди); методи стимулювання моральних почуттів і мотивів поведінки (приклад інших, педагогічна оцінка поведінки і вчинків дитини, колективна оцінка поведінки і вчинків дитини, схвалення моральних учинків дитини, заохочення дитини до моральних учинків, осуд негідних учинків дитини).

Методи навчання — система послідовних способів взаємопов'язаної діяльності педагога і дітей, спрямована на досягнення навчально-виховних завдань. Класифікація методів навчання: за джерелами знань — наочні, і словесні та практичні; за типом пізнавальної діяльності — пояснювально-ілюстративний (або інформаційно-рецептивний), репродуктивний (відтворювальний), частково-пошуковий (евристичний), проблемний, дослідницький, метод розв'язання винахідницьких завдань; за логічними механізмами засвоєння знань — індуктивні та дедуктивні; за особливостями взаємодії в процесі навчання — методи викладання та методи учіння; за дидактичними функціями — методи первинного засвоєння, узагальнення засвоєного, контролю та перевірки; за характером знань — метод повідомляючого навчання і осмислення нових знань, метод проблемного навчання і проблемного навчального пізнання.

Моральне виховання — цілеспрямована взаємодія дорослого і дитини і метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки.

Моральне виховання полягає у пробудженні гуманних почуттів, формуванні морально-вольових якостей, ознайомленні зі змістом і значенням вимог, норм і правил поведінки, морально-етичними цінностями.

Моральне виховання — це цілеспрямований процес оволодіння дітьми моральними категоріями, цінностями, принципами, ідеалами, виробленими людством і прийнятими суспільством на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки. Моральне виховання має свою специфічну мету, яка визначається домінуючими суспільними відносинами і духовними цінностями. Мета виховання — становлення морально-стійкої, цілісної особистості.

Моральний розвиток— поступальний процес свідомого оволодіння гуманістичними моральними цінностями. Метою морального розвитку особистості є моральна культура — усвідомлено вироблений на основі гуманістичних традицій і постійно вдосконалюваний особистістю індивідуальний досвід морально цінного ставлення до світу, людини, до самої себе. В ідеалі йдеться про гармонійний максимум усіх морально-духовних цінностей у структурі особистості та міжфункціональний зв'язок між ними.

Моральний розвиток — рівень засвоєння уявлень про моральні норми, сформованості моральних почуттів і моральної поведінки. Рівні морального розвитку: уявлення про моральні норми; моральні почуття і мотиви поведінки (розвиток моральних якостей — почуття власної гідності, почуття сорому, почуття обов'язку); звички моральної поведінки; основи соціальної компетентності.

Н

Навчання — засвоєння дитиною знань, оволодіння вміннями й навичками, здатність використовувати їх у житті, формування культури пізнання, створення фонду “Можу”.

Навчання — спільна діяльність педагога і дитини, зорієнтована на засвоєння знань, умінь і навичок, способів пізнавальної діяльності.

Навчання дошкільне — засіб прямого і безпосереднього впливу вихователя на дітей. Основні його завдання — дати конкретні відомості про навколишню дійсність; виховати правильне ставлення до неї; навчити дітей конкретних прийомів та дій; на основі всебічного розвитку готувати їх до школи.

Навчання дошкільника розглядається як передача йому дорослими вироблених людством і зафіксованих у культурі засобів і способів переживання, пізнання і конструктивного перетворення світу.

Навчання особистості — спрямування педагогічної діяльності на розвиток у дошкільника пізнавальної активності, творчого ставлення до дійсності; розумовий розвиток дитини: формування вміння виділяти проблему, аналізувати її, встановлювати зв'язок причин і наслідків, знаходити адекватні засоби її розв'язання, приймати конструктивні рішення, обґрунтовувати й відстоювати їх, переносити набуті знання у нові умови; закладання фонду їм нічого

“можу” (здібностей, знань, умінь, навичок, кмітливості, розсудливості, допитливості).

Навчання у дошкільній дидактиці — двобічний процес взаємодії вихователя і дітей, спрямований на засвоєння дітьми знань, умінь і навичок та розвиток їх особистості.

Народознавство — напрям патріотичного виховання дітей. Це вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Дошкільників ознайомлюють з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюють зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховують розуміння смислу життя, інтерес до родинних і народних традицій.

Наступність — один з найголовніших психолого-педагогічних принципів, який передбачає встановлення взаємозв'язків між дошкільною ланкою освіти і початковою школою за напрямками: а) психофізичного розвитку дітей; б) завдань формування особистості; в) змісту освіти; г) методів навчання і виховання. Така взаємозалежність і взаємна орієнтація двох послідовних освітніх ланок забезпечує процесам навчання й розвитку неперервний і перспективний характер.

Національний дитячий садок — заклад, що забезпечує етнізацію особистості, тобто природне входження дитини в духовний світ і традиційне життя рідного народу, в культуру нації як складову загальнолюдської культури. Він будується на ґрунті загальнолюдських ідей гуманізму й демократизму, органічного взаємозв'язку народного й національного, збереження національних та прилучення до загальнолюдських духовних цінностей, орієнтується на перспективу розвитку особистості.

О

Обдарована дитина — дитина, яка вирізняється яскравими, очевидними, інколи визначними досягненнями або має внутрішні задатки для таких досягнень у певному виді діяльності. До ранніх виявів обдарованості дитини належать: потужна енергійність, значна фізична, розумова і пізнавальна активність, порівняно низькі втомлюваність і потреба у відпочинку; раннє навчання ходьби та інших рухів; інтенсивний розвиток мовлення; допитливість, прагнення до експериментування; легке і швидке засвоєння та використання нової інформації; ранній інтерес до читання, часто — самостійне

опанування його. Обдаровані діти наділені високим творчим потенціалом і високим рівнем розвитку здібностей. Здебільшого найважливішими характеристиками обдарованих дітей вважають: надзвичайно ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості; швидкість і точність виконання розумових операцій, що зумовлене стійкістю уваги та оперативною пам'яттю; і формованість навичок логічного мислення; багатство активного словника, швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій; виражена установка на творче виконання завдань; розвиток логічного мислення й уяви; володіння основними компонентами уміння вчитися. Важливою характеристикою обдарованості є креативність — здатність до творчості.

Обов'язки педагогічних працівників дошкільного навчального закладу — виконувати Статут, Правила внутрішнього розпорядку, умови Трудового договору; дотримуватися педагогічної етики, норм загальнолюдської моралі, поважати гідність дитини та її батьків; забезпечувати емоційний комфорт, захист дитини від будь-яких форм експлуатації та дій, які шкодять її здоров'ю, а також від фізичного та психологічного насильства.

Ознайомлення з навколишнім — формування з подальшим розширенням, конкретизацією уявлень дітей про свої родини, рідне місто (село), традиції, звичаї, культуру, державні і народні символи, обереги рідного краю і України, про предметний світ найближчого і більш віддаленого оточення, професії дорослих, громадські заклади та з інших тем і розвиток на цій основі первинних ціннісних орієнтацій, прагнення до доцільної, бережної поведінки у довкіллі, виховання основ соціальної активності, громадянськості, духовної культури.

Ознайомлення з природою — формування узагальнених цілісних уявлень та системи знань про об'єкти і явища природи, причинні взаємозв'язки та взаємозалежності в ній, природне довкілля як цілісний організм. Виховання в дітей екологічної свідомості та культури, прищеплення їм навичок екологічно-доцільної поведінки.

Освіта — процес набуття особистістю в ході виховання й навчання духовного обличчя під впливом моральних цінностей, вироблених людством і зафіксованих у культурі.

Освіта — сукупність знань, умінь, навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил та практичної підготовки, що досягаються в результаті цілеспрямованої навчально-виховної роботи.

Освіта особистості — забезпечення збалансованого розвитку в дошкільника фондів його “хочу” і “можу” (виховання та навчання); узгодженість у його житті трьох основних тенденцій — до самореалізації, саморозвитку та самозбереження; сформованість базису особистісної культури; визначеність морально-духовного обличчя, сформованість життєвої компетентності як домірності дошкільника власній природі та вимогам сучасного життя.

Особистісно орієнтована взаємодія вихователя з дітьми передбачає врахування індивідуальних особливостей дошкільнят, визначення та простеження динаміки їхнього розвитку: обізнаність вихователя про систему цінностей конкретної дитини, її інтересів, самооцінку, соціальні почуття, полю, базові якості, світогляд; розв’язання проблеми формування дошкільника як активного діяча, творчої особистості, індивідуальності.

Особистісно орієнтована модель дошкільної освіти висуває найвищі вимоги до сформованості у дитини механізмів самосвідомості — ідентифікації, диференціації, узагальнення, децентрації, рефлексії, совісті.

Особистісно орієнтована модель спілкування дорослого з дитиною має на меті формування на кінець дошкільного віку ціннісних основ ставлення дитини до дійсності, систематизацію й уточнення її уявлень про сенс людського життя, розширення її інструментальних можливостей за рахунок використання сучасних навчальних і виховних технологій, сприяння становленню життєвих компетентностей.

Особистісно орієнтоване виховання — тип виховання, сутність якого полягає в подоланні суперечності між вихованням “для всіх” і вихованням для кожного” на основі повороту до особистості, її індивідуальної свідомості, життєвого досвіду, індивідуально творчого потенціалу,

Особистісно орієнтований підхід — актуалізує проблему становлення дитячого “Я”, суб’єктивних сил дошкільника (не лише його діяльності й поведінки, а й самосвідомості, внутрішнього життя,

внутрішніх етичних інстанцій). Особистісно орієнтований підхід ґрунтується на визнанні дитини найвищою цінністю і спрямований на створення відповідних умов для становлення дошкільника як особистості, що їй притаманна елементарна позиція “Я у Світі”, яка живе повноцінним життям, у якій збалансовані тенденції до самореалізації, саморозвитку і самозбереження. Основними способами спілкування дорослого з дитиною в такому разі є: запрошення, співпраця, розуміння, визнання дитини такою, якою вона є, уміння стати на її позицію, розширення ступенів свободи вихованця. Найважливішими завданнями навчально-виховної роботи, яка реалізує особистісно орієнтований підхід до дитини, є: навчити жити в змінному, плинному світі, адаптуватися до змін; відчувати смак свободи, самоактивності, власної творчості; розвинути базис особистісної культури; навчити бути частиною спільності.

II

Патріотичне виховання дошкільників спрямоване на виховання любові до Батьківщини, передбачає: формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; ознайомлення з явищами суспільного життя і краєзнавством; формування знань про історію держави, державні символи, ознайомлення з традиціями і культурою свого народу; формування знань про людство в дусі миру і взаєморозуміння з іншими народами.

Педагогізація родин відбувається через консультативно-рекомендаційну (батьківські збори, усні і письмові консультації, бесіди, практикуми, тренінги тощо), лекційно-просвітницьку (батьківські лекторії, конференції, педагогічні читання) діяльність, залучення батьків до освітнього процесу (“дні відкритих дверей”, участь у підготовці та проведенні свят, розваг, окремих занять, в оснащенні педагогічного процесу та упорядкуванні приміщень, території разом з дітьми та педагогами).

Педагогічна культура батьків — компонент загальної культури, який акумулює накопичений попередніми поколіннями досвід виховання дітей у сім'ї. Компоненти педагогічної культури батьків: педагогічні знання; педагогічна і психологічна компетентність; педагогічна рефлексія (уміння аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини і моїх

педагогічних помилок); педагогічна емпатія (співпереживання, адекватна реакція на вчинки й почуття дітей).

Педагогічна рада дошкільного навчального закладу— колегіальний орган управління дошкільним навчальним закладом, який діє постійно й оцінює результативність реалізації Державної базової програми та хід якісного виконання програм розвитку, виховання і навчання дітей; розглядає питання вдосконалення організації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі; визначає план роботи дошкільного навчального закладу та педагогічне навантаження працівників; обговорює питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхньої творчої ініціативи, впровадження в навчально-виховний процес досягнень науки і передового педагогічного досвіду; аналізує проведення експериментальної діяльності в дошкільному навчальному закладі; визначає шляхи співпраці дошкільного навчального закладу із сім'єю; розглядає питання морального та матеріального заохочення працівників дошкільного навчального закладу; заслуховує звіти педагогічних працівників, які проходять атестацію; затверджує план підвищення педагогічної (фахової) майстерності працівників; розглядає інші питання, визначені Положенням про дошкільні навчальні заклади.

Педагогічний працівник дошкільного навчального закладу — особа з високими моральними якостями, яка має відповідну вищу педагогічну освіту, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки.

Педагогічний процес — спеціально організована, динамічна взаємодія педагога і дітей, спрямована на забезпечення їх навчання, виховання і розвитку. Особливості педагогічного процесу в дошкільній педагогіці: вирішення завдань виховання і навчання у їх єдності; врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; гуманістична взаємодія вихователя і вихованців; опора на потреби й інтереси дітей; єдність різноманітних видів діяльності дітей; створення розвивального середовища для дитини та ін.

Педагогічні вимоги до режиму дня — відповідність природному ритму основних фізіологічних процесів дитячого організму, чергування активної діяльності з відпочинком; постійність

головних елементів, стійкість і визначеність; гнучкість (врахування природних біоритмів дитячого організму, стану здоров'я, самопочуття, характеру попередньої або наступної діяльності); врахування бажання, індивідуальних особливостей дитини.

Педагогічні вимоги побудови режиму для дітей раннього віку — забезпечення тривалості неспання, відповідної межі працездатності; забезпечення необхідної кількості денного та нічного сну; дотримання відповідних віку інтервалів між годуванням; забезпечення раціонального чергування сну, годування і неспання.

Педагогічні правила виховання дітей раннього віку — принцип єдності оздоровчої і виховної роботи; єдність підходу педагогів і батьків до виховання дитини; індивідуальне звертання до дітей; врахування вікових та індивідуальних особливостей і можливостей дітей; виховання позитивного ставлення до пропозицій і доручень дорослих; шкідливість частих заборон, тривалих пасивних очікувань; своєчасне формування навичок самостійності та їх ускладнення; психологічна підготовка дитини до виконання вимог дорослих; поведінка дорослого — зразок для наслідування.

Передовий педагогічний досвід — це досвід, завдяки якому досягаються кращі, ніж у масовому досвіді, результати. Досвід може бути масовим, раціоналізаторським і новаторським (останній є інноваційним).

Положення про дошкільний навчальний заклад — акт, що регламентує діяльність однієї зі складових системи дошкільної освіти — дошкільного мінімального закладу. Цей документ визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування дошкільних навчальних закладів різних типів ясел-садків загального розвитку, компенсуючого і комбінованого типів, центрів розвитку дитини.

Права дитини у сфері дошкільної освіти на безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних дошкільних навчальних закладах; безпечні та нешкідливі для здоров'я умови утримання, розвитку, виховання і навчання; захист від будь-якої інформації, пропаганди та агітації, що завдає шкоди її здоров'ю, моральному та духовному розвитку; безоплатне медичне обслуговування в державних і комунальних дошкільних навчальних закладах; захист від будь-яких форм експлуатації та дій, які шкодять здоров'ю, а також

від фізичного та психологічного насильства, приниження її гідності; здоровий спосіб життя.

Права педагогічних працівників дошкільного навчального закладу—на вибір педагогічно доцільних форм, методів і засобів роботи з дітьми; честь у роботі органів самоврядування закладу; на підвищення кваліфікації, участь у методичних об'єднаннях, нарадах тощо; проведення в установленому порядку науково-дослідної, експериментальної, пошукової роботи та внесення пропозицій щодо поліпшення роботи закладу; на соціальне й матеріальне забезпечення відповідно до законодавства; на об'єднання у професійні спілки та членство в інших об'єднаннях громадян, діяльність яких не заборонена законодавством; на захист професійної честі та власної гідності.

Правила поведінки — педагогічні вимоги, що висуваються до поведінки дітей і засвоюються в процесі морального виховання. Поділяються на групи: культурно-гігієнічні правила; правила поведінки на заняттях; правила, пов'язані із ставленням до своїх обов'язків, до речей особистого і суспільного користування; правила взаємодії з дорослими й однолітками в процесі спілкування і спільної діяльності; правила поведінки в громадських місцях.

Праця дітей дошкільного віку обумовлена такими особливостями: результативність, яка сприяє вихованню цілеспрямованості, звички доводити почату справу до кінця; творчий характер, що розвиває налаштованість дитини на пошук, удосконалення своєї праці і себе в праці. Дитяча праця характеризується: умовністю (відсутністю суспільно значущого результату); поступовим виробленням здатності мотивувати трудову діяльність; динамічним розвитком компонентів трудової діяльності (трудова навичка, постановка мети, мотивація, планування роботи та ін.); виховною значущістю; тісним зв'язком з грою.

Основні види дитячої праці: самообслуговування, господарсько-побутова праця, праця в природі, ручна (художня) праця.

Принципи дошкільної освіти — доступність для кожного громадянина освітніх послуг, що надаються системою дошкільної освіти; рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, всебічного розвитку кожної дитини; єдність розвитку, виховання, навчання і оздоровлення дітей; єдність розвитку виховних

впливів сім'ї і дошкільного навчального закладу; наступність і перспективність між дошкільною та початковою загальною освітою; світський характер дошкільної освіти; особистісно орієнтований підхід до розвитку особистості дитини; демократизація та гуманізація педагогічного процесу; відповідність змісту, рівню й обсягу дошкільної освіти, особливостям розвитку та стану здоров'я дитини дошкільного віку.

Пріоритети державної політики в розвитку дошкільної освіти—її особистісна орієнтація; формування гуманістичних цінностей; оновлення принципів, змісту та освітніх технологій; орієнтація на формування життєвої компетентності дитини; забезпечення фізичного, психологічного та морального здоров'я; пріоритет інтересів дитини перед усіма іншими; формування свідомого, відповідального ставлення до життя; творча самореалізація педагогів; інтеграція науки та освіти; соціально-педагогічний патронат сім'ї; відтворення індустрії освітніх засобів; інтеграція національної дошкільної освіти у світовий освітній простір.

Програма виховання і навчання — державний документ, який визначає цілі, завдання і зміст роботи з дітьми з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей. Науково, методично обґрунтована програма покликана синтезувати історичні надбання, нові досягнення теорії та практики дошкільної освіти, актуальні суспільні вимоги до неї, відповідати особливостям пізнавальної діяльності дітей, забезпечувати їхній гармонійний розвиток.

Р

Режим руховий— сукупність різних засобів та організаційних форм роботи з дітьми в достатньому обсязі, раціонально поєднаних і послідовно використовуваних залежно від віку дітей, місця в режимі дня, сезону тощо. У межах активного рухливого режиму щоденний обсяг рухливої активності, рекомендований для дітей молодшого дошкільного віку, становить 3-4 години, для старших дошкільнят — 4-5 годин.

Розвиток — це становлення дитини як суб'єкта життєдіяльності, соціальної істоти, здатної ціннісно ставитися до природи, людей, що її оточують, предметного світу, творів мистецтва, самої себе.

Розвиток дошкільника— у ранньому віці (1-3 роки) розвиваються мовлення, ходьба, з'являються перші уявлення про зв'язки в навколишньому світі. Граючись із предметами, дитина вивчає їх властивості, вчиться їх використовувати. У цей період першочерговим є розвиток предметно маніпулятивної діяльності, через яку дитина пізнає світ, розвиває свідомість і самосвідомість. Дошкільний вік (3-6 років) пов'язаний з домінуванням ігрової діяльності. На нього припадають головні досягнення дитини в пізнавальному (формується уявлення про зв'язки різних сфер дійсності, початки логічного мислення, сенсорні та інтелектуальні здібності), емоційно-вольовому розвитку (окреслюються прийоми саморегуляції, і постійність поведінки, розвиваються усвідомлена дисциплінованість, ініціативність дій, здатність до спілкування, формується почуття обов'язку, відповідальності тощо). На межі 6-7 років життя формуються передумови для успішного переходу до шкільного навчання.

Розвиток креативний— формування в дітей здатності до творення нового в усіх видах діяльності. Враховуючи схильність малюків до дослідництва, експериментування, творчості, освітня робота з ними максимальнорямована на виявлення творчої ініціативи, надання дітям можливостей для самостійного вибору, пошуку та апробації різних варіантів і способів дій, відмови від заданого шаблону, зразка, стандарту. Під час виконання навчальних, ігрових, трудових завдань у самостійній художній діяльності підтримуються намагання дітей робити по-своєму, конструктивно, нарівні.

Розвиток особистості — процес формування особистості як соціальної якості індивіда в результаті її соціалізації та виховання. Маючи природні анатомо-фізіологічні передумови до становлення особистості, дитина в процесісоціалізації вступає у взаємодію з довкіллям, оволодіваючи досягненнями людства. Це оволодіння відбувається за допомогою дорослих, які організують і спрямовують її діяльність і спілкування. Таким чином, провідним у розвитку особистості є процес виховання.

Розвиток особистості — набуття дошкільником протягом дитинства дедалі якіснішої визначеності; наявність прогресивних змін у його прагненні задовольнити основні потреби, реалізувати свої

здібності, відстояти права, здійснити вибори, прийняти власні рішення й відповісти за їх наслідки, вчинити по совісті — тобто в умінні відповідально самовизначатися.

Розвиток особистості гармонійний — співрозмірний (збалансований) розвиток розумових, фізичних і духовних сил людини, поєднання різних сторін і функцій її свідомості, поведінки та діяльності. Порушення гармонійності розвитку є дисгармонією особистості.

Розвиток пізнавальний — забезпечення формування систематизованих знань про природне довкілля, предметне середовище, соціум, себе самого, причинно-наслідкові зв'язки та залежності у світі; розвитку пізнавальних психічних процесів і логіко-математичний розвиток; оволодіння дітьми узагальненими способами розумової роботи, засобами побудови власної пізнавальної діяльності; виховання допитливості; оптимізації пізнавальної активності малюка. Пізнавальний розвиток здійснюється через формування загальної обізнаності дітей в усіх сферах дитячого буття на основі активної практичної діяльності.

Розумове виховання — систематичний, цілеспрямований вплив дорослих на розумовий розвиток дитини з метою формування системи знань про навколишній світ, розвитку пізнавальної діяльності, здатності до самостійного пізнання

Розумове виховання здійснюється як у повсякденному житті дитини, так і в процесі спеціально організованої навчальної діяльності у формі занять з розвитку мовлення, ознайомлення з навколишнім і природою, навчання елементів грамоти і математики, на яких варто поєднувати пізнавально-розвивальну роботу з різних розділів програми. Важливо активізувати мислення дітей, робити сприймання і засвоєння ними матеріалу свідомим, заохочувати дітей до постановки питань, висування гіпотез, пошуку самостійних рішень, перевірки їх правильності та ін. Арсенал дидактичних методів і прийомів треба розширити за рахунок розвивальних ігор і вправ, проблемних запитань логічних задач, пошукових ситуацій, елементарних дослідів, систематичних спостережень, розгадування ребусів, кросвордів тощо.

Розумовий розвиток — ступінь розвитку в дитини пізнавальних процесів (відчуттів і сприймання, мислення та мовлення, пам'яті й уяви), сформованість уміння міркувати,

обґрунтовувати свої думки, діяти адекватно до вимог старших, виявляти інтерес до пізнання навколишнього середовища, здатність швидко і правильно розуміти те, що їй говорять, вибудовувати власні судження, користуватися поняттями й узагальненнями. Основна особливість розумового розвитку дитини дошкільного віку — переважання образних форм пізнання: сприймання, образного мислення, уяви. Показники розумового розвитку дитини: запитання, які вона ставить дорослому; судження, у яких виявляється розуміння різних явищ, подій та їх причин; продукти діяльності (малюнки, різноманітні вироби та ін.); зміст і форми ігор; характер спілкування з дорослими й однолітками; способи виконання завдань, розв'язання розумових задач; рівень розумової активності — здатності дитини самостійно ставити пізнавальні завдання та знаходити способи їх вирішення.

С

Сенсорне виховання — система педагогічних впливів на дитину, спрямованих на формування в неї способів чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймань.

Сенсорний розвиток — розвиток відчуттів і сприймань дитини, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, розмір, положення в просторі тощо. Він становить фундамент загального розумового розвитку.

Середовище — це оточення, сукупність природних, предметних та соціальних умов, у яких малюк зростає, опановує науку життя, стає компетентною особистістю із притаманними їй індивідуальними особливостями... Усе, що оточує дошкільника, докільця як цілісність або певна частина цієї цілісності... Створюючи розвивальне середовище, не треба випускати з поля зору найважливіші для особистісного зростання дошкільника параметри — світогляд дитини, її самосвідомість, переживання, прояви довільної поведінки, базові особистісні якості, інтереси і потреби. Складові розвивального середовища — природне, предметно-ігрове, соціальне, середовище власного “Я” дитини.

Середовище — простір, у якому перебуває, живе, діє, радіє, сміється дитина. Середовище розвивальне — це єдність соціальних і предметних засобів збагачення різноманітної діяльності дитини.

Створюючи середовище (природне, предметно-ігрове, соціальне), необхідно забезпечити його розвивально-виховну спрямованість.

Середовище розвивальне — комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життя дітей у дошкільному закладі.

Система дошкільної освіти — це дошкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; наукові й методичні установи; органи управління освітою; освіта та виховання в сім'ї.

Аспекти функціонування системи дошкільної освіти — забезпечення права дитини на доступність і безоплатність здобуття дошкільної освіти; забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку системи дошкільної освіти; визначення змісту дошкільної освіти; визначення органів управління дошкільною освітою та їх повноважень; формування прав і обов'язків учасників навчально-виховного процесу, встановлення відповідальності за порушення законодавства про дошкільну освіту; створення умов для благодійної діяльності у сфері дошкільної освіти.

Соціально-педагогічний патронат сім'ї — здійснюється дошкільним навчальним закладом з метою забезпечення умов для здобуття дошкільної освіти дітьми дошкільного віку, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, але не відвідують дошкільних навчальних закладів, та надання консультаційної допомоги сім'ї. Патронат здійснюється педагогами та соціальними педагогами. Тривалість роботи з кожною дитиною становить не менше п'яти годин на тиждень. Фінансується така діяльність з різних джерел: відповідних місцевих бюджетів, коштів підприємств, організацій, спонсорів.

Статеве виховання — це формування усвідомленого ставлення до своєї та протилежної статі, навичок відповідної поведінки, ознайомлення з елементами статевої гігієни; засвоєння знань про взаємини статей, формування культури статевої поведінки.

Т

Технологія професійної підготовки педагогів — складається зі способу конструювання змісту навчання, адекватного

завданням часу, ефективної системи методів підготовки фахівців, форм організації навчального процесу, взаємодії викладача й студента на основі особистісно орієнтованої моделі.

Типи дошкільних навчальних закладів — дошкільний навчальний заклад (ясла) для дітей віком від двох місяців до трьох років, де забезпечуються догляд за ними, а також їх розвиток і виховання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, де забезпечуються догляд за ними, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; дошкільний навчальний заклад (дитячий садок) для дітей віком від трьох до шести (семи) років, де забезпечують їх розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти; дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) компенсуючого типу для дітей віком від двох до семи (восьми) років, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації. Дошкільні навчальні заклади (ясла-садок) компенсуючого типу поділяють на спеціальні та санаторні. Спеціальні дошкільні заклади функціонують для дітей з порушеннями слуху, зору, мови, опорно-рухового апарату, інтелекту, затримкою психічного розвитку. Санаторні дошкільні навчальні заклади функціонують для дітей з ранніми проявами туберкульозної інфекції, малими формами туберкульозу, хронічними неспецифічними захворюваннями органів дихання, серцево-судинної, ендокринної систем, хворобами органів травлення, психоневрологічними захворюваннями; будинок дитини — дошкільний навчальний заклад системи охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей з вадами фізичного та (або) розумового розвитку від народження до трьох (для здорових дітей) та до чотирьох (для хворих дітей) років; дошкільний навчальний заклад (дитячий будинок) інтернатного типу забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку, які перебувають у родинних стосунках та утримуються за рахунок держави; дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) сімейного типу для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, які

перебувають у родинних стосунках і де забезпечуються їх догляд, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог

Базового компонента дошкільної освіти; дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу для дітей віком від двох місяців до шести (семи років, у складі якого можуть бути групи загального розвитку, компенсуючого типу, сімейні, прогулянкові, короткотривалого перебування в різних поєднаннях, у яких навчають з урахуванням стану здоров'я дітей, їх розумового, психологічного, фізичного розвитку; дошкільний навчальний заклад (центр розвитку дитини), у якому забезпечують фізичний, розумовий і психологічний розвиток, корекцію психологічного і фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома; дитячий будинок сімейного типу — дошкільний навчальний заклад, у якому виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, віком від двох до вісімнадцяти років.

Трудове виховання — цілеспрямований процес формування в дітей трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих, звички до трудової діяльності.

Трудове навчання — формування в дітей умінь, необхідних для цілісного здійснення трудових процесів як основних одиниць трудової діяльності. Передбачає формування загальнотрудових і спеціальних умінь. Загальнотрудові вміння це вміння, пов'язані з організацією, плануванням і здійсненням будь-якого трудового процесу і виду праці (вміння прийняти і самостійно поставити мету праці, спланувати основні етапи роботи, організувати робоче місце, контролювати й аналізувати свою діяльність тощо). Спеціальні вміння — специфічні трудові дії з різними інструментами та матеріалами (уміння намилувати, споліскувати, відчищати бруд та ін., а також уміння перевірити правильність трудової дії та якість результату праці).

У

Умови виховання дисциплінованості у дітей — чіткий режим; порядок і організованість дитячого життя та навколишньої обстановки; організована і дисциплінована поведінка дорослих, які виховують дитину; визнання дітьми авторитету дорослих; правильна організація всіх видів дитячої діяльності; системність вимог дорослих

до поведінки та діяльності дитини, що постійно ускладнюються, забезпечення їх свідомого прийняття дітьми і закріплення в досвіді поведінки.

Умови виховання організованості у дітей — чіткий режим; продумана організація дитячої діяльності і взаємин; наявність конкретних вимог і правил поведінки дітей у побуті, на заняттях, у трудовій діяльності, в іграх; контроль за виконанням вимог і правил.

Умови організації естетичного виховання — відповідно організоване виховне середовище; використання в оформленні приміщення дошкільного навчального закладу творів мистецтва; залучення дітей до активної художньої діяльності; індивідуальний підхід (врахування інтересів, нахилів та створення індивідуальних можливостей для естетичного розвитку відповідно до задатків).

Умови організації фізичного виховання — охорона нервової системи дитини, раціональне чергування активної діяльності та відпочинку; гігієна денного і нічного сну; наявність сприятливих умов для постійного позитивного емоційного стану, відсутність чинників, які пригнічують нервову систему дитини; планування й утримання відповідно до санітарно-гігієнічних норм приміщень дитячого садка і майданчика, обладнання фізкультурної зали, достатня кількість необхідного для кожного віку дітей спортивного інвентарю та іграшок.

Умови формування відповідальної поведінки дитини — приклад дорослого (дотримання обіцяного); вправлення дітей у позитивних вчинках з метою створення емоційного випередження ситуації безвідповідальної поведінки; використання ефекту власного задоволення внаслідок відповідального виконання дорученої справи чи самостійно визначеного обов'язку; використання жартівливої форми роз'яснення дітям правил поведінки (“правила навпаки”); педагогічна оцінка, яка може бути попереджувальною, супроводжувальною, підсумковою, серйозною, жартівливою, але неодмінно — справедливою, вмотивованою і заохочувальною до поліпшення поведінки.

Умови формування вольової поведінки дитини — поступове посилення вимог до дитини, сприяння досягненню нею успіху в діяльності; заохочення прагнення і готовності дитини виявляти самостійність та ініціативу; поступовий перехід від завдань,

пов'язаних з виконанням вимог дорослого та його прямими інструкціями, до творчих завдань за власним бажанням дитини; створення умов для реалізації провідної позиції дитини у творчій діяльності й на заняттях.

Управління дошкільною освітою — здійснює система державних органів управління та органи громадського самоврядування, а саме: спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі освіти і науки, у даному випадку Міністерство освіти і науки України; інші центральні органи виконавчої влади, що у своєму підпорядкуванні мають дошкільні навчальні заклади. Органом громадського самоврядування в дошкільній освіті є загальні збори (конференція) колективу дошкільного навчального закладу, батьків або осіб, які їх замінюють, представників громадськості. У період між загальними зборами (конференціями) діє рада дошкільного навчального закладу. Як орган самоврядування в дошкільному навчальному закладі може створюватися піклувальна рада. Колегіальним постійним органом управління дошкільним навчальним закладом є педагогічна рада.

Ф

Фізичне виховання дітей дошкільного віку — систематичний вплив на організм дитини з метою його морфологічного і функціонального вдосконалення, зміцнення здоров'я, формування рухливих навичок і фізичних якостей.

Сутність фізичного виховання полягає в правильній організації режиму дня, рухливого, санітарно-гігієнічного режимів, усіх форм роботи з дітьми та інших чинників. Уся робота з фізичного виховання має здійснюватися з урахуванням стану здоров'я, самопочуття, рівня фізичного розвитку та підготовленості дітей, реальних умов роботи дошкільного навчального закладу.

Фізичний розвиток — процес зміни морфологічних і функціональних ознак організму, основою якого є біологічні процеси, зумовлені спадковими генетичними факторами, умовами зовнішнього середовища і виховання. Показниками фізичного розвитку є антропометричні та біометричні дані: зріст, маса тіла, життєва ємкість легень, об'єм грудної клітки; розвиток основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння та ін.); рівень фізичних якостей (швидкості, спритності, сили, витривалості, гнучкості); рівень

показників формування постави (вигинів хребта, відстані між кутами лопаток та ін.).

Фізичний розвиток спрямовується на збереження та зміцнення здоров'я, своєчасний розвиток та належне функціонування всіх органів і систем, підвищення працездатності й запобігання фізичній і психічній втомлюваності дитячого організму, залучення малюків до здорового способу життя. Це передбачає формування міцних життєво важливих рухових, культурно гігієнічних умінь і навичок, правильної постави, ігрових дій, розвиток фізичних якостей, навичок безпечної поведінки в доквіллі, системи знань про власний організм та здоров'я, значення режиму харчування, діяльності та відпочинку, фізичних вправ, загартування водою, повітрям і сонцем, гігієни та інших засобів.

Форми активності дитини дошкільного віку — фізична (вправність, конструктивність, продуктивність, витривалість дій); соціально-моральна (суспільні відносини, спільна діяльність, міжособистісні стосунки, вектор виміру яких — відповідність нормам моралі); емоційно-ціннісна (емоційне ставлення дитини до людей і подій, яке свідчить про її особистісні орієнтації, інтереси, потреби, мотиви, переваги, вибори, бажання, незалежні від дорослого); пізнавальна (прагнення отримати нову інформацію, встановити закономірності та залежності, засвоєння системи знань); мовленнєва (вербалізація думок, словесне їх оформлення, вдосконалення вміння розповідати, вести розмову, формулювати судження, повідомляти іншому інформацію тощо); художня (мистецька діяльність, творення образів; наявність образотворчих, музичних, літературних, танцювальних, театральних умінь, наявність естетичного смаку, тяжіння дитини до прекрасного); креативна (прагнення до фантазування, вигадки, вияву оригінальності; намагання відійти від шаблону, зразка, зробити по-своєму; схильність до відкриттів, сприйнятливність до нових ідей, здатність самостійно розв'язувати проблеми).

Форми залучення дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, до дошкільної освіти — це організація короткотривалих, прогулянкових, консультативних груп, груп вихідного дня, груп з підготовки дітей до навчання в школі, гуртків, центрів і т. ін., що розміщуються на базі приміщень загальноосвітніх

навчальних, позашкільних закладів, клубів, сільських рад тощо, які відповідають санітарно-гігієнічним вимогам.

Форми методичної роботи з педагогічними кадрами— конференції, семінари-практикуми, методичні об'єднання, тренінги, ділові ігри, конкурси, виставки, консультації, школи передового досвіду тощо.

Форми організації естетичного виховання — за принципом управління діяльністю дітей (під прямим керівництвом дорослого, під непрямим керівництвом).

Форми організації фізичного виховання — заняття з фізичної культури; фізкультурно-оздоровчі заходи (ранкова гімнастика, гімнастика після денного сну, фізкультхвилинка, фізкультпаузи, загартовувальні процедури); різні форми організації рухливої активності у повсякденні (заняття фізичними вправами на прогулянках, фізкультурні свята й розваги, дитячий туризм, рухливі ігри, самостійна рухова діяльність, дні та тижні здоров'я, індивідуальна робота з фізичного виховання).

Форми організації навчання в дошкільному закладі — спільна навчальна діяльність педагога і дітей, що здійснюється в певному порядку і встановленому режимі. За провідною діяльністю розрізняють такі форми організації навчання дошкільників: дидактична гра, екскурсія, заняття.

Форми організації навчання — це зовнішній вираз спільної діяльності вихователя і дітей щодо засвоєння дітьми знань, умінь і навичок з різних розділів програми. Провідною формою навчання дітей у дошкільному закладі є обов'язкове заняття, яке відрізняється від шкільного уроку тривалістю, структурою, рівнем вимог, що ставляться до дітей.

Форми організації трудової діяльності дітей — трудові доручення (за складністю — складні та прості; за тривалістю — короткочасні, епізодичні та тривалі; за характером організації дітей — індивідуальні та групові); чергування (по їдальні, у куточку живої природи, на заняттях); спільна трудова діяльність (колективна праця) дітей (праця поруч, загальна праця, спільна праця).

Форми роботи з батьками — розрізняють: колективні — батьківські збори (групові та загальні), зустрічі з батьками, вечори запитань і відповідей, засідання “круглого столу” з дискусійних

проблем, заняття-тренінги, семінари-практикуми, спільні з дітьми свята і розваги, виставки, дні відкритих дверей, школи для батьків, сімейні (домашні) педради, батьківські конференції; індивідуальні — індивідуальні бесіди і консультації, відвідування дітей вдома, залучення батьків до життя дитячого садка; наочно-інформаційні — виставки дитячих робіт, реклама книг, публікацій у періодиці, в системі Інтернет, записи бесід з дітьми, відеофрагменти, світлини.

Форми співпраці дошкільного навчального закладу з родинами — батьківські збори, консультації, бесіди та дискусії, “круглі столи”, тренінги, вікторини, “дні відкритих дверей”, перегляди батьками окремих форм роботи з дітьми, гуртки, “школи молодих батьків (бабусь, дідусів)”, застосовуються засоби наочної пропаганди (інформаційні бюлетені, батьківські куточки, тематичні стенди, фотовиставки та ін.), батьки залучаються до проведення свят, розваг, походів, екскурсій та ін. При виборі форм роботи дошкільного навчального закладу з родинами вихованців враховуються життєва компетенція, соціальний та освітній рівні батьків, батьківський досвід, матеріальні статки сімей, кількість дітей у сім'ях та їхня стать, віковий склад і повнота родин, домінуюча роль матері чи батька та інші фактори. Батьки виступають не як експерти чи спостерігачі роботи педагогів, а їхні рівноправні партнери та союзники. Стосунки з ними будуються на засадах відвертості, взаєморозуміння, гуманності.

Функції гри — гра виступає засобом виховання; формою організації навчання; формою організації виховання; методом і прийомом навчання дітей.

Функції методів навчання — мотиваційна, навчальна, розвивальна, виховна, організаційна.

Х

Художнє виховання — виховання особистості засобами мистецтва; процес формування в дітей здатності відчувати, розуміти, оцінювати, любити мистецтво; потреби в художньо-творчій діяльності та створенні естетичних цінностей.

Художня діяльність — різновиди: образотворча діяльність (сприймання творів образотворчого мистецтва, малювання, ліплення, виготовлення аплікацій); музична діяльність (сприйняття музики, співи, ігри, танці, хороводи, гра на музичних інструментах);

художньо-мовленнєва діяльність (слухання казок, розповідей, читання віршів, творчі розповіді тощо); театралізована діяльність.

Художня освіта — процес засвоєння мистецтвознавчих знань, умінь, навичок, розвиток здатності до художньої творчості.

Художньо-естетичний розвиток — передбачає сформованість у дітей уяви, фантазії, сенсорних відчуттів, естетичного сприйняття, образного мислення. Він ґрунтується на формуванні вміння відчувати, бачити гарне в об'єктах довкілля, порівнювати й оцінювати їхні естетичні ознаки та вносити елементи прекрасного в життя. Невід'ємна його складова — ознайомлення з творами образотворчого і музичного мистецтва, залучення дітей до національної та світової культури.

Художньо-мовленнєва діяльність — організовується на засадах полікомпонентності й включає: сприймання на слух і розуміння дітьми змісту художніх творів; відтворення змісту й виконавчу діяльність (відповіді на запитання, переказ, бесіди за ілюстраціями, переказ за ролями, декламування тощо); елементи театралізацій (інсценізації, вистави); творчо-імпровізаційну діяльність (драматизації, ігри за сюжетами творів, початки словесно-поетичної творчості).

Ц

Ціннісне ставлення — вибіркове, відносно стає ставлення, яке визначається потребами та інтересами дитини, системою її ціннісних орієнтацій та визначає для неї особистісний сенс у ставленні до когось-чогось. Дошкільник із ціннісним ставленням характеризується компетентністю у відповідних сферах життєдіяльності.

Ш

Шкільна зрілість — передбачає формування: а) розумової зрілості, показником якої є диференційоване сприймання, довільна увага, елементарні форми аналітичного мислення; знання про природу, культуру, людей, самого себе; здатність висловлювати елементарні судження, обґрунтовувати свої думки; б) соціальної зрілості, пов'язаної з умінням спілкуватися з дорослими та однолітками, ініціювати контакти, налагоджувати спільну взаємодію, домовлятися, узгоджувати свої дії з партнерами, допомагати іншим людям, мобілізуватися на долавання труднощів, виявляти

відповідальність, виробляти само оцінні судження, поважати себе та інших; в) емоційної зрілості, яка виявляється в певній емоційній стабільності дитини, її здатності адекватно реагувати на ситуації та події, орієнтуватися в настроях та станах людей, що навколо, брати їх до уваги, контролювати та регулювати свою емоційну поведінку, утримуватися від імпульсивних проявів. Орієнтир — особистість: відповіді працівників відділу дошкільної, початкової та спеціальної освіти МОН України .

Я

Якість дошкільної освіти — цілісна характеристика системи як першої ланки освіти з боку її відповідності потребам зростаючої особистості, сім'ї як споживачів соціальних послуг і держави як соціального замовника. Якість дошкільної освіти характеризується сукупністю властивостей та мірою корисності, які зумовлюють її здатність повно задовольняти особисті та суспільні потреби.

Ідеальною моделлю сучасної дошкільної освіти є висока за якісно-кількісними показниками, теоретико-методологічними засадами, організаційно-методичними умовами, результатами навчально-виховної роботи освіта. Інструментом здійснення високоякісної освітньої моделі є моніторинг якості дошкільної освіти, основними складниками якого, відповідно до Базового компонента дошкільної освіти в Україні, є моніторинг: а) компетентності дитини у сферах життєдіяльності “Природа”, “Культура”, “Люди”, “Я сам” — не тільки її знань, а й їх критичне застосування, досвід творчої діяльності; б) сформованості базових якостей особистості — самостійності, працелюбності, людяності, самолюбності, спостережливості, відповідальності, розсудливості, справедливості, самовладання, креативності; в) розвитку різних форм активності дитини — фізичної, соціально-моральної, емоційно-ціннісної, пізнавальної, мовленнєвої, художньої, творчої; г) сформованих згідно з віковою нормою основних видів діяльності — сюжетно-рольової гри, спілкування, предметно-практичної та елементів навчальної діяльності. Саме комплексна модель моніторингу якості дошкільної освіти дозволить систематично, прозоро й ефективно відстежувати динаміку розвитку особистості дошкільника, встановлювати причини існуючих проблем і розробляти прогноз.

Навчальне видання

**М. С. ГОРДІЙЧУК
І. Л. ПУКАС**

ЕТНОПЕДАГОГІКА ДИТИНСТВА

Навчально-методичний посібник

Підписано до друку --.11.2023 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум.друк. арк. 9,77. Тираж ---. Зам. ---

Видавець Ковальчук О.В.
32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 25.05.2020 р.